

Kulturminner og identitetsdannelse

Hvordan fremstiller norsk kulturminneforvaltning forholdet mellom kulturminner og identitet?

Elin Voll Christiansen

Mastergradsavhandling
Nordic Viking and Medieval Culture
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det Humanistiske Fakultet
UNIVERSITETET I OSLO
Våren 2011

Forord

En stor takk til Christian Keller og Terje Spurkland for uvurderlig hjelp!

Takk til mine fantastiske foreldre for omsorg og oppmuntring!

Og sist, men ikke minst, vil jeg takke Johannes for tålmodighet og støtte!

Elin Voll Christiansen

Oslo 15. mai 2011

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING.....	3
Problemstillinger.....	3
Sentrale begrep.....	4
Kulturminne.....	4
Kulturminneforvaltning.....	4
Kilder og metode.....	5
Oppgavens oppbygning.....	6
IDENTITET.....	7
Kollektiv identitet.....	8
Essensialisme.....	9
Konstruktivisme.....	10
Nasjonal og regional identitet.....	12
Forståelser av stedsidentitet.....	13
Identitetsparadigmet.....	14
Et regionalt identitetsparadigme?.....	16
STATSFORVALTNINGEN.....	17
Miljøverndepartementet.....	17
LOV 1978-06-09 nr 50 Lov om kulturminner (kulturminneloven).....	18
St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet.....	19
NOU 2001: 7 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven (første delutredning).....	20
NOU 2002: 1 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk.....	22
NOU 2003: 14 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II (utvalgets utredning med lovforslag).....	25
St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner.....	25
LOV 2008-06-27 nr 71 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven).....	28
St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand.....	29
Prop. 1 S (2010–2011) For budsjettåret 2011.....	31
Oppsummering	32
Kulturdepartementet.....	33
St.meld. nr. 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014.....	33
St.meld. nr. 22 (2004-2005) Kultur og næring.....	35
St.meld. nr. 24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv.....	36
St.meld. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum – forvaltning, forskning, formidling, fornying.....	38
Oppsummering	39
Kunnskapsdepartementet.....	39
NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet – Universitetsmuseenes utfordringer.....	39
St.meld. nr. 15 (2007-2008) Tingenes tale – Universitetsmuseene.....	40
Oppsummering	41
Hovedtendenser	41
VESTFOLD FYLKESKOMMUNE.....	42

Kulturminner og identitet i fylkeskommunens dokumenter.....	43
Fylkesdelplan for kystsonen i Vestfold.....	43
Kulturarv i en ny tid – Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2004-2007.....	44
Regional utviklingsstrategi for Vestfold 2006-2009 - Fylkesplan.....	48
Strategisk kulturplan for Vestfold 2007-2010	49
Nå: - Handlingsprogram for Verdiskaping Vestfold 2009.....	51
Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014 – Høringsdokument.....	51
Vestfoldmuseene – Strategiplan 2011-2014.....	53
Vikingfylket Vestfold.....	56
Midgard historisk senter	58
Vikinger i Vestfold.....	61
Hovedtendenser.....	65
SAMMENFATTENDE DISKUSJON.....	66
Verdien av kulturminner.....	66
Kulturminner skal lønne seg.....	67
Fra nasjonalromantikk til regionalromantikk?.....	68
Forvaltning og forskning.....	71
Kulturarv	72
Å bygge et vikingfylke.....	73
Hvorfor vikingtid?	74
Stedliggjøring og rekonstruksjon – bildet av vikingtid.....	75
Hva med resten av fortiden?.....	77
Fornuft eller følelser?.....	78
Konklusjon.....	81
LITTERATURLISTE.....	82

Innledning

I denne avhandlingen vil jeg rette fokus på identitetsbegrepet i forhold til kulturminner. At kulturminner har vært sterkt knyttet til den norske nasjonsbyggingen fra midten av 1800-tallet, og formingen av en norsk identitet, er det bred enighet om. Norge skulle etableres og fremheves som en selvstendig stat, og arkeologi og kulturminner spilte utilsårlørt en viktig rolle i denne prosessen. Det skulle skapes en bevissthet om en felles samlende fortid - en fortid full av helter vi kunne identifisere oss med. Særlig den staute, frie og eventyrlystne vikingen ble idealisert. Hva man la i identitetsbegrepet, og motivasjonen for bruken av det, var altså klar. I den blomstrende nasjonalromantikken ble kulturminner brukt til å legitimere den norske egenart og identitet, og til å rotfeste dette tilbake i tiden. I dag er tilsynelatende ikke det nasjonale aspektet lenger er i fokus på samme måte, og mange vil til og med ta avstand fra en slik bruk av kulturminner, men hvordan fremstiller egentlig den norske kulturminneforvaltningen forholdet mellom kulturminner og identitet i dag? Mange forskere hevder at det fortsatt eksisterer et identitetsparadigme i den norske kulturminneforvaltningen. Er kulturminner fortsatt noe av det som gjør nordmenn til nordmenn?

I 1989 og 1990 ble det norske kulturminnevernet omorganisert. Fylkeskommunen ble opprettet og overtok mye av ansvaret innen kulturminneforvaltningen, som saksbehandlende førsteinstans etter kulturminneloven. Med bakgrunn i den franske politikeren Augustin Girards kulturpolitikk og *det utvidede kulturbegrepet* ble fortidsminnevernet desentralisert. Brukes identitetsbegrepet i forbindelse med kulturminner i dag i større grad på regionalt nivå – som ledd i dannelsen av en regional identitet? I Vestfold finner vi flere lokaliteter for kjente kulturminner fra vikingtid. Vestfold fylkeskommune eier og driver Midgard historisk senter, og er involvert i prosjektet Vikinger i Vestfold. Benyttes vikingen og kulturminner fra vikingtid fremdeles i dannelsen av identitet – en regional identitet med utgangspunkt i Vestfold som vikingfylke?

Problemstillinger

Sentrale problemstillinger i denne avhandlingen blir i hvilken grad nasjonal og regional kulturminneforvaltning knytter kulturminner til identitet i dag? Og hvis identitetsbegrepet benyttes, i hvilken sammenheng brukes det? Hva slags, og hvis eller hvem sin identitet dreier

det seg om? Finnes det andre paradigmer som konkurrere med, eller har erstattet identitetsparadigmet? Og hvis koblingen mellom kulturminner og identitet fortsatt finnes, hva kan bakgrunnen for dette være, og hvilke konsekvenser kan dette få for måten vi fremstiller fortiden på?

Sentrale begrep

Sentralt i denne oppgaven står begrepene kulturminne og kulturminneforvaltning.

Kulturminne

Kulturminne som begrep kom inn i fagspråket gjennom Lov om kulturminner i 1978. Kulturminnelovens § 2 definerer kulturminner som: *"..alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historisk hendelser, tro eller tradisjoner til"*. Kultminner er alle spor etter menneskelig aktivitet i vårt fysiske miljø, ikke bare konkrete levninger, men også steder og gjenstander som det knytter seg trosforestillinger og tradisjoner til. Det er altså et meget omfattende begrep, og noe som omringer oss alle. Gansum, Jerpåsen og Keller sier at et kulturminne kan defineres som et sted hvor sporene fra fortiden er spesielt tydelige, men at kulturminner kan være vanskelige å skille fra landskapet siden landskapet i seg selv svært ofte er et kulturminne (1997: 17) *"Et kulturminne - som meningsbærende objekt - skilles ut som et eget objekt i landskapet gjennom det meningsinnhold det tilskrives. Det er ikke mengden av spor fra fortiden som bestemmer et kulturminne, men vår forestilling om kulturminnet som eget objekt"*. (ibid). Etter kulturminneloven (§ 4) er alle kulturminner som er fra tiden før 1537, og alle samiske kulturminner og skipsvrak som er eldre enn 100 år, automatisk fredet.

Kulturminneforvaltning

Det er mange ledd som kan sies å være involvert i forvaltningen av kulturminner. I tillegg til den offentlige forvaltningen kan også andre aktører som eiere, brukere og private organisasjoner sies å være med på forvaltningen av kulturminner gjennom bruk og drift. Men i denne oppgaven brukes begrepet kulturminneforvaltningen om den offentlige myndighet

som har forvaltningsansvaret for kulturminner etter kulturminneloven, hvis ikke annet presiseres.

Kilder og metode

For å svare på mine problemstillinger har jeg valgt å gå igjennom nyere relevante publikasjoner fra den offentlige kulturminneforvaltningen. På statlig nivå vil ta for meg materiale som lovverk, stortingsmeldinger, og offentlige utredninger fra Miljøverndepartementet, Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet. På fylkeskommunalt nivå vil jeg å se på dokumenter som kulturminnedelplan, museumsplan, og strategiske kulturplaner fra Vestfold, som jeg har valgt som eksempelfylke. Jeg vil særlig fokusere på i hvilken grad Vestfold forsøker å etablere en identitet basert på vikingtid, og vil også se på nettsider og planer til Midgard historisk senter og prosjektet Vikinger i Vestfold.

Lover, regler, målsettinger, utredninger og forarbeider fra kulturminneforvaltningen er normative kilder. De viser noe man ønsker å oppnå, eller hvordan man mener ting bør være. Det er forskjell på bruken en kilde som beretning og å bruke den som levning. Når vi bruker en kilde som beretning er vi opptatt av hva kilden konkret forteller oss om en hendelse. Når vi bruker kilder som levninger er fokuset på hva kildene kan fortelle om tiden de er fra og situasjonene de ble til i. Normative kilder brukes derfor som levninger, de forteller oss om skapernes holdninger, ønsker og ideer, men ikke om hva som faktisk har skjedd eller blitt praktisert.

Kvalitativ metode er en metode for å beskrive egenskaper som ikke er kvantifiserbare. Hensikten er å gi en forståelse av spesifikke forhold ved å gå i dybden i stedet for i bredden. Min tekstanalyse vil være kvalitativt orientert da jeg ønsker å ta for meg meningen med det som blir uttrykt i tekstene. Et forskningsarbeid vil aldri være 100% kvalitativt eller kvantitativt, og å for eksempel å lete etter et bestemt begrep kan være et kvantitativt aspekt. Men ikke i alle tilfeller der man i prinsippet kan kvantifisere kan man samtidig generalisere, de tallene man eventuelt kan lage blir for små slik at grunnlaget for generalisering blir for tynt (Grimen 2000: 192).

Ved dokumentanalyse skaffer man til veie data gjennom analyse av foreliggende kildemateriale. Men når en forsker får tilgang til forskjellige data og selv skal vurdere hvordan dette henger sammen blir dataproduksjon et viktig begrep; data som samles inn kan ikke oppfattes som rene registreringer av det som er, hvilke data som er relevante – og irrelevante – er i stor grad styrt av forskerens hypoteser, begreper og egen dømmekraft (op.cit.s. 196). En kvalitativt metodisk diskursanalytisk tilnærming har som utgangspunkt at et empirisk materiale kan konstrueres og tolkes på mange måter. Det dreier seg om å peke på alternative måter og forstå og forholde seg til verden, og målet er ikke å avsløre usannheter, men å komme med et tillegg til de erkjennelser som allerede finnes omkring et forhold (Brattli 2006: 63).

Dokumentene jeg har valgt omhandler direkte eller indirekte kulturminner og forvaltningen av disse. Det vil alltid være mulig å peke på relevante dokumenter som ikke er tatt med, men jeg mener dokumentene jeg har valgt ut er sentrale, og i stand til å gi et bilde – om på ingen måte komplett – av hvordan kulturminneforvaltningen på statlig nivå og i Vestfold fylkeskommune uttrykker seg. Tekstene som presenteres og analyseres kan også danne grunnlag for andre måter å forstå og forholde seg til feltet kulturminneforvaltning på, med dette fratar ikke den emperien som faktisk blir presentert dens forankring og troverdighet (op.cit.s. 64).

Oppgavens oppbygning

Identitet er en sentralt begrep i min oppgave, og i 2. kapittel vil jeg ta for meg identitetsbegrepet. Det vil være et særlig fokus på kollektive identiteter, på de to motstridende perspektivene essensialisme og konstruktivisme, og på identitetsparadigmet og dets motpol annerledeshet- og forbløffelsesparadigmet. Dette danner utgangspunkt for kapittel 3 og 4 hvor jeg gjennomgår og analyserer relevante dokumenter fra henholdsvis statsforvaltningen og Vestfold fylkeskommune, og redegjør for i hvilken grad, og hvordan, de etter mitt syn knytter kulturminner til identitet. I kapittel 4 om Vestfold fylkeskommune vil jeg også ha en egen del hvor jeg går i gjennom dokumenter som går direkte på vikingtid for å belyse hvordan Vestfold fylkeskommune fremstiller vikingtid, og om de benytter vikingtid i dannelsen av regional identitet. Kapittel 6 er en sammenfattende diskusjon. Jeg vil, med utgangspunkt i fremstillingene fra statsforvaltningen og Vestfold fylkeskommune, diskutere i hvilken grad og hvordan kulturminneforvaltningen knytter kulturminner til identitet, hvorfor forvaltningen

uttrykker seg som de gjør, og hvilke konsekvenser dette kan få for hvordan fortiden generelt, og vikingtid spesielt, fremstilles.

Identitet

Identitet er et begrep det ikke er lett å definere, selv om de fleste vil ha en følelse av hva begrepet innebærer. Det kan brukes på mange måter og i mange kontekster, og det er åpent for mange tolkninger. Ofte brukes begrepet nettopp uten at det defineres. Identitet har sin rot i det latinske ”idem”; ”den samme”. Frem til omkring 1970 var identitet et begrep som i liten grad dukket opp utenfor filosofene og psykologenes fagfelt. I løpet av få år har det blitt et sentralt begrep i både forskningsmiljøer, litteraturen og i deler av politikken (Hylland Eriksen 1997: 34). Det finnes mange teorier om identitetsdannelser, men avgrensning er en hovedkjerne i de fleste – for at identitet skal utvikles må det være en bevissthet om at det finnes et ”meg” – i motsetning til det som ikke er meg. Identitet har altså et tosidig meningsinnhold; identitet betyr ”å være det samme som seg selv”, identisk, lik. Men identitet betyr samtidig å være unik, dvs. forskjellig fra andre (Vik: 1999: 2).

Følelse av identitet er plassert i det enkelte individet, men dannes basert på samspillet med omgivelsene. Thomas Hylland Eriksen kaller identitet for et dynamisk system av overlappende felleskap, våre erfaringer som mennesker er det nødvendige råstoffet for våre identiteter (1996: 55). Vi har en forestilling om hvem vi er i forhold til andre, som dannes i samspill med andre. Dette intrikate samspillet gjør at en person vil ha mange forskjellige identiteter, og disse vil stadig reguleres i forhold til hverandre ut i fra hvilken rolle man intar. I ideologisk forstand innebærer identitet spørsmålet om hvem jeg er i relasjon til fellesskapet. Hvem vi er uttrykkes gjennom tematiseringer av nærhet og avstand (Esborg 2008: 270). Vår identitet oppstår gjennom vårt forhold til andre mennesker, følelsen av identitet er situasjonsbetinget, og en identitet vil ofte styrkes i møte med kontraster – i møte med barn kan jeg føle meg gammel, mens i møte med eldre kan jeg føle meg ung. Identitet kan sies å være både noe objektivt og subjektivt.

Otto Krogseth beskriver tre hovedkriterier ved identitetsbegrepet: *kontinuitetsaspektet* (noe som gir kontinuitet og sammenheng), *integrerthetsaspektet* (noe skaper indre sammenheng) og *individualitetsaspektet* (noe skaper egenart og særpreg) (2005: 166). Men Krogseth sier at disse tre aspektene i stigende grad er utsatt for trusselen fra motinstanser i den postmoderne kulturen – foranderlighet, desintegrering og uniformering, og at kulturarv-interessen kan tolkes som kompensasjonsreaksjon på disse identitetstruende prosessene (ibid). Å identifisere seg med fortiden kan da altså være et redskap å gripe til for å bevare en følelse av kontinuitet og egenart, at en er en del av noe, av noe spesielt, i møte med økende globalisering.

Anthony Giddens sier at en persons identitet ikke er å finne i hverken adferd eller i andres reaksjoner – selv om disse er viktige – men i evnen til å holde en særskilt narrativ i gang. Individets biografi kan ikke være fullstendig fiktiv hvis det skal kunne opprettholde en regelmessig interaksjon med andre i den daglige verden. Giddens sier videre at denne biografien må kontinuerlig integrere begivenheter som finner sted i den ytre verden, og selektivt plassere dem i den pågående historien om ”selvet” (1996: 70).

Kollektiv identitet

Kollektiv identitet er en sosial identitet hvor individet knyttes mot en større gruppe. Felles identitet forutsetter fortellinger som vektlegger hva som er felles i en gruppe. Enkeltindivider og grupper får identitet og skaper seg selv gjennom fortellinger (Eriksen 1995: 161).

Kriteriene for identitet kan defineres både utenfra, basert på for eksempel biologi, og innenfra, basert på for eksempel personlige følelser. Den enkeltes tilhørighet er både forutbestemt av objektive omstendigheter og personlig valgt (Hylland Eriksen 1996: 51). Kollektiv identitet er dels valgt, dels påtvunget (Eriksen 1997: 38). En valgt kollektiv identitet kan være for eksempel politisk tilhørighet til et parti, mens en identitet som kjønn eller rase til dels blir tvunget på mennesker da de er markert med synlige forskjeller som det kan være vanskelig å endre.

Identitet og minne er nært forbundet. Maurice Halbwachs argumenterte for at individuelle erindringer bare kan finne sted dersom de er koblet til andres minner, erindring skapes og formidles i sosiale sammenhenger, de struktureres av gruppens identiteter, og gjennom medlemskap i gruppen blir individene i stand til å ta til seg og lokalisere minner (Esborg

2008: 30). Ved å vise kjennskap til og delaktighet i fellesskapets inneforståtte kommunikasjon, knytter enkeltindividet seg til et felles verdigrunnlag, en felles erfaringsverden (Esborg 2008: 33). Hvis vi kun minnes som gruppemedlemmer, og summen av alle disse medlemskapene skaper vår individuelle identitet, kan vi si at identitet og minne danner en sirkel hvor kollektive identiteter blir et premiss for dannelsen av minner, og minner, som det vi bygger vår forståelse av hvem vi er på, danner grunnlaget for vår identitet.

Det å identifisere seg med en gruppe betyr ikke at en nødvendigvis legger det samme innholdet i denne identiteten som alle andre som identifiserer seg med samme gruppe. Hva jeg legger i for eksempel det å være student, vil trolig ikke samsvare nøyaktig med hva en annen student legger i studentrollen. En gruppeidentitet har stor variasjonsbredde og fleksibilitet: den baserer seg på relativt få felles symboler som kan tolkes og oppleves på mange forskjellige måter av gruppens medlemmer (Honko 1988: 149). Det kan oppstå noe som likner på det sosialpsykologene kaller ”pluralistisk ignoranse”, man tror at alle tenker på en viss måte, men i virkeligheten finnes det meget varierende meninger, opplevelser og følelsesmessige tendenser i gruppen, og de ”ortodokse”, som kanskje står nærmest den stereotypiske identitetsoppfattelsen, utgjør en minoritet (ibid). Dermed er det lett å være blind for det reelle mangfoldet og utviklingen innen en gruppe. Den stereotypiske nordmannen blir ”født med ski på beina”, men det finnes mange nordmenn som ikke står på ski, og som ikke har noe problem med å identifisere seg som nordmenn av den grunn.

Et sentralt spørsmål i den teoretiske debatten om kollektiv identitet har vært i hvilken grad identitet er sosialt konstruert og foranderlig, eller medfødt, naturlig og uforanderlig. De to idealtypiske, kunnskapsteoretiske grunnholdningene essensialisme og konstruktivisme gir to vidt forskjellige utgangspunkt for tolkning, og har vært utgangspunkt for mye av debatten omkring kollektive identiteter.

Essensialisme

Essensialisme er betegnelsen på antakelsen om at det finnes identitetsmarkører som plasserer individet innenfor uforanderlige kategorier og som har påvirkningskraft på individets oppførsel. Identitet ses på som noe medfødt som i liten grad kan forklares ut i fra sosiale forhold. Et essensialistisk syn på identitet tar utgangspunkt i at kollektive identiteter har basis

i reelle, stabile egenskaper som alltid følger den bestemte kategorien. Det finnes autentiske egenskaper som en viss gruppe har som ikke endres over tid. For eksempel at det finnes egenskaper som er norske, og dermed er opprinnelige og iboende i alle nordmenn. Ut i fra et slikt perspektiv kan et fortidsminne i Norge ses på som et spor etter ”våre forfedre”, og knyttes til menneskene som lever i Norge i dag, eller det kan ses på mer lokalt, og knyttes til menneskene som lever i samme fylke eller sted. Uansett kan det skapes et skille mellom ”oss” som kan gjøre krav på dette slektskapet, som er inkludert i felleskapet, og ”de andre”, som er ekskludert fra dette.

Bernard Eric Jensen viser til at essensialistiske tolkninger av folkebegrepet går langt tilbake i tid, og har vært en integrert del av jødisk-kristen tenkning hvor eksistensen av folkeslagene ble oppfattet som en følge av skapelseshistoriens forløp. Den essensialistiske tolkningen ble bearbeidet på slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet, og fikk form av en organismetenkning hvor et folk ble sammenliknet med en biologisk organisme. Et folk ble formet og gjennomstrømmet av en folkeånd (Volksgeist) som gav det dets særegne identitet. Å være del av et folk var ikke noe en selv valgte, men et skjebnefellesskap (Jensen 2008: 89-90). Nazistenes bruk av biologiske tolkninger av folkebegrepet under 2. Verdenskrig førte til at dette ikke lenger ble vel ansett, men essensialistiske tolkninger har ikke forsvunnet, og fremsillinger av en særegen kultur som et innebygget kjennetegn på en bestemt gruppe mennesker finnes fortsatt (op.cit.s. 91). Jensen viser til at essensialistiske tolkninger av etnisk identitet og fremveksten av en essensialiserende språkbruk ligger bak termen ”heritage speak” som betegnelse på et særlig kulturarvspråk som hele tiden sørger for å beskrive kulturarv i essensialiserende termer. En sann tenkemåte og språkbruk har satt sitt preg på mange av de politisk-kulturelle konflikter som har preget europeisk politikk gjennom de seneste årtier (op.cit.s. 92).

Et essensialistisk perspektiv vil ofte være uuttalt, etniske grupper kan beskrives som om det er objektive størrelser, og fortiden kan representeres som en uforandret sannhet.

Konstruktivisme

Et ikke-essensialistisk syn legger mer vekt på forskjeller, og endring og utvikling over tid. Det konstruktivistiske utgangspunktet er at kollektive identiteter er noe som har blitt konstruert for

er formål. Identitet skapes ved at grupper konstrueres og avgrenses, det foreligger som prosesser, forestillinger og myter (Hettne et al 2006: 159). Identitet ses på som en dynamisk dannelses- og erindringsprosess, noe omskiftelig og i siste instans historisk bestemt (Ryymimäki 2004: 135). Matthew Johnson kaller konstruktivismen en kunnskapsteoretisk grunnholdning som går ut på at vitenskapelig kunnskap ikke er objektiv, men i større eller mindre grad en sosial konstruksjon (2001: 45). Radikal konstruktivisme kan medføre at en så og si ikke stoler på noe av det som tidligere er skrevet om fortiden. Alt kan være en konstruksjon basert på situasjonen da historien om fortiden ble skrevet. En gruppen kan dyrke en felles fortid for å skape og holde ved like en forestilling om enhet for å markere skille til andre grupper.

Bernard Eric Jensen sier at en sosialkonstruktivistisk holdning er basert på tre grunnantakelser: For det første at det er en avgjørende forskjell på biologiske prosesser og sosio-kulturelle prosesser. For det andre at dannelsen av menneskers identiteter fordrer et kommunikativt samspill med andre mennesker – de oppbygges gjennom sosio-kulturell interaksjon. For det tredje formes menneskers identiteter til dels av deres egne selvforståelser (2008:92). Dermed er menneskers identiteter noe formbart og situasjonsavhengig. I et tradisjonelt, lagdelt og stabilt samfunn vil identitetsdannelsen være preget av ensartethet og konstans, mens i komplekse samfunn i endring vil identitetene preges deretter. En mer globalisert verden utfordrer dermed en tradisjonell forståelse av identitet (op.cit.s. 94).

Fra et konstruktivistisk perspektiv er det forskjellige former for maktutøvelse som gjør seg gjeldene ved dannelsen av identitet. En kommunikativ interaksjon mellom mennesker skjer innenfor rammene av asymmetriske maktforhold, identitet dannes og omdannes i slike sammenhenger, og vil derfor preges av de foreliggende maktforhold (Jensen 2008: 95). En av de avgjørende måter identitetspregende makt utøves på – i følge sosialkonstruktivister – skjer gjennom de(n) måte(r) kulturarv defineres, forvaltes og pleies (ibid).

Essensialister og konstruktivister er enige om at det finnes menneskelige fellesskap, at disse spiller en avgjørende rolle i et menneskers- og samfunnsliv, og at de preges av hvordan kulturarven forvaltes, men de er ikke enige om hvordan slike fellesskap fungerer. En essensialist vil ofte gjøre den nasjonale identitet til en ”masteridentitet” som andre identiteter inordner seg under, mens en sosialkonstruktivist vil hevde at et menneske har flere identiteter og det er et åpent forhandlingsspørsmål hvilke(n) av disse identitetene som på et gitt tidspunkt har forrang (Jensen 2008: 94).

Nasjonal og regional identitet

Nasjonal identitet kan beskrives som en kollektiv opplevelse av fellesskap basert på nasjonal tilhørighet. Nasjonal identitet kan styrkes av felles elementer som felles språk og verdier. Men det er ikke dermed sagt at alle nasjoner består av en relativt homogen gruppe. Nasjonal identitet kan oppfattes essensialistisk, som noe statisk og konstant. Under nasjonsbyggingsfasen på 1800-tallet regnet mange forskere den nasjonale kulturen som noe de hadde som oppgave å oppdage. Arkeologen Brøgger definerte arkeologi som ”forskning om egen fortid”, hvor ”arkeologiens store oppgave i dag er å søke linjene i norsk kulturs fremvekst helt fra de eldste tider til vår egen” (Østigård 2001: 12). Robin Skeates trekker frem fire viktige grunner til at arkeologisk materiale egner seg godt til nasjonalistisk tolkning: Arkeologisk materiale er flersidig og åpent for tolkning, det er gammelt og varig og kan dermed fungere som historisk bevis på opprinnelse og varighet av okkupasjon av territorium av spesielle grupper, det er fysisk og kan dermed være en kilde til forståelse av fortiden uavhengig av det skrevne ord, og enkelte visuelt imponerende områder og monumenter kan skape arenaer for nasjonalistiske politiske samlinger (2000:91-92). Formålet med denne formen for arkeologi er å forsterke identiteten og øke stoltheten til sine foretrukne etniske grupper (ibid.).

Anthony Smith trekker fram den nasjonale identiteten som en avgjørende og gjennomtrengende identitet, i stand til å farge andre identiteter. Den nasjonale identiteten utfordres kontinuerlig av andre kollektive identiteter, men Smith mener at, med unntak av religion, er det ingen annen identitet enn den nasjonale som ser ut til å vekke mer lidenskap og forpliktelse (2008: 24-25). Smith fokuserer ikke på konstruksjon, men rekonstruksjon av noe som i alle fall delvis finnes fra før, med basis i felles minner, myter, verdier og kulturelle trekk som grunnlag. Smith ser på nasjoner som moderne fenomener, men med røtter i tidligere etniske fellesskap. Nasjonal identitet er altså en kontinuerlig reproduksjon og retolkning av mønsteret av verdier, symboler, minner, myter og tradisjoner som danner en nasjons distinkte arv, og individers identifisering med dette mønster og arv (op.cit.s. 19).

I økende grad ses nasjonal identitet på som noe vi sosialiseres til, og som siden oppleves naturlig. Benedict Anderson sier at alle samfunn som er større enn den opprinnelige landsbyens ansikt-til-ansikt-fellesskap (og kanskje til og med disse) er forestilte. Slike fellesskap dannes ut i fra forskjellige historiske krefter og via konstruerte kulturer. Mennesker kan for eksempel

identifisere seg med andre fra samme etniske grupper uten å kjenne dem personlig, Anderson kaller dette for ”forestilte fellesskap”. (Anderson 1996)

Terje Gansum beskriver regionen som et forestilt fellesskap (2001). Han sier videre at forestilte fellesskap betinger kollektiv identifisering, en identitetsproduksjon. Slik produseres forskjeller som ved benevninger skal underbygge og skille ut grupper. Etnisitet og andre former for kultur eller subkultur er former for forestilte fellesskap (2001: 14). Om regionsbegrepet sier han at lokalt og regionalt ikke er gjensidig utelukkende kategorier, men aspekter ved de samme prosessene, de er graderinger, som nivåer, mer enn motsetninger. Som analytisk begrep synes det egnet, kanskje fordi det ikke er så ekskluderende? Kanskje fordi det er knyttet til prosesser, og betegner sosiale forhold i endring? (ibid.). Et sted kan være referent til en gruppe eller til et sosialt fellesskap. Det er uten relevans å være fra et sted hvis det ikke kan ses i relasjon til andre steder. Således kan stedet danne grunnlag for identifisering, å skape individuelle og eller kollektive identiteter. Identitetsproduksjon er en del av vårt sosiale referansesystem, hvem vi ønsker å fremstille oss selv som. Oss selv forestilt, sett gjennom andres øyne. (op.cit.s. 20)

Forståelser av stedsidentitet

Begrepet stedsidentitet gis ulike definisjoner og varierer, dels med profesjon, og dels med den enkeltes ståsted, men i følge Skogheim og Vestby er det i tradisjonelle fysiske stedsanalyser en essensialistisk tilnærming til forståelsen av byen som ligger til grunn (2010: 36). Stedsanalysen er i hovedsak basert på stedets fysiske og historiske utvikling slik det kommer til uttrykk i landskap, bebyggelser og kulturhistoriske fysiske elementer, og stedsidentitet forstås som primært sammensatt av disse elementene, og stedet defineres i stor grad ut fra visuelle kvaliteter (ibid). Stedsidentitet som baseres på et mer konstruktivistisk perspektiv fokuserer på hvordan ulike kategorier av aktører klassifiserer og oppfatter ulike trekk ved stedet som verdifulle, og ikke minst at den virkelighet og det stedet folk forholder seg til er sosialt konstruert og produsert (Røe m.fl. 2002 i Skogheim og Vestby 2010: 38). Stedsidentitet må da ses som et dynamisk begrep i stadig endring gjennom praksiser og sosiale forhandlinger (Skogheim og Vestby 2010: 38).

Skogheim og Vestby (2010: 37) har trukket fram fire hovedelementer som de mener stedsidentitet består av:

- fysiske særpreg og romlige kvaliteter (eks. arkitektur og fysisk utforming, natur og landskap, beliggenhet)
- kultur og historie (eks. tradisjoner, fysisk kulturarv, immaterielle kulturminner, kulturliv)
- næringsliv (eks. næringslivshistorie, handelsvirksomhet, utviklingstendenser)
- lokalbefolkning og det sosiale liv (eks. befolkningssammensetning, verdier, sosial praksis, lokal mentalitet)

Identitetsparadigmet

Kulturminner var sterkt knyttet til den norske nasjonsbyggingen og formingen av en norsk identitet. Mange forskere mener at et identitetsparadigme har fulgt og fortsatt følger det norske kulturminnevernet med troen på at fornminnene er arven etter våre nasjonale, norske forfedre (Omeland 1999: 94). Postmoderne antropologer og arkeologer har stadig prøvd å peke på at fornminner i Norge ikke kulturelt sett kan forbindes med nålevende mennesker, menneskene som lagde dem tilhørte tvert i mot en kultur som er fullstendig forskjellig fra vår egen (ibid). Anders Johansen hevder at den nasjonale identitetsfølelsen i Norge er mer utbredt og grunnfestet i dag enn den var for 100 år siden. Johansen mener at kulturen i Norge ikke er utpreget norsk, at identitet er en følelse som har lite eller ingenting med kulturelt særpreg å gjøre, og at det er trær, ikke mennesker, som har røtter (1995: 18). Johnsen sier videre at en kulturell identitet ikke trenger å støtte seg på en virkelig levd likhet og enhet. ”Kulturell identitet er en ”*oppfatning* vi har av oss selv, og en *følelse*, og den er grunnet – ikke på påviselig særpreg, men på *forpliktelse til symboler*” (op.cit.s. 26).

Britt Solli (1997) har beskrevet dette identitetsparadigmet. Kjernen i paradigmet er at vi/nasjonen eier territoriet i dag, vi kan takke våre forfedre for landet, og alt som har vært her før tilhører også oss. Vi ligner dem og det som har vært her før, og må ta vare på det som våre forfedre har etterlatt oss, både av respekt for fortiden og framtiden. Vi må kjenne og være stolte av våre røtter – vi må vite hvem vi var. Dette felles båndet skaper identitet og trygghet, og først med en trygg identitet tørr vi å åpne oss for det som er annerledes. Solli sier at hovedtesen i dette paradigmet er ”jo mer vi fokuserer på vår egen kultur og historiske røtter, jo mer tolerante blir vi i møte med andre kulturer som har andre historiske røtter. Forankring

fryder!” (1997: 176). Dette perspektivet kan relateres til essensialisme. Det fokusere med likheten med fortidens mennesker, på stabilitet, arv og forankring.

Solli sier videre at dette paradigmet etter hvert har blitt folkepsykologi og sunn fornuft. ”Folkepsykologi” er det psykologen Jerome Bruner kaller det når vi mennesker plasserer en ukjent ting inn i termer av det kjente, og dermed mest behagelige (Solli 1997: 173). Han beskriver det som et system som mennesker organiserer sine erfaringer, kunnskaper, og transaksjoner med den sosiale verden (Bruner 1990: 35). Folkepsykologien fokuserer på det forventede, og inngir det forventede og sedvanlige legitimitet og autoritet. Den karakteriseres også med sin evne til å omforme det eksepsjonelle og uvanlige til noe forståelig (op.cit.s. 47). Folkepsykologi er ikke så mye et sett av logiske proposisjoner eller logisk argumentasjon som det er en øvelse i narrativitet og historiefortelling. Den understøttes av en mektig struktur av narrative kultur-historier, myter og litterære sjangre (op.cit.s. 138). Britt Solli sier at i folkepsykologien oppfattes fortida som en flat tavle, og ikke en lang tunnel eller dyp sjakt, og at slik blir folkløstiske fortellinger som er basert på ”gammel kunnskap” eller forskning blottet for kildekritikk, en viktig del av et samfunns folkepsykologi. ”Fortiden omformes fra noe forbløffende til noe gjenkjennelig som kan forstås og som alle folk føler tilhørighet med” (1997:174). Solli sier videre at det ikke bare er folk flest som har en folkepsykologisk oppfatning av fortiden, men at også ”eksperter flest” hengir seg til det aksepterte og autoritative (op.cit.s. 175).

Som et utfordrende alternativ til ”identitetsparadigmet” trekker Solli fram et ”annerledeshet- og forbløffelsesparadigme”. Dette går ut på at vi/nasjonen råder over territoriet i dag, vi har det til låns, og vi forvalter rester etter det som har vært her før, selv om disse tingene er forskjellige fra oss. Vi ønsker å føre fortidens annerledeshet videre fremover for at våre etterkommere skal forstå hvor mangfoldig verden kan være. Frykt for det som er annerledes motvirkes ved å understreke at tiden ikke står stille, og at kultur er dynamiske prosesser, kulturer eksisterer ikke, kun kulturelle prosesser. Paradigmet inneholder verdier i termer av tilhørighet og identitet, ikke i forhold til ”vår forfedre”, men til fortidens antropologiske og økologiske mangfold. ”Både når det gjelder vern av kulturminner og forskning omkring fortiden generelt, bør i høyere grad de åpenbare forskjeller, det som er annerledes, mellom oss og f.eks. vikingene understrekes. *Forundring fryder!*” (Solli 1997: 177). Dette perspektivet er mer på linje med et konstruivistisk ståsted. Her er fokus på endring, utvikling og mangfold, og på forskjelle mellom fortidens og nåtidens mennesker.

Et regionalt identitetsparadigme?

Terje Østigård sier at arkeologien har forvaltet og formidlet de riktige kulturminnene og den viktige historien i nasjonalt identitets- og dannelsesparadigme hvor den nasjonale identiteten har vært den viktigste å formidle. Han sier at det nasjonale identitetsparadigmet i dag er utsatt for massiv kritikk, og at selv om ideologien ofte er implisitt og et prinsipp for forskning og formidling, er det få som vil forsvare slike tanker eksplisitt. Fokuset har derfor blitt flyttet fra det nasjonale, delvis til det lokale, men først og fremst til det regionale, som Østigård mener er like dypt forankret i et identitetsparadigme som det tidligere nasjonale. Dette regionale paradigmet sammenfaller overraskende godt med tidens politiske strømninger, og fra midten av 1990-tallet har det vært en oppblomstring av regionale studier som har sine geografiske avgrensinger i dagens fylker (2009: 22).

Gansum beskriver regionalromantikk: om ophavet, - om det mytiske ved det å komme fra noe i det hele tatt! Han viser til at om metaforene for en slik regionalromantisk forestilling hentes fra botanikken – i form av røtter, stamme forgreininger, eller fra biologien i form av årer eller føtter, så indikerer det at det er sosiale konvensjoner knyttet til det å komme fra et sted, å ha et opphav og et utgangspunkt. Det vi har sammen er forestillinger om ulike fellesskap. Framveksten av stadig flere regionale enheter og grupper er med på å underbygge et romantisk prosjekt, hvor en eller annen form for forklaring ligger skjult! (2001: 22).

Terje Brattli sier at identitet må kunne regnes som en viktig motivering for både forskning på, og forvaltning av kulturminner, men stiller spørsmål om hvilken form for identitet det egentlig er snakk om (2006: 123). Han mener at identitetsparadigmet som Solli beskriver lenge har vært et dominerende trekk ved norsk kulturminneforvaltning, men mener at det finnes lite spor av etnisk eller nasjonal tilskrevet identitet i dokumenter produsert av sentrale myndigheter de senere årene. Perspektivet har blitt utvidet til å også gjelde andre identiteter, og vi kan se en tendens i retning av en mer uspesifisert bruk av identitetsbegrepet (Brattli 2006: 124). Brattli stiller spørsmålet ”om vektlegging på forhold som identitet og tilhørighet, som bruk av metofoer som arv og generasjon også kan være motivert i andre forhold enn de som faller inn under den tradisjonelle forståelsen av identitetsparadigmet. Kan det være slik at dagens forvaltningsregime faktisk har andre agendaer enn å underbygge nasjonen Norge og det norske samtidig som at forhold som identitet og tilhørighet ikke har mista sin betydning?” (op.cit.s. 125).

Jeg vil ved hjelp av nyere dokumenter fra henvoldsvis statlig og regional kulturminneforvaltning, se på i hvilken grad identitetsparadigmet fortsatt finnes, og hvilken identitet som er i fokus. Har kulturminnene gått fra å brukes som byggeklosser i den nasjonale identiteten til den regionale identiteten? Eller er det andre paradigmer som kan sies å ha overtatt som motivasjon for vern?

Statsforvaltningen

Brukes identitetsbegrepet og/eller beslektede begreper i nyere publikasjoner fra den offentlige kulturminneforvaltningen? Dokumenter fra statsforvaltningen legger føringene for hvilken kulturminnepolitikk landet skal ha, og hvordan denne politikken skal gjennomføres. Jeg vil først gå i gjennom dokumenter fra den overordnede myndigheten for den norske kulturminneforvaltningen Miljøverndepartementet. Jeg vil se på Kulturminneloven, Plan- og bygningsloven og offentlige utredninger og stortingsmeldinger som kan tenkes å direkte eller indirekte komme inn på temaet. Jeg vil også se på noen relevante dokumenter vedrørende kulturpolitikk og museumsforvaltning fra Kulturdepartementet, og på to dokumenter om universitetsmuseene som er underlagt Kunnskapsdepartementet. På grunn av oppgavens omfang har jeg valgt å fokusere på dokumenter fra år 2000 og fremover. Jeg vil gå gjennom dokumentene med utgangspunkt i tidligere gjennomgått metodisk tilnærming, og presiserer at hensikten er ikke å på best mulig måte gjengi hele innholdet i de forskjellige dokumentene, men jeg har trukket ut det jeg har funnet relevant i forhold til oppgavens tema. Materialet fra hvert departement blir presentert kronologisk.

Miljøverndepartementet

Den offentlige kulturminneforvaltningen hører inn under Miljøverndepartementets ansvarsområde. Departementet er både en politisk og administrativ instans, og har blant annet følgende arbeidsoppgaver:

- Forberede og sørge for å gjennomføre den gjeldende kulturminnepolitikken slik den er kommet til uttrykk i stortings- og regjeringsvedtak, og utvikle målsetninger, strategier og virkemidler i kulturminnepolitikken.
- Fatte vedtak i enkeltsaker
- Administrere, organisere og føre kontroll med underliggende etater.

På Miljøverndepartementets nettsider kan vi lese at ” *Kulturminnene og kulturmiljøene er viktige ressurser som kilde til kunnskap og opplevelser, for utviklingen av lokalsamfunn og for verdiskaping for næringslivet. Kulturminnene vi tar vare på og sikrer for ettertida, må vise mangfoldet i det norske samfunnet*”

(www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/kultturminner.html?id=1198).

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

I Riksantikvarens strategiske plan står det at de arbeider for ”*at alle deler av samfunnet skal se at kulturminner, kulturmiljø og landskap er viktige ressurser for samfunnet og den enkelte*

- *gir oss verdifull kunnskap når vi skal forme vår framtid*
- *er viktige for vår identitet, trivsel og tilhørighet*
- *gir oss forankring i samfunn og historie*
- *kan by på gode muligheter for opplevelser, bruk og verdiskaping*
- *representerer store materielle verdier vi ikke kan sløse med*
- *stimulerer til undring over forskjellen mellom tidligere tiders levemåte og vår*
- *pirrer vår nysgjerrighet i møtet med det som er annerledes”*

(www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Strategisk_plan/).

LOV 1978-06-09 nr 50 Lov om kulturminner (kulturminneloven)

I lovens formålsparagraf står det at: ”*Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig*

miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.”

§ 2 definerer kulturminner og kulturmiljøer: ”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes.”

Jeg mener kulturminneloven knytter kulturminner eksplisitt til identitet – som noe som allerede er en del av vår identitet. Hvem sin identitet fremgår ikke uttalt, men på bakgrunn av at det er en lov for kongeriket Norge kan det være nærliggende å tenke at noe av det det her henspiller på, er en nasjonal identitet. Det står så at kulturminner og kulturmiljøer tilhører en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Videre vises det til at det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene, men jeg tenker at linjen over om helhetlig forvaltning, viser til at kulturminnevern ikke bare er en statlig oppgave. Kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas som vitenskaplig kildemateriale og grunnlag for opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. De fremstilles også som at det er fler grunner for bevaring. Selvforståelse er etter mitt syn beslektet med identitet - men ikke nødvendigvis nasjonal identitet. Virksomhet kan være mangt, det kan dreie seg om kunnskap om hvordan ting skal gjøres, men jeg får først og fremst assosiasjoner til det å generere økonomiske verdier.

§ 2 definerer hva som menes med kulturminner og kulturmiljøer, men presiserer at det bare er kulturhistorisk og arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes etter kulturminneloven. Hva som ligger i kulturhistorisk verdi utdypes ikke, men jeg tenker at det kan peke tilbake på bevaringsgrunnlaget som beskrives i formålsparagrafen.

St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet

Innledningsvis i meldingen står det at det er et strategisk mål at alle skal ha tilgang til å drive med friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og naturen ellers (s. 10).

Det trekkes frem at friluftslivet i Norge har sterke røtter i prosessen rundt oppbyggingen av en nasjonal identitet. Ønske om politisk selvstyre ble kombinert med ønsket om å synliggjøre nasjonale kulturelementer og gjøre disse kjente i hele nasjonen. Formålet var å skape en felles kulturell identitet, og for å lykkes med dette var det viktig å finne ut hva som preget Norge i forhold til andre nasjoner, og den norske naturen og klimaet var godt egnet til dette (s. 15). Friluftstradisjonene i Norge beskrives som svært sterke, og kulturminner og kulturlandskap fremheves som svært verdifullt for utøvelsen av friluftsliv i moderne tid (s. 16). Landskapets kulturhistoriske dimensjon beskrives som viktig for opplevelser i forbindelse med friluftsliv. *”Kulturspor gi informasjon om historia og har verdi for identitet”* (s. 31). Samspillet mellom natur- og kulturminne-kvalitetene i et område beskrives som en del av grunnlaget for den opplevelsen friluftslivet bygger på. *”Kulturlandskapet har og mykje å seie for folk sin identitet og deira kjensle av å ha tilknytning til eit område”* (s. 95). Det vises også til at naturen er full av immaterielle kulturminner som *”seier mykje om det tilhøvet forfedrane våre hadde til naturen”* (s. 95).

Slik jeg ser det har meldingen om friluftsliv har, sammenliknet med de andre dokumentene fra Miljøverndepartementet, et relativt svulstig språk. Her vises det til at det har foregått en oppbygging og konstruksjon av norsk nasjonal identitet, og at den norske naturen – og implisitt kulturminner og kulturmiljøer i naturen - var godt egnet til å brukes til dette. Men selv om det ukritisk trekkes frem at dette har blitt gjort, står det ikke at det er et mål å knytte kulturminner til nasjonal identitet i dag. Kulturminner knyttes til dannelsen av identitet uten at det utdypes hva som ligger i dette, men knyttes også mer eksplisitt til dannelsen av stedsidentitet. Det vises også til at kulturminner kan fortelle oss om våre forfedre. En kan spørre seg om hvorfor meldingen anstrenger seg for å knytte friluftsliv til kulturminner, og om dette er en naturlig sammenkobling. Eller er motivet her å bruke kulturminner for å fremme et syn på friluftsliv som en del av den norske folkesjela?

NOU 2001: 7 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven (første delutredning)

Utvalget er bedt om å vurdere og fremme forslag om endringer i lov- og forskriftsverk som gjelder planlegging etter plan- og bygningsloven og tilgrensende lover. Spørsmålet er om loven kan forbedres som redskap for å ivareta viktige samfunnsinteresser (s. 18). Utvalget

hevder at blant annet steds kvalitet, estetikk og kulturminnevern har fått økende betydning ved utforming av fysiske omgivelser de siste årene, særlig etter at ”sikre estetiske hensyn” ble tatt inn i lovens formålsparagraf i 1995 (s. 59). Utvalget ønsker blant annet at formålsparagrafen igjen endres for å sikre vesentlige samfunnsinteresser og hensyn, og at blant annet bærekraftig utvikling, verdiskaping og vern av kulturverdier nevnes uttrykkelig (s. 19). Utvalget viser til St.meld. nr. 29 (1996-1997) *Regional planlegging og arealpolitikk* hvor ”integre estetiske hensyn, landskaps- og kulturminner” fremheves som hensyn som skal ivaretas i planleggingen (s. 40).

Utvalget sier at kulturmiljø, stedsforming og estetikk har blitt stadig mer aktuelle begreper i dagens fysiske planlegging, og at miljøkvalitetene tilknyttet våre omgivelser bør oppfattes som viktige innspill i arbeidet med å forme ny steds kvalitet (s. 200). Utvalget mener at det er viktig å ta vare på kulturlandskap som rekreasjons- og utfartsområder, og sier at ”vern og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer handler om å ta vare på en ressurs som ikke er fornybar, og utgjør en viktig del av en helhetlig miljøforvaltning” (s. 200). Videre sier utvalget at både ressursmessig, funksjonelt, lokalhistorisk, estetisk og opplevelsesmessig kan kulturminner gi viktige premisser og føringer til planarbeid knyttet til stedsforming. ”Kulturminner og kulturmiljøer er en ressurs for utviklingen av lokalsamfunnet” (s. 200). Kulturminner beskrives som som ”en del av steds kvaliteten” og noe som ”utgjør et levekårsgode ved å gi trivsel og grunnlag for opplevelser og kulturelle aktiviteter og er ressurser for kulturbasert næringsutvikling” (s. 201).

I denne utredningen knyttes kulturminner til stedsforming, og beskrives som ressurs, et levekårsgode og en del av steds kvaliteten. Kulturminner er noe som kan brukes for å skape attraktive lokalsamfunn, og blir sett på som noe som skaper trivsel. Dette kan knyttes opp mot estetikk/estetisk verdier, som jeg allerede har uttalt meg om. Det vises igjen til næringsutvikling – kulturminner skal brukes til å generere økonomiske verdier. Men det vises også til at kulturminner er en ikke fornybar ressurs – noe vi kan bruke opp hvis det ikke forvaltes riktig.

NOU 2002: 1 Fortid former framtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk

Bakgrunnen for oppnevningen av kulturminneutvalget var Stortingets behandling av St.meld. nr. 58 (1996-97) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling – Dugnad for framtida*. Stortingsflertallet mente at den rådende kulturminnepolitikken ikke var tilstrekkelig ”for å sikre vår felles kulturarv for kommende generasjoner” (s. 4). Kulturminneutvalget fikk i mandat å foreta en vurdering av mål, strategier og virkemidler på kulturminnefeltet, med særlig vekt på blant annet:

- å videreutvikle perspektivet på kulturminner som ressurs for samfunnet, som dimensjon ved bærekraftbegrepet, som en viktig del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning
- å sikre vern og forvaltning av fredete og bevaringsverdige kulturminner
- å styrke kommunens og organisasjonenes rolle i kulturminnearbeidet
- å fremme nettverksbygging
- å belyse eiers rolle og situasjon som aktør innen kulturminnearbeidet
- vern av statens bygninger
- organiseringen på fylkesnivå, herunder også Samisk kulturminneråd
- å styrke internasjonalt kulturminnesamarbeid.

I notat fra Miljøverndepartementet av 22.06.99 som utdypet enkelte punkter i kulturminneutvalgets mandat står det blant annet at et sentralt tema for utvalget skal være ”å drøfte innholdet i kulturminnebegrepet og kulturminner og kulturmiljøers plass og betydning i en mer helhetlig samfunnsstruktur” (s. 227). I notatet trekkes det også fram at det er et utviklingspotensiale i forhold til internasjonalt kulturminnesamarbeid både i forhold til spesifikke miljøutfordringer og samfunnsbygging/demokratiutvikling generelt. Det vises til at kulturarven ”er viktig for identitet, forståelse for eget kulturelt ståsted og som kilde til kunnskap om egen historie og utvikling. Dette er sentrale komponenter i fattige og små lands nasjons- og samfunnsbygging” (s. 232).

Tidlig i utredningen sier utvalget ”at fortidens generasjoner på en måte er tilstede i omgivelsene og landskapet man selv ferdes i, kan gi en opplevelse av at historien angår en selv, og at man inngår i en større sammenheng” (s. 21).

Utvalget har følgende visjon for en ny kulturminnepolitikk: *Kulturminner og kulturmiljøer – kilder til opplevelse, utvikling og verdiskapning*. Med utgangspunkt i denne visjonen setter utvalget opp fem mål for kulturminnepolitikken (s. 30-36):

1) Kulturminner og kulturmiljøer viser et historisk, kulturelt og materielt mangfold.

Utvalget trekker her frem at *"for å gi ulike grupper av befolkningen mulighet for opplevelse av tilhørighet og kulturell identitet, er det viktig at kulturminnebestanden avspeiler et mest mulig helhetlig bilde av historien"* (s. 31).

2) Samvirket mellom mennesker og kulturminner skaper verdier, kunnskap og opplevelser.

Her vises det til at kulturminnearbeidet må ha en lokal forankring, at det må legges vekt på formidling av og tilgjengelighet til kulturminnene, og at det må rettes større oppmerksomhet mot kulturminner og kulturmiljøer som kunnskaps- og opplevelsesressurser. *"For at folk skal ha glede av og engasjere seg i kulturminner, må de oppleve at kulturminnene har betydning for dem eller at de gir tilhørighet og identitet"* (s. 32). Videre sier utvalget at økonomisk verdiskaping må være en del av grunnlaget for en ny kulturminnepolitikk (s. 33).

3) Sammenhengen mellom natur og kulturminner stimulerer til bærekraftig ressursforvaltning.

Her trekker utvalget frem at *"kulturarven kan bidra med kunnskap om og innspill til bærekraftig ressursforvaltning i et langtidsperspektiv. Det må legges vekt på å hente eldre tiders kunnskap ut av kulturminnene"* (s. 33).

4) Det er likeverd i samspillet mellom offentlige og private aktører.

5) De økonomiske rammene står i forhold til oppgavene.

I forhold til kulturminner og kulturmiljøer som fellesskapsverdier i et lokal samfunn anbefaler utvalget blant annet at det legges opp til prosesser som gjør det meningsfylt for lokale aktører å delta når beslutninger skal fattes, og at det satses mer på formidling og profilering gjennom arrangementer. Utvalget sier at tradisjonsbaserte historier og forestillinger som formidles fra en generasjon til den neste bidrar til at mennesker identifiserer seg med kulturminner, og at mange lokalsamfunn er preget av tradisjonsoverføring og nærhet til kulturminner og kulturmiljøer som lokalbefolkningen verner sterkt om (s. 52).

Når det gjelder kunnskap, forskning og kunnskapsspredning mener utvalget at *”formidling av kulturminner og kulturmiljøer og den verdien de representerer, har stor betydning for at folk skal kunne bygge opp et godt forhold til kulturarven og sin egen identitet”* (s. 158).

Utvalget sier at verdens kulturarv i framtiden sannsynligvis vil bli oppfattet som en ressurs med stadig økende verdi, og at den vil gi avkastning både i form av folks selvforståelse og selvspekt. De sier videre at å bruke kulturhistorien i utviklingssamarbeid som grunnlag for identitet og økonomiske aktiviteter ikke er uproblematisk, og at det trengs dialog mellom de berørte interessegruppene og evne og vilje til å finne langsiktige og bærekraftige løsninger for å unngå at turismen blir en trussel for den materielle kulturarven (s. 205). Utvalget ønsker større vekt på en helhetlig kulturverninnsats i utviklingssamarbeidet. De viser til St. meld. nr. 19 (1995-96) hvor det blir pekt på at det å ta vare på kulturelle røtter og verdier bidrar til stabilitet og nasjonal fellesskap. Utvalget sier videre at det å ta vare på kulturarven innebærer *”å sikre både den fysiske og den immaterielle kulturarven som en del av den kollektive hukommelsen”* (s. 207).

Jeg mener at *Fortid former framtid* ikke i særlig grad berører verdimeslige problemstillinger. Det utdypes forøvrig heller ikke noe i forhold til utredningens tittel, som kan tolkes som en essensialistisk påstand som fremstilles ukritisk og selvfølgelig. Utredningen viser til kulturminneforvaltning som viktig som del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Viktigheten av lokal forankring fremheves, og opplevelse, utvikling og verdiskaping er nøkkelord. Kulturminner knyttes til identitet flere ganger, men ikke til en norsk nasjonal identitet. Det vises derimot til at kulturminner er viktig for identitet, som igjen er en sentral komponent *”i fattige og små lands nasjonsbygging”*. Altså kan kulturminner brukes i dannelsen av nasjonal identitet av fattige og små land, men dette gjelder tilsynelatende ikke (lenger) Norge. Det fremheves som et mål for kulturminnepolitikken at kulturminner skal vise mangfold, og at kulturminnebestanden skal avspeile et mest mulig helhetlig bilde av historien. Det er fokus på sammenhengen mellom natur og kulturminner, og at dette stimulerer til bærekraftig utvikling. Igjen er det tilsynelatende stedsutvikling, lokal verdiskaping og bærekraftig utvikling som fremheves.

NOU 2003: 14 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II (utvalgets utredning med lovforslag)

Denne delutredningen er i hovedsak en konkretisering av forhold som ble drøftet i den første delutredningen, med endelig lovforslag med motiver og merknader. Utvalget kommer med sine vurderinger og konklusjoner i forhold til kulturmiljø og kulturminner, og sier at de *”ønsker å styrke muligheten for å ta vare på den fysiske kulturarven innenfor den alminnelige samfunnsplanleggingen”*. De sier videre at kulturminner og kulturmiljøer som ressurs er *”i økende grad grunnlag for utvikling av identitet, aktivitet og næringsvirksomhet i lokalsamfunnet”* (s. 216). Utvalget mener at for å få større bredde i arbeidet med kulturminner og kulturmiljøer så må kulturminneforvaltning få sin naturlige plass i den kommunale planleggingen, og at kulturminnehensynet også må ivaretas i den regionale planleggingen (s. 216).

Kulturminner knyttes til identitet – men da identitet i lokalsamfunnet, og dette perspektivet understrekes ved at det trekkes frem at kulturminneforvaltning har en naturlig plass i kommunal- og regional planlegging. Det vises også til at kulturminner kan utnyttes for økonomisk vinning – *”næringsvirksomhet”*- i lokalsamfunnet.

St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner

Denne meldingen er utarbeidet med bakgrunn i NOU 2002: 1 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk og høringen av denne. Det presenteres en handlingsplan for kulturminnepolitikken fram mot 2020, og målet med tiltakene i handlingsplanen er å stoppe forfallet og tapet av verdifulle kulturminner. Også kommende generasjoner skal kunne få kunnskap og opplevelser av kulturminner og kulturmiljøer, og kulturminnene skal bevares som verdifulle ressurser og være med på å skape verdier i levende lokalsamfunn (s. 5). Det hevdes at kulturarven forteller om utviklingen i samfunnet, og den er med på å prege beslutninger for framtiden. *”Alle kulturminner og kulturmiljøer inngår som elementer i samfunnets kollektive kukommelse. Kulturarven kan bidra med kunnskap, fortellinger og opplevelser som kan ha betydning for grupper og det enkelte menneskets tilhørighet, selvforståelse, selvutvikling og trivsel”* (s. 5) Videre beskrives kulturminner som uerstattelige kilder til kunnskap og opplevelse, som skaper forståelse for at mennesket inngår i en større sammenheng. Denne tilhørigheten og tryggheten i egen kultur trekkes frem som

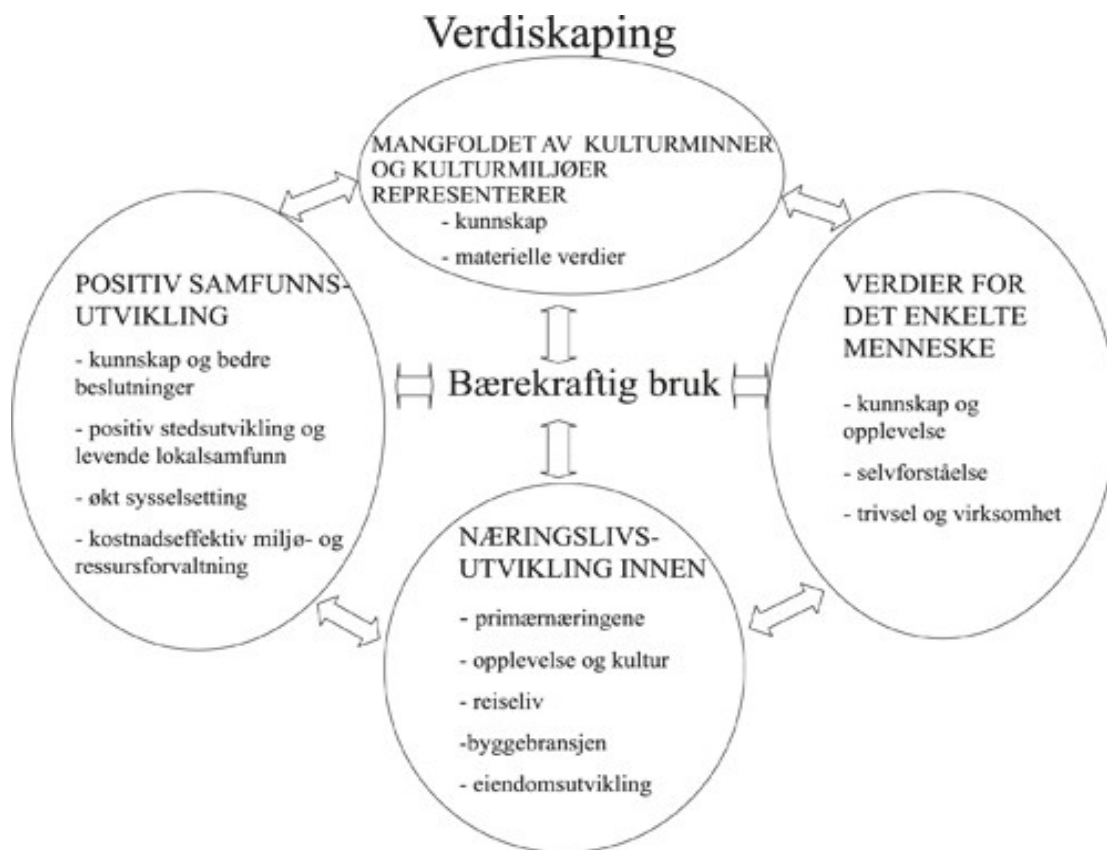
viktig for å kunne møte andres kultur med respekt, og utvalget sier at *"i en verden der ulike land og kulturer er brakt tettere sammen, blir kulturarven enda viktigere for kulturell selyforståelse og utvikling"* (s. 6).

Regjeringens mål for kulturminnepolitikken er:

- *mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på som bruksressurser og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping*
- *er representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk , sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning* (s. 15).

Arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer som det knytter seg hendelser, tro og tradisjon til står det i meldingen at ofte har *"stor verdi knyttet til opplevelse av tilhørighet og identitet"* (s. 26). Videre sier meldingen at det ikke er et mål å sette i stand alle arkeologiske lokaliteter i Norge, men at det først og fremst er viktig *"å bidra med statlige midler der det lokale engasjementet er stort, og der det knytter seg særlige opplevels- og formidlingsverdier til kulturminnene"* (s. 27). Om bergkunst hevdes det at den *"gir lett symbolsk mening, innhold og inspirasjon til dagens samfunn"* (s. 27). Stavkirkene beskrives som et av Norges fremste bidrag til den internasjonale bygningshistorien, og de *"vitner om den blomstrende trearkitektur i middelalderen og i kongesagaenes tid"* (s. 28). Industriens bygninger er *"viktige elementer for opplevelse og stedsidentitet"* (s. 31).

I meldingen trekkes det frem hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan være med å danne grunnlaget for verdiskaping i næringslivet og for utvikling av lokalsamfunnet. Det vises til at kulturminner og kulturmiljøer *"representerer ressurser som kan ha stor betydning for å utvikle levende lokalsamfunn og ny næringsvirksomhet"* (s. 45).

I denne illustrasjonen (s. 45) vises det hvordan kulturminner og kulturmiljøer på flere måter kan være en ressurs, både som grunnlag for sosial og kulturell verdiskaping, og i forhold til næringsutvikling og sysselsetting.

Regjeringen vil etablere et verdiskapingsprogram på kulturminneområder for blant annet å: *”spre kunnskap om hvordan en bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljøer fremmer næringsutvikling og styrker lokalsamfunn og regioner”* (s. 55).

Når det gjelder kulturminner som tema i utdanningen vises det til *Læringsplakaten*, som skal legges til grunn for grunnskolen og den videregående opplæringen, og at det i den blir *”lagt stor vekt på blant annet kulturarv og identitet”* (s. 64). Om opprettelsen av en egen samisk kulturminneforvaltning sier meldingen at det *”innebærer en anerkjennelse av at det eksisterer en egen samisk fortid, men det er ikke et mål at alle kulturminner skal defineres ut fra en etnisk tilknytning”* (s. 77).

Det trekkes frem at kulturminner ofte er et resultat av kontakt mellom ulike land, og derfor er del av en felles arv. Kulturarven beskrives som noe som *”blir stadig viktigere for hvordan menneskene oppfatter seg selv og sitt eget ståsted i en verden der ulike land og kulturer er*

brakt tettere sammen” (s. 87). ”Kulturarven vitner om både særpreg og utveksling av kunnskap og impulser mellom ulike kulturer. En god formidling og forvaltning av kulturminner står sentralt i arbeidet for å opprettholde det kulturelle mangfoldet, både nasjonalt og globalt, og vil ofte være relevant i forhold til minoriteters rettigheter” (s. 92).

Jeg mener at også i kulturminnemeldingen *Leve med kulturminner* er fokuset på kulturminner som ressurser og kilder til verdiskaping i lokalsamfunnet. Meldingen viser hvordan kulturminner kan være en samfunnsressurs, og hvordan bærekraftig bruk kan generere verdier som trivsel og virksomhet, næringslivsutvikling, stedsutvikling og økt sysselsetting. Kulturminner kan styrke lokalsamfunn og regioner. Kulturminner knyttes til identitet, og det trekkes frem viktigheten av røtter, men det er lite fokus på det nasjonale. Det fremheves at det er viktig med mangfold og representative utvalg som dokumenterer bredde, men meldingen sier også at det først og fremst er viktig å bidra med statlige midler der hvor det lokale engasjementet er stort, og der det knytter seg særlige opplevelses- og formidlingsverdier til kulturminnene. Dette virker for meg som potensielt motstridende målsettinger, da kriteriene for representativitet og bredde, og lokalt engasjement, ikke nødvendigvis stemmer overens. Kulturminner beskrives som skapere av tilhørighet til egen kultur, noe som i følge meldingen er viktig for å møte andres kultur med respekt. Dette er en tankegang som passer inn det Solli kaller et identitetsparadigme. Meldingen viser til en ”egen samisk fortid”, men presiseres så at det ikke er et mål at alle kulturminner defineres ut fra etnisk tilknytning. Tilsynelatende finnes det dermed et dilemma i forhold til om man heller mot identitetsparadigme. Eller for å si det på annen måte; man klarer ikke å fri seg fra identitetsparadigmet. Resultatet blir litt av begge deler. Men slik jeg ser det er meldingens hovedfokus å bruke kulturminner i samfunnsutvikling og verdiskaping – og da mer konkrete verdier enn identitet.

LOV 2008-06-27 nr 71 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

Lovens formålsparagraf innledes med at: ”Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser.” Videre står det at det i planleggingen og i kravene til det enkelte byggetiltak skal tas hensyn til ”estetisk utforming av omgivelsene”.

§ 3-1 *Oppgaver og hensyn i planlegging etter loven* sier blant annet at planer skal:

- *sette mål for den fysiske, miljømessige, økonomiske, sosiale og kulturelle utviklingen i kommuner og regioner, avklare samfunnsmessige behov og oppgaver, og angi hvordan oppgavene kan løses*
- *sikre jordressursene, kvaliteter i landskapet og vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer*
- *legge til rette for verdiskaping og næringsutvikling*

§ 3-4 sier at: ” *Regional planlegging har til formål å stimulere den fysiske, miljømessige, helsemessige, økonomiske, sosiale og kulturelle utviklingen i en region.*”

Jeg mener at plan- og bygningsloven har et nøkternt språk, og knytter ikke kulturminner til identitet eller beslektede begreper. Det er tydelig fokus på lokal og regional verdiskaping, verdiene skal genereres på lokalt og regionalt nivå og stimulere både kulturell og økonomisk utvikling. Bærekraftig utvikling skal fremmes. Det utdypes ikke hva dette innebærer. Jeg antar at det i forhold til kulturminner både dreier seg om å lære av hvordan fortidens mennesker har tilpasset seg naturen, og også å ta best mulig vare på kulturminner og gjøre avveininger i forhold til dette når det gjelder bruk – hvordan kan vi best utnytte uten å ”bruke opp”. Næringsutvikling trekkes også frem som et viktig moment. Altså anses det som viktig at ressursforvaltningen foregår med hensyn til fremtidige generasjoner, samtidig som det genereres verdier i dag. Det vises til at det skal tas hensyn til ”estetisk utforming”. Det vekker ikke assosiasjoner til identitet for meg, jeg tenker mer på pynt, noe overfladisk. Men samtidig er det vel nettopp ”estetiske verdier” som gjerne skaper identifisering og gjør at kulturminner anses som viktige monumenter. Kulturminneloven presiserer også at arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer kan vernes. Det henspeiler nok også i stor grad på estetiske verdier.

St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand

Meldingen er en samlet fremstilling av miljøpolitikken, og viser regjeringens miljøpolitiske mål og ambisjoner. Som en miljøpolitisk hovedutfordring trekkes det frem at vi må sikre kulturminnene og sørge for at de brukes til beste for samfunnet. I denne planen legges det opp til ”*tiltak for at kulturminnene skal være aktive elementer i lokalsamfunnene, både med*

hensyn til trivsel og verdiskaping, og at det skal være naturlig og enklest mulig å kombinere bruk og sikring” (s. 11).

I meldingen blir det fokusert på verdiskaping basert på kulturminner. Det hevdes av *”lokalsamfunn som tar i bruk kulturarven skaper en rekke positive muligheter for befolkningen. Kulturarv kan være en konkurransefaktor ved etablering av virksomheter, ved valg av bosted og ved utvikling av produkter, for eksempel håndverk, klær, matvarer, kunst og reiseliv” (s. 34).*

Kulturminner og kulturmiljøer beskrives som representanter for samfunnets felles verdier, som unike og uerstattelige kilder til kunnskap og opplevelser, og som grunnlag for lokal utvikling og kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. *”Disse verdiene og mulighetene må forvaltes med respekt for dem som har levd før oss, med ydmykhet for kommende generasjoner og til glede og nytte for oss som lever i dag” (s. 93).* Kulturminner og kulturmiljøer beskrives som *”viktige deler av samfunnets kollektive hukommelse”,* og som noe som kan bidra til *”selvforståelse, selvutvikling, trivsel og tilhørighet” (s. 93).* Regjeringen vil videreutvikle kulturminnepolitikken ved blant annet å:

- *invitere regionene til å utvikle geografiske pakker der kulturarvens betydning for regioner og lokalsamfunn står i sentrum (s. 93).*

Også i stortingsmeldingen om miljøpolitikk og miljøtilstand fokuseres det på kulturminners betydning for lokalsamfunn, med særlig fokus på verdiskaping. Det trekkes frem at lokalsamfunn som tar i bruk kulturarven skaper en rekke positive muligheter for befolkningen, og at kulturarv kan være en konkurransefaktor ved etablering av virksomheter, valg av bosted, utvikling av produkter, og reiseliv. Her fremstilles kulturminner tydelig som et middel til et mål, og et slags kommersielt produkt. Kulturminner beskrives også som noe som må forvaltes med respekt for dem som har levd før oss, og til glede og nytte for oss. Kulturminner beskrives også som deler av samfunnets kollektive hukommelse, og som noe som kan bidra til selvforståelse.

Prop. 1 S (2010–2011) For budsjettåret 2011

Dette dokumentet presenterer hovedutfordringene i miljøpolitikken og hovedprioriteringer innenfor Miljøverndepartementets budsjett i 2011. Resultatområder beskrives med mål, status og virkemidler. Kulturminne og kulturmiljø presenteres som et eget resultatområde, og det påpekes at: ” *Eit mangfald av kulturminne og kulturmiljø skal forvaltast og tas vare på som bruksressursar og som grunnlag for kunnskap, oppleving og verdiskaping.* ” (s. 111-112)

Kulturminner beskrives som ikke-fornybare ressurser og videre står det at: ” *Utan kulturminne vil det vere umogleg å tolke si eiga fortid og forstå si eiga samtid. Slik innsikt er viktig for vår identitet, og vi treng den for å stake ut vegen vidare. I eit slikt perspektiv er det kulturelle mangfaldet menneska sin felles arv og det må erkjennast og sikrast til beste for dagens og morgondagens generasjonar. Vi kan sjå på kulturarven som ein kunnskapsbank og vegvisar på vegen mot ei ukjent framtid og som referansepunktet til fortida. Det kulturelle mangfaldet kjem til uttrykk både i materielle og immaterielle verdier. I tillegg til at kulturminne og kulturmiljø er eit nødvendig grunnlag for å halde ved lag eit kulturelt mangfald har det òg ein eigenverdi.* ” (s. 142) Det vises til at: ” *Kulturminna og kulturmiljøa har både kulturelle, sosiale, miljøvise og økonomiske verdier. Politikken skal stimulere til at desse verdiane blir tekne i bruk og bidra til å halde ved lag og utvikle vidare attraktive lokalsamfunn.* ” (s. 142)

For å nå de nasjonale målene har regjeringen etablert ti bevaringsprogram som skal legge vekt på synlige resultater: ” *Programma skal leggje auka vekt på synlege resultat. Kulturarven sin verdi for regionar og lokalsamfunn skal stå i sentrum* ” (s. 144). Som nasjonalt mål vises det blant annet til at: ” *Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020.* ” Indikator på dette er: ” *Talet på freda bygningar og anlegg fordelt etter geografisk, sosial, etnisk, nærings- og tidsvis breidde.* ” (s. 146) Proposisjonen definerer så representativitet: ” *Representativitet handlar om å belyse utviklinga av Noreg som samfunn, og heile samfunnet si utvikling og historie. Eit representativt utval er eit dynamisk omgrep, og kva som er sett på som fredingsverdig endrar seg over tid.* ” (s. 147)

Det foretas en gjennomgang av status for målene som ble presentert i Prop. 1 S (2009-2010). Et av målene fra Prop. 1 S (2009-2010) er: ” *Medverke til aktiv bruk og bevaring av*

kulturminne, kulturmiljø og landskap som grunnlag for økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping.” I statusgjennomgangen av dette målet vises det til at:

”Verdiskapingsprogrammet gir kunnskap om korleis kulturminne, kulturmiljø og landskap kan gi grunnlag for verdiskaping.... Erfaringane frå prosjekta så langt viser at kulturarven kan vere ein viktig ressurs både i stads- og næringsutvikling.... Gode resultat kjem der tiltaka inngår i heilskaplege planar og strategiar, der kulturminne inngår i stadsutvikling og «opplevingspakkar», og der natur og kultur spelar saman. Evalueringa av programmet viser at miljøvis, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping heng saman og forsterkar kvarandre.” (s. 148)

Miljøverndepartementets budsjettproposisjon for 2010-2011 beskriver kulturminner som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Det påpekes at uten kulturminner er det umulig å forstå samtiden, og at det er innsikt vi trenger for å stake ut veien videre og for vår identitet. Jeg mener dette er uttaleser som kan tolkes i retning av å insinuere at fortiden har et budskap, en lærdom, og at det er grunn til å stille spørsmål ved om vi skal bygge vår samtidsforståelse og identitet på kulturminner, og at dette bærer noe preg av essensialisme. Det fremheves at politikken ska stimulere til at kulturminners verdier brukes, og bidra til å holde ved like og utvikle attraktive lokalsamfunn. Videre vises det til at Regjeringen har etablert bevaringsprogram hvor kulturminners verdi for regioner og lokalsamfunn skal stå i sentrum. Det påpekes at Verdiskapingsprogrammet gir kunnskap om hvordan kulturminner kan gi grunnlag for verdiskaping, og at erfaringen fra prosjektene viser at kulturarven kan være en viktig ressurs både i steds- og næringsutvikling. Representativitet vektlegges, og det vises til at kulturminner skal belyse hele samfunnets utvikling og historie, og representere geografisk, sosial, etnisk, nærings- og tidsvis bredde. Det vises også til kulturminners egenverdi. Dette er faktorer som passer med et annerledeshet- og forbløffelsesparadigme. Men hvis kulturminner skal fungere som bærebjelker for attraktive samfunn og basis for næringsutvikling er det grunn til å spørre seg om ikke bredden må vike for det salgbare og, ja, attraktive.

Oppsummering

Kulturminner knyttes til identitet i de fleste dokumentene, men i liten grad den nasjonale identiteten. I Noen tilfeller spesifiseres det ikke hva slags identitet det er snakk om, men i de

fleste tilfellene dreier det seg om regional og lokal identitet. Verdiskaping er et gjennomgående begrep, og da ofte i forhold til regional og lokal stedsutvikling. Det vises til verdier som sammenfaller med identitesparadigmet og essensialistisk tankegang, som identitet, selvforståelse, forankring og tilhørighet. Men det vises også til verdier som er forenelig med et fokus på annerledeshet og forbløffelser, som kunnskap, representativitet, mangfold, bredde og undring over forskjeller. Men min oppfatning er at det hverken er identitet eller forbløffelse som fremstilles som den viktigste verdien kulturminner kan skape. Jeg mener det er et tydelig fokus på regional og lokal stedsutvikling, og at dette er et gjennomgående element. Det vises til faktorer som nærligsutvikling, kulturminner som konkurransefaktor, sysselsetting, etablering av virksomheter og reiselivsvirksomhet, og økonomisk utvikling. Kulturminner skal være noe lønnsomt for regioner og lokalsamfunn. Identitetsbygging en en del av det å utvikle attraktive regioner og lokalsamfunn, men det som for meg fremstår som sentral er at kulturminner skal ses på som noe som lønner seg økonomisk.

Kulturdepartementet

Kulturdepartementet har det overordnede ansvaret for den statlige kulturpolitikken. På departementets nettsider står det at det er et hovedmål for den statlige kulturpolitikken å legge til rette for mangfoldet innenfor kulturlivet og sikre et stimulerende og utfordrende kulturtilbud for hele befolkningen. Det trekkes frem at kulturpolitikken skal fremme:

- *bevaring og formidling av kulturarven*
- *kunstnerisk fornyelse og kvalitet*
- *kulturelt mangfold, nasjonalt og internasjonalt*

(www.regjeringen.no/nb/dep/kud/tema/kultur.html?id=1195)

St.meld. nr. 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014

Formålet med meldingen er å trekke opp hovedlinjene for de kulturpolitiske prioriteringene fram mot 2014. Innledningsvis i meldingen vises det til at det i de siste tiårene har skjedd omfattende endringer i samfunnet og på kulturområdet, noen av de viktigste knyttet til globalisering og individualisering, og at dette har medvirket til en mer sammensatt kultursituasjon hvor tradisjonelle forestillinger om norsk felleskultur og nasjonal identitet blir

utfordret (s. 9). Videre står det at kulturelt mangfold er en verdi i seg selv både for samfunnet og for individet, og at det må være et overordnet mål i kulturpolitikken å fremme kulturelt mangfold nasjonalt og internasjonalt (s. 9).

Meldingen tar for seg begrepet kultur, og beskriver dette som et begrep med skiftende meningsinnhold ut i fra historie og sammenhengen det blir brukt. Det forstås på to nivåer; i vid forstand dekker det verdier, normer, kunnskaper, symboler og ytringsformer som er felles for en viss gruppe mennesker eller et bestemt samfunn, i smalere forstand blir begrepet brukt om de forskjellige aktivitetene innenfor kulturlivet og kulturpolitikken når disse blir forstått som en avgrenset samfunnssektor (s. 21). At individet knytter seg til identitets- og meningsfellesskap som etableres og endres gjennom menneskelig handling og samhandling trekkes frem som en viktig dimensjon ved kulturer. Kulturpolitikken i Norge frem til i dag beskrives som nært knyttet til nasjonsbygging og en likhetsorientert velferdspolitik, og en grunnleggende legitimering av kulturpolitikken har vært *”å dyrka fram ein særeigen nasjonal identitet forankra i ein einskapleg felles nasjonalkultur”* (s. 21). Det vises videre til at idealene om likhet og integrasjon i dag blir utfordret av nye former for ulikhet, og at den framtidige kulturpolitikken må vende perspektivet bort fra konstruksjonen av en enhetlig felleskultur og legge til rette for en utvikling av kulturen med utgangspunkt i dagens kultursituasjons mangfold og kompleksitet (s. 21).

Kulturell identitet beskrives som en kompleks størrelse. *”I møte mellom kulturimpulsar av ulikt opphav vil det som regel oppstå ein eigen dynamikk som vil kunne skape heilt nye kulturuttrykk og gje opphav til ein ny kulturell identitet”* (s. 29). Identitet beskrives, som følge av individualisering, som i stadig mindre grad en funksjon av geografisk og sosialt opphav, men i stedet i økende grad et produkt av mer eller mindre bevisste individuelle valg (s. 30). Men det fremheves at det er uenighet om disse endringenes omfang og det finnes undersøkelser som indikerer at tradisjonelle sosiale og kulturelle strukturer stadig er med på å avgjøre enkeltmenneskets kulturelle identitet (s. 32).

Om samfunnsutvikling og kulturpolitikk sier meldingen at det i dag er behov for å skape en ny forståelse av hva norsk felleskultur består av, og at tradisjonelle forestillinger om det norske og nasjonal identitet er endring (s. 107). Meldingen beskriver den norske kulturpolitikken frem til i dag som i høy grad tuftet på det som kan kalles et nasjonalt prosjekt. *”Somme av dei sentrale premissane har vore at vi alle tek del i ein felles, nasjonal*

kulturarv, og at ei av dei viktigaste oppgåvene i kulturpolitikken har vore å styrkja denne nasjonale felleskulturen. Denne forståinga har vore rådande heilt til i dag” (s. 107). Det trekkes videre frem at kulturpolitikken nå må legge til grunn et dynamisk og inkluderende perspektiv som gir rom for et mangfold av ulike røster (s. 107).

Meldingen kommer også inn på museenes ansvar som samfunnsinstitusjon, og museene beskrives som forvaltere av samlinger som danner grunnlaget for en viktig del av den kunnskapsproduksjonen som skal til for å utvikle og holde ved like en kollektiv bevissthet om tidssammenhengene i samfunns- og kulturutviklingen (s. 183). Det påpekes at det i samtiden må rettes et kritisk blikk mot det bilde museene til en hver tid tegner av fortiden, og mot det utvalget av gjenstander museene skal ta med seg inn i framtiden (s. 183).

Slik jeg ser det fokuserer kulturmeldingen *Kulturpolitikk fram mot 2014* i større grad på verdimessige problemstillinger og kompleksiteten knyttet til begrepene, og i mindre grad på kulturminner som ressurs for stedsutvikling. Her fremmes ønske om at kulturpolitikken vender perspektivet bort fra konstruksjonen av en enhetlig felleskultur, og legger til rette for en utvikling av kulturen med utgangspunkt i dagens kultursituasjons mangfold og kompleksitet. Den norske kulturpolitikken frem til i dag er tuftet på et nasjonal prosjekt, men nå må kulturpolitikken legge til grunn et dynamisk og inkluderende perspektiv som gir rom for et mangfold av ulike røster. Her tas det altså tydelig avstand fra et identitetsparadigme.

St.meld. nr. 22 (2004-2005) Kultur og næring

Målet med meldingen er å gi et helhetlig perspektiv på forholdet mellom kultur, næring og samfunnsbygging. Regjeringen ønsker å synliggjøre hvilke funksjoner kunst og kultur har innefor en slik helhet, og legge til rette for at kultursektoren kan spille en større rolle i en nyskapende og bærekraftig samfunnsutvikling (s. 5).

Som en del av gjennomgangen av samvirke mellom kultur og næring tas det opp at et økende antall turister har interesser knyttet til kulturarv og andre kulturopplevelser (s. 107). Det vises til at kulturarv som bakteppe for reiseliv har stått sentralt helt siden reiselivet utviklet seg som næring på slutten av 1800-tallet (s. 109). Videre står det at kulturarv har vist seg å være en viktig faktor i utviklingen av ulike lokalsamfunn generelt. *”Dette omfattar å ta vare på*

identiteten sin og å tilpasse ulike tradisjonar til ei verd i endring med omsyn til teknologisk utvikling og globalisering”(s. 109). Kulturminner og kulturmiljøer trekkes frem som gode rammer for reiselivsaktivitet, og kulturarven beskrives som viktig både for merkevarebygging av steder, og for å danne ramme for næringsutvikling generelt og kulturbasert næringsutvikling spesielt (s. 109). Men det ta også opp at det i skjæringspunktet mellom kultur- og turismeattraksjoner kan oppstå konflikter mellom ulike aktører med ulike verdier og holdninger; ”ein auke i dei kommersielle satsingane tufta på det som djupast sett handlar om opphavet vårt, er ikkje uproblematisk. I skjæringsfeltet mellom kultur- og turismeattraksjonar kan det ofte oppstå konflikhtar mellom ulike aktørar med ulike verdisett og haldningar. Reiselivsprodukt baserte på kultur, kulturarv og tradisjonar må difor leggjast til rette på ein kjenslevar måte og med respekt for lokal kultur, natur og miljø” (s. 114).

Jeg mener at i stortingsmeldingen *Kultur og næring* fremheves igjen viktigheten av kulturminner i forhold til utvikling av lokalsamfunn, og at dette blant annet handler om å ta vare på identiteten sin. Kulturminner beskrives igjen som viktige for merkevarebygging av steder, og næringsutvikling, men her vises det også til at dette ikke er uproblematisk, da det dreier seg om ”det som djupast sett handlar om opphavet vårt”. Det vises til at ulike aktører vil ha ulike meninger om hvordan kulturminner kan og bør brukes, men problematiseres ikke rundt hvordan en kommersialisering av kulturminner eventuelt kan påvirke hvordan fortiden fremstilles.

St.meld. nr. 24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv

Formålet med meldingen er å skissere en strategi for å bevare kulturarv og å realisere visjonen om best mulig tilgang til kulturarven for flest mulig. Dette innebærer tiltak for digital bevaring, tilgjengeliggjøring og formidling av samlingene i arkiv, bibliotek og museer (s. 9). Meldingen starter med å beskrive kultur- og kunnskapskildene i arkiv, bibliotek og museer som kilder til både forankring og muligheter til samfunnsutvikling ”ved at de representerer vår historie, kultur og identitet som utgangspunkt for kontinuerlig fortolkning og forståelse” (s. 9). Det påpekes at kulturarvmaterialet kan bidra til å forstå mange sider ved samfunnsutviklingen. ”Det kan gi kontekstuell dybde til vår selyforståelse, det kan gi kunnskap om og innsikt i forskjeller og likheter, makt og avmakt, sentrum og periferi, enten de er relatert til geografiske, sosiale, religiøse eller etniske dimensjoner” (s. 9). Videre står

det at det er et gjennomgående trekk ved en rekke store nasjonale digitaliseringsinitiativ at det tas utgangspunkt i kulturarvmateriale, og at en av hovedgrunnene til dette er at det handler om historisk materiale som på ulike måter dokumenterer hvordan samfunnet har utviklet seg.

”Ofte brukes formuleringer som legger vekt på at kulturarvmateriale er kilder for nasjonal og kulturell identitet når det forklares hvorfor dette materialet er viktig i digitaliseringssammenheng” (s. 9-10).

Strategien for digitalisering av kulturarv vil være forankret i to hovedperspektiv: bevaringsperspektivet og formidlingsperspektivet. På bakgrunn av disse perspektivene foreslår departementet følgende mål for digitaliseringsstrategien (s. 13-15):

- å ta vare på kulturarv for kommende generasjoner
- å fremme demokrati og identitet ved å gi flest mulig tilgang til et bredt spekter av kilder til kunst, kultur og kunnskap
- å fremme opplevelse, læring og kunnskap ved å legge til rette for aktiv formidling av informasjon tilpasset ulike målgrupper

I meldingen omtales også digitalisering og digitalt innhold til tilstøtende sektorer. Her nevnes blant annet De skolehistoriske samlinger og det vise til Kunnskapsdepartementets strategiplan for kunst og kultur i opplæringen, og et av målene som lyder som følger: *”Gjøre vår lokale og nasjonale kulturarv fra fjern og nær fortid tilgjengelig slik at det kan benyttes i arbeidet med kunst og kultur i opplæringen, og bevisstgjøre barn og unge om hvilken betydning kulturarven kan ha i utviklingen av individuell identitet i et globalt samfunn” (s. 80).*

I meldingen om digital bevaring og formidling av kulturarv knyttes kulturminner til identitet gjentatte ganger. Kulturarv knyttes også til nasjonal identitet, men jeg mener at det skapes distanse ved å vise til dette som noe andre gjør: *”Ofte brukes formuleringer som legger vekt på at kulturarvmateriale er kilder for nasjonal og kulturell identitet...”* Kulturarv beskrives som både kilder til forankring og samfunnsutvikling ved at de representerer blant annet vår identitet, som utgangspunkt for kontinuerlig fortolkning og forståelse.

St.meld nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum – forvaltning, forskning, formidling, fornying

Målet med denne meldingen er å legge til rette for å styrke den faglige dimensjonen i de enhetene som nå inngår i det nasjonale museumsnettverket. Museene skal bli i bedre stand til å utvikle seg som profilerte samfunnsinstitusjoner, og *forvaltning, forskning, formidling og fornying* trekkes frem som hovedmål (s. 12-13).

Det fokuseres på kulturelt mangfold, og vises til at dette i stadig økende grad fremheves som en berikelse for samfunnet og menneskeheten og en drivkraft for videre utvikling. Det trekkes frem at Norge i økende grad har blitt et flerkulturelt samfunn, og museene skal *”reflektere et mangfold av perspektiver og virkeligheter”* (s. 123).

Museenes samfunnsrolle blir gjort greie for, og det påpekes at det dreier seg om et seleksjonssystem, og at det i et hvert seleksjonssystem alltid er noe som selekteres bort (s. 145). *”I kulturarvssammenheng innebærer det at noe framheves som viktig, mens andre ting regnes som uviktig eller uinteressant. Utfordringene i et slikt seleksjonsregime er å være bevisst tendenser til henholdsvis hegemonisering og marginalisering av kulturuttrykk i kulturarvspolitikken. Det er derfor en konstant faglig og kulturpolitisk utfordring å arbeide for at den seleksjonen som museumsinstitusjonene samlet sett gjør, gir et så dekkende og balansert bilde som mulig av det mangfoldet som utgjør norsk samfunnsliv opp gjennom tidene”* (s. 145).

Det påpekes at kulturarv omfatter utvalgte kulturelementer fra fjern og nær fortid, og at dette er elementer som et samfunn bevisst vil bevare og ha med seg inn i framtiden (s. 152).

Grunnleggende spørsmål til museenes kildemateriale vil alltid være: hvilken ny kunnskap kan erverves og hvilke samfunnsperspektiver og sammenhenger kan belyses gjennom å ta dette materialet inn i samlingene? (s.152). Museene fremheves som å på mange måter være blant de kulturinstitusjonene som har lang erfaring i å arbeide med mangfold enten det er næringsmessig, geografisk eller sosialt, men det påpekes at når det gjelder kulturelt mangfold i et etnisk perspektiv er det fortsatt en vei å gå før institusjonene i det nasjonale nettverket har fått et godt faglig grep om dette (s. 152).

Jeg mener meldingen fremhever kulturelt mangfold, og at Norge er et flerkulturelt samfunn. Museene beskrives som et seleksjonssystem, og der påpekes at dette kan skape tendenser til hegemonisering og marginalisering av kulturuttrykk i kulturarvspolitikken. Det påpekes at museenes samlinger skal reflektere et mangfold av perspektiver og virkeligheter, og gi et så balansert bilde som mulig av det mangfoldet som utgjør norsk samfunnsliv opp gjennom tidene. Erverving av ny kunnskap fremheves. Her finner jeg ingenting som likner på et identitetsparadigme.

Oppsummering

Dokumentene viser tilsynelatende noe forskjellige ståsteder i forhold til kulturminneforvaltning. Kulturmeldingen og museumsmeldingen synes å fremheve at vi må bort fra en enhetlig felleskultur, og vektlegger kulturelt mangfold, kompleksitet, inkludering, og at det finnes mange virkeligheter. Altså en mer konstruktivistisk syn i retning av annerledeshet- og forbløffelsesparadigmet, med vekt på å understreke forskjell – ikke likhet. Meldingen om digital bevaring knytter kulturminner til identitet og forankring, og er dermed mer i tråd med identitetsparadigmet. Meldingen om kultur og næring har et fokus som jeg mener er på linje med mange av dokumentene fra Miljøverndepartementet; utvikling av lokalsamfunn, næringsutvikling og merkevarebygging.

Kunnskapsdepartementet

Kunnskapsdepartementet det overordnede ansvaret for fem universitetsmuseer. I forskriftene til kulturminneloven er det lagt et spesielt ansvar til universitetsmuseer med kulturhistoriske samlinger for forvaltningen av automatisk fredete kulturminner innefor sine respektive områder.

NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet – Universitetsmuseenes utfordringer

Utredningen dreier seg om universitetsmuseenes rolle i den nasjonale museumspolitikken.

Utvalget ble gitt blant annet følgende mandat (s. 12):

- gi oversikt over samlingene ved universitetsmuseene

- analysere mål og hovedoppgaver for universitetsmuseene
- vurdere og foreslå tiltak i forhold til hvordan universitetsmuseene ivaretar forpliktelser innen forvaltning, samfunnsutvikling og strategier, formidling og forskning
- vurdere, utrede og foreslå tiltak i forhold til universitetsmuseenes rolle og organisering i den samlede museumssektoren og ansvar innenfor kulturminneforvaltning

Universitetsmuseene skal tjene samfunnet, og må derfor ta utgangspunkt i en analyse av samfunnets utfordringer og se på hvilke områder museene har forutsetninger til å bidra. I en slik sammenheng peker utvalget blant annet på (s. 14):

- *I utviklingen av et demokratisk og bærekraftig samfunn er det viktig at alle har tilgang til kunnskap.*
- *I utviklingen av et flerkulturelt samfunn er det viktig at hvert enkelt menneske får kunnskap om og forståelse av egen og av andre gruppers bakgrunn og kultur.*

Det fremheves at å formidle kunnskap om blant annet kulturarv til både publikum og offentlig forvaltning er en sentral del av museenes samfunnsoppdrag, og at dette forutsetter at museene har en gjennomarbeidet samlingspolitikk som er forankret i helhetlige planer (s. 25).

Utvalget sier at formidling skal være rettet mot brede målgrupper og reflektere at Norge er et flerkulturelt samfunn, og at det må legges vekt på sosial inkludering (s. 33).

St.meld. nr. 15 (2007-2008) Tingenes tale – Universitetsmuseene

Meldingen drøfter og foreslår en rekke tiltak for å styrke universitetsmuseene slik at de kan bli bedre i stand til å oppfylle sitt samfunnsansvar (s. 6). På bakgrunn av at de forvalter vesentlige deler av landets natur- og kulturarv beskrives universitetsmuseene som en sentral kunnskapsleverandør til kulturminne- og naturforvaltningen (s. 10). Viktigheten av kulturhistorisk forskning begrunnes med at den gjør at vi kan se nåtiden i en større sammenheng, samtidig som at vi blir påminnet om at nåtidige problemstillinger sjelden er grunnleggende nye eller helt annerledes i sin karakter enn fortidens (s. 11).

Kunnskapsdepartementet vil understreke at når det gjelder innsamlingspolitikken så må denne være seg bevisst hvilken historie som fortelles. ”*Det museene praktisk foretar seg, gjennom*

hva de velger å samle på, sier bedre enn noe annet hva de ønsker å formidle. Dersom samlingene er resultatet av en bevisst innsamlingspolitikk og en villet utvikling, er ikke tilveksten problematisk slik Kunnskapsdepartementet ser det” (s. 22-23). Det fremheves at det er viktig å kunne se historiene som fortelles i et bredt perspektiv, og kunne relatere dem til andre kulturer. ”Norges befolkning deler ikke lenger den samme forhistorien. Forrige århundres enhetskultur er skiftet ut med en befolkning med en flerkulturell bakgrunn, noe som gjør at publikums referanserammer hele tiden skifter samlingsplanene for de kulturhistoriske museene må inneholde et kjønnsperspektiv og et kulturelt mangfoldsperspektiv” (s. 23).

Oppsummering

Også i både NOUen og stortingsmeldingen om universitetsmuseene er det et fokus på det flerkulturelle samfunnet, og at hvert enkelt menneske skal få kunnskap om og forståelse av både sin egen og av andre gruppers bakgrunn og kultur. Utsagnet i stortingsmeldingen om at forrige århundres enhetskultur er skiftet ut, og at *norges befolkning ikke lenger deler den sammen forhistorien* kan tolkes som om Norges forhistorie bare tilhører etniske nordmenn. Men jeg tror ikke at det er budskapet det søkes å formidle. Kulturhistorisk forskning begrunnes med at vi blir påminnet om at det er intet nytt under solen - at nåtidige problemstillinger sjelden er helt annerledes i sin karakter enn fortidens. Dette viser til varighet og kontinuitet, og kan dermed relateres til identitetsparadigmet. Det fokuseres også på viktigheten av en bevisst innsamlingspolitikk, men det problematiseres her i liten grad rundt hva vi velger – og hva vi velger bort, og hvorfor. Også her synes det altså å være elementer av identitetsparadigmet, men jeg mener kunnskap vektlegges som den mest sentrale verdien.

Hovedtendenser

I mange av dokumentene fra statsforvaltningen benyttes identitetsbegrepet. Kulturminner knyttes i liten grad til nasjonal identitet, og i de tilfellene hvor det gjøres vises dette til som noe som har blitt gjort tidligere eller noe som gjøres av andre. Det er ingen direkte oppfordringer til å bygge norsk nasjonal identitet basert på kulturminner i dag. Det er primært regional og lokal identitet som fremheves. Det er spor av innarbeidet essensialisme i noen av formuleringene, og bruk av slektskapsmetaforer, og dette kan tolkes som å understøtte

identitetsparadigmet, men slik jeg tolker det fremstilles identitet som en av flere verdier kulturminner skaper, og andre verdier er mer i fokus. Det skal også nevnes at dokumentene fra statsforvaltningen fremhever mangfold, og det legges vekt på aspekter som representativitet, inkludere ulike røster, gi et balansert bilde av fortiden og reflektere et flerkulturelt samfunn. I noen av dokumentene tas det også avstand fra å fokusere på en enhetlig felleskultur, det stemmer dårlig med et nasjonalt identitetsparadigme, men er i tråd med et annerledeshet- og forbløffelsesparadigme.

Verdiskaping er et gjennomgående mantra. Noen av dokumentene fra Kulturdepartementet har et større fokus på kulturelle verdier, og meldingen om framtidas museum og dokumentene om universitetsmuseene vektlegger i større grad kunnskapsaspektet. I dokumentene fra Miljøverndepartementet mener jeg det ikke er de kulturelle verdiene som er mest fremtredende når det vises til verdiskaping. Verdier som stedsutvikling og næringsutvikling synes for meg å gjennomgående fremstilles som sentrale, og når det vises til kulturelle verdier mener jeg det ofte fremstilles som om disse verdiene ikke så mye er et endelig mål i seg selv, men de skal være en del av en helhet for å maksimere potensialet for utviklingen, som i siste instans skal generere økonomisk vekst. Meldingen om kultur og næring understøtter også et slikt syn, og viser til kulturminner som brikker i næringsutvikling og merkevarebygging.

Vestfold fylkeskommune

Som kultuminnemyndighet skal fylkeskommunen legge til grunn de prioriteringer som Stortinget gir og som fremgår i nasjonale miljømål. Vestfold fylkeskommune har forvaltningsansvaret for kulturminnene i fylket. Fylkeskommunen skal uttale seg om alle saker som kan berøre fredete eller verneverdige kulturminner i fylket. Jeg vil først se på hvordan forholdet mellom kulturminner og identitet fremstilles i planer og programmer, og hvilke verdier som vektlegges i forhold til forvaltning av kulturminner. Deretter vil jeg se på hvordan forvaltningen uttrykker seg i forhold til å etablere Vestfold som ”Vikingfylket”.

Kulturminner og identitet i fylkeskommunens dokumenter

Myndigheten fylkeskommunen har etter kultrumminneloven utøves i Vestfold av *Kulturarv*.

Kulturarv er en del av fylkeskommunens kultursektor og er i følge fylkeskommunens nettsider *"Kilden til Vestfolds historie!"* Videre står det at: *"Kulturarv arbeider for bruk, opplevelser og fremtidsrettet vern av fredete bygninger, arkeologiske spor og bymiljøer. Vi uttaler oss i alle saker som kan berøre fredete eller verneverdige kulturminner i Vestfold, og veileder grunneiere, kommuner, andre offentlige etater og publikum"*.

(http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid={3BC4716B-89E7-4330-8507-4D6FA1D4ABBA})

Kulturarv sier på sine nettsider at: *"Vi ønsker bærekraftig bruk og vern av Vestfolds kulturminner. Statlig myndighet, regional politikk og engasjerte innbyggere ruster oss til oppgaven"*. Videre står det: *"Vi er kulturminnemyndighet og regional utvikler. Lovverket rammer inn myndighetsutøvelsen. Dette er et statlig delegert ansvar med begrenset politisk spillerom. Utviklerrollen er fleksibel og formes på regionalt nivå"*. Kulturarv sier at de: *"tar vare på kulturminner som har nasjonal og regional verdi. Vi ser Vestfold under ett og sammen med resten av landet for å sikre spor med bredde i sosiale og etniske grupper, historiske perioder og næringsveier. Summen er et mangefasettert bilde av levd liv gjennom århundrene. Nasjonale resultatmål og føringer danner basis for arbeidet"*. Det argumenteres for at kulturarven skal brukes og oppleves: *"Kulturarven må leve og bli brukt. Mange kulturminner tåler at vi bruker dem. Da blir de del av våre minner og våre opplevelser. Bruk er også vern"*. (<http://www.kulturarvvestfold.no/Artikkel/Regelverk/Med-vilje-til-endring/10001069.php>)

Kulturarv samarbeider også med Sektor for regional utvikling, som ivaretar fylkeskommunens ansvar for blant annet regional planlegging, by- og stedsutvikling, næringsutvikling, landbruk, forskning, utvikling og innovasjon, reiseliv og andre samfunnsoppgaver.

Fylkesdelplan for kystsonen i Vestfold

Kystsoneplanens hovedmål er: *"Vestfoldkystens natur-, kultur-, nærings- og rekreasjonsverdier skal utvikles til beste for befolkningen i Vestfold og tilreisende."*

Utviklingen av Vestfold som "det gode bosted" og identitetsskaping skal være vesentlig i en slik utvikling" (s. 7).

Om kulturminner står det at: *" Vern må knyttes opp mot vurdering, verdisetting og prioritering. Ut fra gitte kriterier vil det være viktig å peke på hvilke kulturminner som er av lokal, nasjonal og regional verdi, og spesielt rette oppmerksomhet mot Vestfolds identitet. Dette krever tilstrekkelig registrering av utvalgte temaområder og felt som grunnlag for framtidig vern. Det vil være viktig å bevare representative kulturminner og kulturlandskap og eventuelt gjenskape enkelte kulturlandskap" (s. 17). I planen påpekes det også at: "Kunnskap om natur, kultur og miljø er viktige bærebjelker i vår identitetsbygging" (s. 34).*

Fylkesdelplan for kystsonen i Vestfold viser til at identitetsskaping skal være vesentlig i en utvikling av Vestfold som "det gode bosted" og natur-, kultur-, nærings- og rekreasjonsverdier. Det står også at det er viktig å peke på hvilke kulturminner som er av lokal, nasjonal og regional verdi, og spesielt rette oppmerksomhet mot Vestfolds identitet. Slik jeg ser det kobles altså kulturminner direkte til utviklingen av en egen identitet for Vestfold. Stedsutvikling er et sentralt moment, utvikling av regional identitet er kjernen i dette.

Kulturarv i en ny tid – Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2004-2007

Denne planen skal være et overordnet styringsredskap for fylkeskommunens ansvarsområder innen kulturminnevernet, og planen skal danne grunnlag for utøvelsen av fylkeskommunens rolle som kulturminnemyndighet og som regional utviklingsaktør. Hovedformålet med planen er at man i det offentlige Vestfold skal få et bedre grunnlag for at:

- *Kulturarven skal forvaltes på en slik måte at den bevares som dokumentasjon av fortiden og som ressurs i nåtiden og for fremtiden.*
- *Kulturarven skal være et viktig grunnlag for verdiskaping og identitetsbygging i fylket. (s. 4)*

"Mangfold og identitet" spesifiseres som et eget innsatsområde med underliggende delmål om at: "Kulturminner og kulturmiljøer skal styrke stedsidentitet og tilhørighet og gi forståelse og rike opplevelser av Vestfolds mangfold og særpreg" (s. 3). I arbeidet med kulturminnedelplanen ble det etablert en temagruppe som arbeidet med temaet:

”Kulturmangfold og identitet – for å sette fokus på mangfoldet av kulturminner i fylket, og drøfte hva de kan bety for innbyggernes identitet” (s. 6).

Planen viser til kulturminnelovens definisjon av hva et kulturminne er, men sier at dette er et vanskelig utgangspunkt for arbeidet med kulturminnevern, og understreker at det er en sentral oppgave å prioritere og velge ut enkelte kulturminner som det er viktig å bevare fremfor andre: *”Kulturminnevern er ikke objektivt, men bygger på faglige vurderinger og kunnskap om historien. Synet på hvilke kulturminner som er mest verdifulle og krever vern, har vært og er i stadig endring. Dette verdisynet formes og påvirkes av historiske begivenheter, politiske ideer og generelle holdninger i samfunnet”.* (s. 13)

Kulturminner og kulturmiljøer beskrives som noe som: *”gir oss verdifulle opplevelser, former vår identitet og skaper steds karakter, tilhørighet og kontinuitet i omgivelsene”* (s. 16). Det vises til hvordan de kan ha internasjonal, nasjonal, regional eller lokal verdi, og at de kulturminnene som bevares må gjenspeile verdier som de fleste i samfunnet finner det viktig å ta vare på (s. 17). Videre gjøres det greie for tre delverdier som sier noe om hvorfor et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdig (s. 17):

- Kilde til kunnskap: Her fokuseres det blant annet på representativitet, og at *”et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer sikres varig vern for å belyse hele historien. Utvalget skal vise bredde og mangfold både i tid, geografi, funksjon og sosiale og etniske forhold. Målet er at de utvalgte kulturminnene skal illustrere et tverrsnitt av den historiske utviklingen”.* (s. 18)

- Grunnlag for opplevelse: Her vises det til *”steds karakter og tilhørighet”*, og at opplevelselsesverdiene er *”svært skjønnsmessige”*, men representerer *”de verdiene som mange opplever som viktige”* (s. 18). *”Identitet og symbol”* trekkes frem og beskrives som kriterie med *”perspektiver knyttet til menneskers mulighet til gjenkjennelse og tilhørighet. Det ene dreier seg om konkrete begivenheter eller personer som er knyttet til et sted, det andre dreier seg om tradisjon eller kontinuitet i bruken av området”* (s. 20).

- Bruksressurser: Verdiskaping fremheves, og det vises til hvordan kulturminner kan ha viktig brukspotensiale for eksempel i forhold til turisme (s. 20).

Det er et tydelig fokus på verdiskaping i planen. Det vises til verdiskaping som aktiviteter som:

- *Gir grunnlag for arbeidsplasser, produksjon og inntekt*

- *Skaper og legger grunnlag for innsikt, forståelse, kunnskap, identitet, stedsforståelse, trygghet og samhold*
 - *Verner, skjøtter, bevarer eller aktiviserer kulturarven ut fra et bærekraftig perspektiv*
- (s. 30)

Kulturarven beskrives som betydningsfull både for økonomisk utvikling og befolkningens levekår, og det trekkes frem tre nivåer hvor kulturarven bidrar til verdiskaping (s. 30-32): som samfunnsøkonomisk ressurs - direkte grunnlag for økonomiske verdier, i forhold til miljørettet ressursforvaltning - sikring av miljøverdier og bærekraftighet, og at kulturminner bidrar til at det skapes immaterielle verdier. I utdypelsen av dette siste nivået står det at: *”Kulturminner og kulturmiljøer gir historisk dybde til et sted og kan bidra til å tilføre stedet symbolsk betydning”*. Det vise så til hvordan det med utgangspunkt i kulturminner skapes verdier på ulike nivåer:

- *Nasjonale symbolverdier*
- *Regional og lokal identitet*
- *Opplevelse, undring og nysgjerrighet omkring menneskeskapte levninger*
- *Grunnlag for det gode liv*

(s. 32)

I forhold til forvaltningssystemets oppgaver knyttet til verdiskaping vises det til at kulturminnevernet står ovenfor to utfordringer: *”På den ene siden: ansvaret som følger med å sette kulturminner inn i større sammenheng slik at de beriker og skaper nye verdier for samfunnet. På den annen side: ansvaret for å forvalte verdiene slik at de ikke forringes eller påføres uopprettelig skade”* (s. 32). Videre påpekes det at det må skapes holdninger og gjøre kulturminner interessante utenfor fagmiljøene og interesseorganisasjonene, at dette kun kan realiseres dersom det finnes et engasjement for kulturminner, og at de aktuelle samfunnsgruppene må ha motiv – gjerne i kraft av at kulturminner har egenverdi, men også fordi de kan være grunnlag for verdiskaping (s. 32).

Det formuleres følgende hovedmål for den fremtidige kulturminnepolitikken i Vestfold:

”Kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas og brukes til glede for dagens og framtidens generasjoner på en slik måte at de ikke forringes. De skal være kilder til kunnskap og grunnlag for opplevelse og verdiskaping” (s. 34).

”Mangfold og identitet” trekkes frem som ett av tre innsatsområder. Dette utdypes med at: ”Kulturminner og kulturmiljøer utgjør viktige deler av steds karakteren, former vår identitet, gir oss eieforhold til historien og skaper tilhørighet og kontinuitet... Opplevelsen av sosialt og kulturelt felleskap eller identifikasjon, kan være en overordnet og viktig verdi. Tilhørigheten er sterkt knyttet til stedet der man bor, kommer fra eller ønsker seg tilbake til. Det å høre til, ha en identitet knyttet til et sted; en by, en bydel eller en region, har vært og er av stor verdi for mange. Forskning viser at betydningen av denne verdien snarere øker enn minsker i vår globale og internasjonaliserte virkelighet” (s. 39). Det settes opp følgende delmål for innsatsområde mangfold og identitet: ”Kulturminner og kulturmiljøer skal styrke stedsidentitet og tilhørighet og gi forståelse og rike opplevelser av Vestfolds mangfold og særpreg” (s. 43).

Et annet innsatsområde er *”verdiskaping og vern”*: *”Kulturminner og kulturmiljøer spiller en viktig rolle i utviklingen av dagens samfunn. En slik rolle forutsetter at kulturarven tas i bruk... særpreg og steds karakter spiller en vesentlig rolle for et steds eller en regions evne til å hevde seg i utviklingen. Positiv stedsutvikling og vekst i økonomi og arbeidsmarked henger nært sammen med evnen til å dra nytte av stedets historie og kulturarv” (s. 43). Det påpekes også at det er viktig å oppnå bredde i fredningsmassen ”slik at den bedre representerer et tverrsnitt av Vestfolds historiske og kulturelle utvikling” (s. 46). Videre står det at kulturminner og kulturmiljøer er ”en viktig del av Vestfolds samfunnets kapital og kan vurderes som grunnlag for verdiskaping i all planlegging, og som en nøkkelverdi for foredling av steds kvalitet og steds karakter. Kulturarven kan derfor være en viktig faktor i utviklingen av kreative allianser mellom offentlig virksomhet, kulturliv og næringsvirksomhet” (s. 47).*

Det tredje innsatsområdet er *”kompetanse og kommunikasjon”*, og i forhold til dette står det blant annet at: *”Det er en stor utfordring å skulle redusere det årlige svinn av kulturminner og bidra til at kulturminnene forvaltes som viktige ressurser som kan bidra positivt i samfunnsutviklingen. Dette forutsetter blant annet at kulturminneverdiene og stedenes historiske dimensjon i større grad legges til grunn som viktig premiss i arealforvaltningen og stedsutviklingen” (s. 34).*

Planen tar for seg to utvalgte tidsepoker som beskrives som sentrale epoker i Vestfolds historie; jernalderen og industrialiseringen. De to epokene er knyttet opp mot hvert sitt sted som skal fungere som sentrale ”knagger” i arbeidet, henholdsvis Kaupang og Eidsfoss. Dette

begrunnes blant annet med at: *"Å løfte fram konkrete steder som mange har et forhold til, vil kunne skape en større lokal tilknytning til prosjektene og bidra til styrking av identitetsfølelsen"* (s. 50). I forhold til industrialiseringen i Vestfold og industrisamfunnets kulturarv påpekes det at: *"Vestfolds innbyggere har hele tiden vært tidlig ute med å ta opp i seg nye tanker og ideer"* (s. 51). Jernalder og "knaggen" Kaupang vil jeg komme inn på i neste del av oppgaven.

Jeg mener at fylkesdelplanen for bevaring av kulturminner i Vestfold gjennomgående knytter kulturminner til identitet, og planen sier direkte at kulturarven skal være grunnlag for verdiskaping og identitetsbygging i fylket. Kulturminner skal styrke stedsidentitet og tilhørighet, og er videre, i følge planen, noe som former vår identitet og skaper steds karakter, tilhørighet og kontinuitet i omgivelsene. Planen synes dermed å understøtte identitetsparadigmet. Det skal sies at planen også viser til kulturminner som kilde til kunnskap, og det påpekes at det er viktig å sikre et representativt utvalg av kulturminner som skal vise bredde og mangfold. Det anerkjennes at det er en sentral oppgave å velge ut hvilke kulturminner som skal bevares fremfor andre, og at dette ikke er en objektiv prosess, men noe som påvirkes av holdninger i samfunnet. Men det problematiseres i liten grad rundt dette. Regional og lokal identitet trekkes frem som verdier som skapes med utgangspunkt i kulturminner, og det påpekes at det må skapes interesse og engasjement for kulturminner også utenfor fagmiljøene, og at kulturminners potensiale som grunnlag for verdiskaping er et viktig motiv i forhold til dette. Kulturminner beskrives som en nøkkerverdi for foredling av steds kvalitet, og det fremheves at positiv stedsutvikling og vekst i arbeidsmarked og økonomi henger nært sammen med evnen til å dra nytte av historie og kulturarv. Her er det et tydelig og uttalt fokus på kulturminners instrumentelle verdi, at de brukes som midler for å nå mål som skaping av arbeidsplasser. Det problematiseres ikke rundt hvorvidt et slikt syn kan påvirke fremstillingen av fortiden. Det vises også til det å ta opp i seg nye tanker og ideer som en evig egenskap for Vestfolds innbyggere. Dette er essensialistisk tankegang.

Regional utviklingsstrategi for Vestfold 2006-2009 - Fylkesplan

Dette dokumentet er en fylkesplan etter plan- og bygningsloven og angir på et overordnet nivå retningen for den regionale utviklingen i Vestfold. Planen beskriver ikke enkelttiltak, men inneholder hovedmål og delmål som skal fremme handling. Overordnet mål for den regionale

utviklingsstrategien er at *”Vestfold skal være del av en bærekraftig vinnerregion i den globale økonomien”* (s. 3).

Planen trekker frem flere strategier, blant annet å *”bruke miljøkvaliteter til livsutfoldelse og verdiskaping”*, og beskriver følgende mål i forhold til dette: *”Bevare natur- og kulturmiljøkvaliteter som grunnlag for bosetting, identitet, rekreasjon, attraksjon og næringsvirksomhet”* (s. 6). Videre står det blant annet at muligheten for verdiskaping knyttet til kulturminner og kulturmiljøer må bedres, at *”de gode fortellingene knyttet til vår kulturarv må formidles”*, og at kulturminner og kulturmiljøer *”er ressurser som skal brukes aktivt i stedsutvikling”* (s. 6).

Jeg tenker at den regionale utviklingsstrategien for Vestfold viser til å bevare kulturmiljøkvaliteter som grunnlag for identitet i forhold til det overordnede målet om at Vestfold skal være del av en bærekraftig vinnerregion. Altså dreier det seg tilsynelatende om en identitet for Vestfold. Det står også at kulturminner er ressurser som skal brukes aktivt i stedsutvikling – noe som må sies å stemme godt overens med det som står i kulturminneplanen.

Strategisk kulturplan for Vestfold 2007-2010

Innlegningsvis i planen beskrives en rekke utfordringer med bakgrunn i den regionale utviklingsstrategien. Planen kommer her inn på regional og lokal utvikling og trekker frem *”det historiske Vestfold”* som et område som en gjennomgående og tydelig tråd i *”et heldekkende kulturelt Vestfold-teppe”* (s. 5). Videre står det: *”Det historiske Vestfold er et felleseie for alle innbyggerne i fylket. Bevissthet om vår kulturarv og historiske bakgrunn gir retning til våre liv gjennom følelsen av tilhørighet og kontinuitet. Egen historie og kulturell bakgrunn danner dessuten en felles referanseramme for innbyggerne i en kommune eller region. Historisk og kulturell identitet er også en viktig basis for forståelsen av andre kulturer.”* (s. 5). Det påpekes så at det er viktig *”at unge mennesker får del i en kunnskap som kan fortelle hvordan og av hvem nåtidens Vestfold er skapt, og hva som har formet vår livsanskuelse og levemåte”* (s. 5). Videre fremheves det at det er utfordringer forbundet med å formidle kulturarven videre: *”I visse aldersgrupper kan fotballklubben Liverpool eller*

musikeren Eminem være mer identitetsskapende enn grevskapstid eller hvalfangsttid i Vestfold” (s. 5).

Planen presenterer flere overordnede mål som fokuserer på *”den kulturelle infrastrukturen, nettverkene og enkeltmenneskenes behov for kulturell kompetanse og tilhørighet til samfunnet omkring” (s. 8).* *”Styrke historisk og kulturell identitet”* trekkes frem som et slikt mål, og planen utdyper dette ved å si at *”kulturarvinstitusjonene vil ha et særlig ansvar for å fortelle de historiene som samlet gir en framstilling av regionens fortid og kulturelle egenart. Det blir et viktig mål å samordne og videreutvikle kulturarvinstitusjonene i fylket for å styrke arbeidet med kunnskapsproduksjon og formidling rundt vår historiske og kulturelle arv” (s. 8-9).*

Planen inneholder handlingsplaner for kulturinstitusjoner i Vestfold, og peker blant annet på noen av museumsvesenet i Vestfolds utfordringer, og sier at: *”Et godt museum er i aktiv dialog med samfunnet. Gjennom kunnskap, opplevelser og utfordringer speiler museet vår samtid og møter publikum på ulike arenaer” (s. 18).* Fylkeskommunen hevder også at: *”Kunnskap om fortiden er en forutsetning for å kunne forstå samtiden, det være seg egen eller andres kultur. I et samfunn i stadig raskere endring, er det viktigere enn noen gang med historieforståelse og kulturell identitet” (s. 20).*

Det presenteres en egen handlingsplan for Midgard historisk senter, som jeg også vil komme næremer innpå senere, hvor det blant annet står at fortiden forandres med oss og historieformidling handler om å velge og tilrettelegge, og om kulturarv og identitet står det at: *”Kulturell identitet blir en stadig viktigere faktor i samfunnsutviklingen. Midgard ønsker å motivere mennesker til å bruke kulturarv i utviklingsøyemed” (s. 26).* *”Bygge regional identitet på kulturarv”* fremheves om et delmål for Midgard (s. 27).

I Strategisk kulturplan for 2007-2010 vises det til det historiske Vestfold som felleseie for alle innbyggerne i fylket. Hva enn som ligger i *”det historiske Vestfold”* er dette altså tilsynelatende noe som kun tilhører de som bor i Vestfold i dag. Kulturarv beskrives som retningsgivende for våre liv gjennom følelsen av tilhørighet og kontinuitet, og det fremheves at det er viktig å få kunnskap om hva som har formet vår livsanskuelse og levemåte. Det er et mål å styrke historisk og kulturell identitet og det uttrykkes at kulturarvsinstitusjonene har et særlig ansvar for å fortelle de historiene som gir en framstilling av regionens fortid og kulturelle egenart. Det står også at det er et mål å bygge regional identitet på kulturarv.

Tilsynelatende er dannelsen av regional identitet en av kulturminnenes primære funksjoner. Dette passer godt inn i forhold til identitetsparadigmet, og bærer preg av essensialisme.

Nå: - Handlingsprogram for Verdiskaping Vestfold 2009

Verdiskaping Vestfold jobber med samfunnsutvikling i egen region, og ønsker å identifisere utfordringer, etablere felles mål, samordne aktørene om felles strategier og løsninger og ta initiativ, mobilisere, følge opp og bidra til at det skapes resultater (s. 30). Verdiskaping Vestfold ledes av fylkesordfører, og Vestfold fylkeskommune er sekretariat for styringsgruppen (s. 30).

Et mål som trekkes frem i handlingsprogrammet i forhold til reiseliv og kultur er at markedsføringen av Vestfold i større grad skal orienteres mot følelser og historie. Blant annet kulturminner nevnes som et element som *”øker kjennskapet til Vestfold og er viktig i merkevarebygging og profilering av regionen”* (s. 26). Det legges også vekt på synliggjøring, identitet og profilering. *”Vestfold skal ha en klar identitet og et positivt omdømme”, og videre fremmes det ønske om ”at det skal arbeides med omdømme gjennom å identifisere og synliggjøre våre viktigste verdier, og i fellesskap komme fram til hva vi ønsker at ”verden utenfor” skal forbinde med Vestfold”* (s. 28).

Handlingsprogrammet for Verdiskaping Vestfold trekker frem at kulturminner er et element som er viktig i merkevarebygging og profilering av regionen, og at Vestfold skal ha en klar identitet og positivt omdømme. Her mener jeg fokus er på skaping av konkrete verdier - merkevarebygging og næringsutvikling, men at identitetsutvikling ses på som en brikke i forhold til å oppnå dette.

Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014 – Høringsdokument

Innledningsvis i planen vises det til hvordan kultur er en viktig faktor på alle nivåer i samfunnsutviklingen. Et område som trekkes frem er *”identitet i en global verden”*, og det vises til hvordan globalisering fører til økt kunnskaps- og kulturutveksling, krever mer samarbeid over landegrensene, og stiller større krav når det gjelder kunnskap, forståelse og toleranse overfor andre samfunn og kulturer, men samtidig påvirker vår identitet (s. 5). *”Vi*

blir "verdensborgere" og vår identitet er ikke lenger entydig, men flytende. Vi får flere parallelle identiteter som stadig er i endring. I dette bildet er det viktig også å kunne bygge en egen fellesidentitet knyttet til Vestfold, som én av flere identiteter. Vi må fortelle de gode historiene, føle stedstilhørighet og være stolte over felles kulturelle bånd" (s. 5). Planen sier videre at: "I et samfunn der vi definerer våre egne kulturelle identiteter, må vi ha to tanker i hodet samtidig; fokusere på internasjonal kunnskap og forståelse samtidig som vi i en kontinuerlig prosess skaper og gjenskaper egne identiteter, også som vestfoldning" (s. 5).

Vestfold fylkeskommune tar i planen for seg sine gjennomføringsstrategier og mål og tiltak, og trekker blant annet frem at det for å bygge Vestfolds identitet og kulturelle omdømme bør skapes noen store og viktige kulturarenaer for hele regionen, og at fyrtår bør prioriteres i årene fremover for å sette Vestfold på det kulturelle kartet, nasjonalt og internasjonalt (s. 6). Internasjonal kulturforståelse trekkes også frem, og det påpekes at: *"I tråd med et økt fokus på globalisering og identitet er tilegnelse av internasjonal kulturforståelse og samhandling over landegrensene viktig" (s. 7).*

I planen gjøres det blant annet greie for en et handlingsprogram for Kulturarv. Her beskrives kunnskap om fortiden som en ressurs som kan tas i bruk for å berike og nyansere framtiden. Videre står det at: *"Kulturarvs utgangspunkt er å tolke kulturminnene og de samfunn de en gang inngikk i. Kunnskap og minner er betydningbærere med potensiale til å gi folk følelse av mening og tilhørighet. Identitet er knyttet til følelser og minner enten det dreier seg om steder, fotballag eller hendelser. Mennesker har mange identiteter og flere av dem er knyttet til historie" (s. 16). Videre påpekes det at Kulturarv ønsker flere avgjørelser delegert til det regionale nivået av kulturminneforvaltningen for å få raskere og mer forståelige prosesser for innbyggerne (s. 16). "Den regionale kulturarven ivaretas best om den representerer noe viktig og gjenkjennbart for folk. Det betinger at folk får kjennskap til og kunnskap kulturminnene. De gode historiene må fortelles, da gleden ved å dele kunnskap er en energikilde. Fungerer dette, er det den beste form for kulturvern" (s. 16).*

Planen presenterer målsettinger for Kulturarv. Hovedmålet er: *"Være en drivkraft i samfunnsutviklingen"*, og et av delmålene er å: *"Bruke kulturarven til å berike byer og tettsteder"* (s. 18). Et annet delmål er å: *"Utvikle og effektivisere forvaltningen"*, og et tiltak som foreslås i forhold til dette er: *"Sammenstille innsamlet kulturhistorisk materiale fra Vestfolds 12 000-årige historie..." (s. 18).*

Jeg mener det er et visst fokus på identitet som en del av samfunnsutviklingen. Det fremheves at vi lever i en global verden, og at dette gir oss flere parallelle identiteter i stadig endring. Men fremheves at det da er viktig å kunne bygge en egen fellesidentitet knytte til Vestfold. Vi må fortelle de gode historiene, og føle stedstilhørighet, og stolthet over felles kulturelle bånd. Det vises til at identitet er knyttet til følelser og minner, og at flere av våre mange identiteter er knyttet til historie. Det påpekes at kulturarv ønsker flere avgjørelser delegert til det regionale nivået av kulturminneforvaltningen, og at den regionale kulturarven best ivaretas om den representerer noe viktig og gjenkjennbart for folk. Det problematiseres ikke rundt hva dette vil kunne føre til, for eksempel i forhold til representativitet. Det vises også til at det er viktig å sammenstille kulturhistorisk materiale fra *Vestfolds 12 000-årige historie*, som om Vestfold er en evig kategori som har eksistert så lenge det har levd mennesker i dette området.

Vestfoldmuseene – Strategiplan 2011-2014

Frem til 1. juli 2009 ble museene styrt etter ulike planer og strategier. Denne strategiplanen er en overordnet strategi for alle Vestfoldmuseene, altså: Nord-Jarlsbergmuseene, Midgard historisk senter, Munchs Hus, Slottsfjellmuseet, Haugar Vestfold Kunstmuseum, Hvalfangstmuseet, Larvik Museum, og Kompetansesenter for Museum og Arkiv (s. 2-3).

Planen innledes med en presentasjon av *visjon*, *oppdrag* og *misjon* (s. 4):

Visjon: *Vestfoldmuseene – fortiden skjer nå*

Oppdrag: *Vestfoldmuseenes oppdrag er å være et offentlig arkiv og museum som skal drive og videreutvikle arkiv og museene i Vestfold og være et arkiv-, kunst-, kultur-, naturhistorisk og museumsfaglig kompetansesenter for hele fylket.*

Misjon: *En tydelig samfunnsaktør, som i dialog med omgivelsene bruker kunnskap om historien og erfaring til å gi mennesker mulighet til å forme dagens og morgendagens samfunn.*

Det påpekes at museene befinner seg i en brytningstid, og at det er andre krav til innholdet i og utøvelsen av museenes samfunnsrolle (s. 5). Dagens norske samfunn beskrives som ”*helt annerledes enn ved opprettelsen av de første kulturhistoriske museene for om lag 100 år siden. I møte med et samfunn preget av mangfold og flerkultur, og et publikum som kompetent*

deltaker og medskaper av kunnskap, settes dessuten museets tradisjonelle nasjonsbyggende rolle under lupen” (s. 5). Planen sier videre at man med Vestfoldmuseene har mulighet til å realisere et nyskapende museumsprosjekt som rommer ambisjoner av nasjonalt format. ”Ved å være en brobygger mellom ulike verdier og praksiser skal museet speile det Vestfoldsamfunnet det er en del av. Et samfunn med sterke historiske tradisjoner preget av nyskaping og pågangsmot” (s. 5).

Vestfoldmuseene ønsker å være en aktiv samfunnsaktør, og skal museene fungere slik må de søke dialog med omverden (s. 5). Planen trekker frem kommunikasjon og formidling som fokus for Vestfoldmuseene. *”Man må vise evne til å være nyskapende i valg av formidlingsformer og temaer som tas opp. Formidlingsoppgaven må også inkludere nettverk og relasjoner. Museet må formidle kontakter mellom miljøer som hittil har hatt få berøringspunkter og gjerne motstridende interesser. Ved det gis museet en oppgave å skape og formidle kunnskap i direkte samhandling med de parter som er involvert i Vestfoldsamfunnets videre utvikling” (s. 5).*

Planen tar så for seg *Vestfoldfokus*. Dette innebærer at Vestfoldmuseene må *”forene en helhetlig tilnærming til Vestfold som avgrenset geografisk område”*, og at de også skal *”synliggjøre og formidle et Vestfoldperspektiv i praksis innenfor en slik ramme” (s. 6).* Det vises til det historisk tilbakeskuende som kjennetegn ved museet som institusjon, men trekkes frem at museet inngår i det samtidige samfunnet og skal dokumentere, formidle og delta i den historiske prosessen som utfolder seg i vår egen samtid. *”Denne prosessen er åpen og uavsluttet. Ingen vet hvordan samfunnet vil arte seg om 10 – 20 – eller 50 år. Dette tilsier at museet må være samtidsorientert – også i sitt historiepresenterende arbeid” (s. 6).*

Det settes fokus på attraksjon og reiseliv, og det påpekes at: *”I tillegg til det historiske forvalteransvaret og den kritiske samfunnsaktørrolle, er Vestfoldmuseene også satt til å videreutvikle sterke lokale- og regionale merkenavn. Dette er merkenavn som forbindes med høy attraksjonsverdi både regionalt og nasjonalt, og som regnes som en del av Vestfolds bredere reiselivsprodukter” (s. 6).* Planen sier videre at: *”For å få frem profesjonelle og attraktive visningssteder i nasjonal reiselivssammenheng må vi dessuten være villig til å prioritere. En slik prosess er nødvendig, og må gjøres ut fra overordnede mål og kriterier” (s. 6).*

Strategiplanens hovedmål er at: *"Vestfoldmuseene skal være en tydelig og aktiv samfunnsaktør"* (s. 8). For å være samfunnsaktør fremheves det blant annet at Vestfoldmuseene skal:

- *være en aktuell og kritisk samfunnsaktør med en sterk regional posisjon innen kulturformidling og attraksjonsutvikling*
 - *utvikle sine attraksjoner i Vestfold som unike steder for kunnskap, opplevelse og dialog*
 - *ha et mangfoldsperspektiv og være arena for flerkulturelle uttrykk*
 - *ha et internasjonalt fokus innenfor så vel kunnskapsproduksjon som formidling*
- (s. 7)

Som strategiske mål nevnes blant annet:

Fornyng: Vestfoldmuseene skal gjennom faglig utvikling, nytenking og profesjonalisering være oppdatert og aktuell i alle deler av sin virksomhet, med særlig fokus på blant annet:

- *utvikle strategier for en styrket samfunnsrolle, herunder tiltrekke og engasjere et bredere spekter av befolkningen*
- *delta i lokal og regional steds- og markedsutvikling*

Formidling: Vestfoldmuseene skal vekke begeistring og undring, samt fremme kritisk refleksjon ved å blant annet:

- *være utfordrende og nytenkende i tematiske valg, og skape utstillinger og formidlingsprogrammer som er profesjonelt utviklet og presentert*
- (s. 8)

Jeg mener strategiplanen for Vestfoldmuseene viser få tegn på å skulle ha som hensikt å bygge opp om et regionalt identitetsparadigme. Det uttrykkes en bevissthet på museenes rolle som samfunnsaktører i et samfunn preget av mangfold og flerkultur. Planen viser til kommunikasjon og formidling som fokusområder, og trekker frem nyskaping i valg av formidlingsformer og temaer som viktig. Det vises til at museene skal ha et internasjonalt fokus, men planen fremhever også, og i større grad, Vestfoldfokus som viktig – en forenet, helhetlig tilnærming til Vestfold som avgrenset geografisk område. Museene skal synliggjøre og formidle et Vestfoldperspektiv i praksis innenfor en slik ramme. Det er uttalt fokus på at kulturminner skal generere økonomiske verdier; det påpekes at Vestfoldmuseene er satt til å videreutvikle sterke lokale- og regionale merkenavn som forbindes med høy attraksjonsverdi, og at for å få fram attraktive visningssteder i nasjonal reiselivssammenheng må det prioriteres,

ut i fra overordnede mål og kriterier. Planen sier ingen ting om mulige konsekvenser av en slik prioritering.

Vikingfylket Vestfold

I flere av dokumentene jeg har tatt for meg fremheves vikingtid som en viktig periode som bør brukes i regional utvikling. I Kulturminnedelplanen beskrives *”Vestfolds særpreg”*, og det påpekes at: *”Funn fra jernalder setter Vestfold i en særstilling. Gravfunnene fra Oseberg og Gokstad er i en eksklusiv klasse blant Nord-Europas kulturminner fra vikingtid. I skandinavisk sammenheng føyer Kaupang seg inn i et knippe svært interessante handelsplasser fra jernalder. Gravfeltene i Borre nasjonalpark og på Mølen er også viktige landemerker i fylkets kulturhistorie”* (s. 12).

Jernalderen trekkes også frem som en utvalgt tidsperiode, en *”sentral epoke i fylkets historie”*. Jernalderen beskrives videre som *”en storhetsperiode i Vestfolds historie”*, og Kaupang fremheves som et sted som kan være *”et felles vindu inn til denne perioden og inspirere og skape engasjement i vestfoldsamfunnet til å vise fram egne lokale kulturminner i en større sammenheng”* (s. 50). Videre står det at: *”Kaupang er en viktig del av Vestfolds historie og formidlingspotensialet er stort, både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Formidlingen må derfor ha ulike uttrykk tilpasset de enkelte målgruppene. I en periode med stor interesse for vikingtid er det viktig å rette oppmerksomheten mot kvalitet – det faglig virkelig gode – og bygge opp om kompetanse og formidling på en slik måte at Vestfold får et ”kvalitetsstempel” knyttet til jernalder og vikingtid”* (s. 50). Kaupang beskrives som *”et flerkulturelt samfunn uten sidestykke i Norge i jernalderen”* (s. 51), og planen sier at: *”Kaupang som fenomen skal være et historisk konsept for ”reiser” inn i vikingtiden”* (s. 50). *”Vikingfylket Vestfold”* trekkes frem som et eksempel når planen viser til hvordan kulturminner kan bidra til å skape immaterielle verdier (s. 32).

I Strategisk kulturplan (2011-2014) er *”Vikingfylket Vestfold”* beskrevet som et av flere fokusområder: *”Satsingen på Vestfolds vikingtid står fast og forsterkes ved å slutføre påbegynte tiltak og ved å sette nye ambisiøse mål for Vestfold. Kulturminner er kilder til fortid som påvirker oss i dag. Dette gjelder både bygninger og hendelser. Vikingfylket Vestfold skal utvikle betydningsfulle arenaer med høy kvalitet. Utviklingen av Borre med Borrehaugene,*

Gildehallen og Midgard samt formidlingssenter på Kaupang er del av en grunnleggende infrastruktur for opplevelse” (s. 17).

Videre sier planen at: *”Vikingtiden er en kulturhistorisk periode som kan speile aktuelle problemstillinger i vårt moderne samfunn. Et sentralt tema er kulturforståelse.*

Kulturforståelse handler om å sette seg i andres sted og med deres forestillinger og tankekraft se verden. Kulturforståelse handler samtidig om å søke forståelse uten å utslette eget ståsted. I møte med sporene etter fortidens folk må målet være å forsøke å forstå kulturen om samfunnet de var del av som om de var våre medmennesker” (s. 17).

Planen viser så til Kulturarv og sier at: *”Denne kulturforståelse kan Kulturarv ta med seg i arbeidet med utvikling av formidlingssenteret på Kaupang, vikingtidens kulturelle smeltedigel i Vestfold. Spennende kulturmøter og konfrontasjoner fant sted og problemfelt fra den gang speiles i dagens samfunnsdebatt. Kulturarv kan gjennom sin kompetanse, gi kildegranskning og refleksjon en viktig plass, i en tid hvor informasjonsmengden er stor, og der er behov for å skille dårlig fra godt ” (s. 17). ”Bygge Vikingfylket Vestfold” trekkes frem som et delmål for Kulturarv (s. 19).*

Avslutningsvis i avsnittet om Vikingfylket Vestfold står det at: *”Vikingtiden har satt mystiske, mytiske og magiske spor i Vestfold. Magien rundt vikingtiden har sterk internasjonal tiltrekningskraft. Den internasjonale kulturforståelsen og ydmykheten knyttet til ønske om å sette seg i andres sted, vil prege arbeidet med å få steder i Vestfold på UNESCOs verdensarvliste” (s. 17).*

Det er et tydelig fokus på vikingtid, og uttalt ønsket om å fremheve Vestfold som ”Vikingfylket” i mange av fylkeskommunens planer. Noe av begrunnelsen for valget av nettopp vikingtid ligger vel i at det at det anses å representere – som kulturminnedelplanen sier – en storhetsperiode i Vestfolds historie. Gjentatte ganger fokuseres det også på at viktigheten av kvalitet – Vestfold skal ha et kvalitetsstempel knyttet til vikingtid. Det vises også til at Kaupang som fenomen skal være et historisk konsept for ”reiser” inn i vikingtiden. Jeg ser på dette som begrunnet i ønsket som er uttalt i flere av dokumentene fra Vestfold, å skape en merkevare. Vestfold vil være best på vikingtid.

Midgard historisk senter

I Strategisk kulturplan 2007-2010 presenteres en eget handlingsprogram for Midgard historisk senter. Dette handlingsprogrammet må, i følge kulturplanen, anses som en forpliktende invitasjon og viljeerklæring fra fylkeskommunens side, hele vestfoldsamfunnet er målgruppe, men for å sikre gjennomføring er det tatt utgangspunkt i de ressursene fylkeskommunen selv disponerer direkte eller indirekte (s. 12).

I handlingsprogrammet presenteres det tre hovedutfordringer, og den første av disse er formidling: *"Bildene av fortiden endres i takt med ny kunnskap. Fortiden forandres med oss og historieformidling handler om å velge og tilrettelegge.... Osebergskipet, Gokstadskipet og Klåstadskipet er alle funnet i Vestfold og utgjør noen av verdens rikeste minner fra vikingtid. Norges første by lå på Kaupang. En hovedutfordring er å utvikle kvalitetsformidling om vikingtid i Vestfold. Formidlingen tar utgangspunkt i kunnskap, undring og opplevelse av fortid og nåtid. Midgard bidrar til å løfte fram denne arven og bruker vikinghistorie i produksjon av kulturell identitet"* (s. 26). *"Møte med mennesker"* trekkes frem som ønsket ramme omkring formidlingen; *"Direkte dialog virker sterkt hvis formidlingen tuftes på kvalitet. Stikkord er ekthet, historisk sammenheng og autentiske opplevelser"* (s. 26). Det vises til at barn og unge utgjør målgrupper det satses på, og vikingtiden beskrives som *"en innovativ kultur"*, og *"en tid for nye og store tanker"* (s. 26).

Den neste utfordringen som presenteres er kvalitetsopplevelser: *"Utviklingen av Midgard må ses i sammenheng med Borreparken. Det er en utfordring å forvalte, formidle og videreutvikle parkens unike kulturminner slik at den framtrer med økte opplevelseskvaliteter.... Kunnskap og opplevelser overføres også på den arkeologiske lekeplassen på Midgard. Her forenes generasjoner gjennom lek og læring"* (s. 26).

Det siste momentet som trekkes frem er kulturarv og identitet: *"Kulturell identitet blir en stadig viktigere faktor i samfunnsutviklingen. Midgard ønsker å motivere mennesker til å bruke kulturarv i utviklingsøyemed.... Vestfold og Borre er ikke bare moderne stedsbenevnelser, de er historiske navn som inngår i den europeiske kulturarven fra vikingtid. En viktig utfordring er å posisjonere Midgard ved å løfte blikket fra lokalitet i lokalsamfunn til historisk sted med internasjonal betydning. Midgard ønsker å utvikle samarbeid med*

nasjonale institusjoner for å øke kunnskapen om og bruken av vikingtidshistorie og tradisjoner” (s. 26).

Handlingsprogrammet inneholder også målsetninger og tiltak, og hovedmålet som presenteres er: *”Være et kompetansesenter som skaper og formidler kunnskap om Vestfolds vikingtid. Gjøre Vestfold til et Nordisk sentrum for formidling av vikingtid gjennom programsatsingen Vikinger i Vestfold” (s. 27).* *”Bygge regional identitet på kulturarv”* fremmes som et delmål, med underliggende tiltak som blant annet:

- *Plassere Borre i nasjonal og regional sammenheng.*
- *Videreutvikle en pool av levende vikinger gjennom aktiv formidling.*
- *Arbeide for å tilbakeføre vikingskipene til Vestfold.*

(s. 27)

Strategiplan for Vestfoldmuseene gir følgende beskrivelse av Midgard historisk senter:

”senter for kunnskap om og formidling av Vestfolds vikingtid i et regionalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Midgard ønsker også å formidle arkeologi som fag, arkeologiske metoder og å sette vikingtiden inn i et større geografisk og kronologisk perspektiv. Midgard skal bli et knutepunkt for nettverk, formidling og produksjon av kunnskap om vikingtiden i vår region med særlig vekt på den planlagte Gildehallen” (s. 2).

Verdiene og hovedmålsetningen som presenteres i Strategisk kulturplan gjengis også på Midgard historisk senter nettsider. Der kan vi også finne *Helhetsplan for Borreparken 2007-2015*. Bakgrunnen og mandatet for å utarbeide Helhetsplanen springer ut av behovet for å organisere vern, tilsyn og skjøtsel og i vareta langsiktig forvaltning av kulturminneparken (s. 2). Planen innledes med følgende beskrivelse: *”Borrehaugene i Borreparken utgjør en samling monumentale hauger fra yngre jernalder. Deres historiske betydning er stor og de spiller fortsatt en betydelig rolle i forståelsen av denne epoken i et nord europeisk perspektiv. Borreparken med haugene er Vestfolds historiske utstillingsvindu hvor sporene fra vikingtiden fortsatt preger dagens landskap”(s. 2).*

Helhetsplanen for Borreparken inneholder en skjøtelsesplan hvor det blant annet trekkes frem at: *”Haugene i Borreparken har en sentral posisjon i norsk historie. De majestetiske monumentene fra yngre jernalder påvirker besøkende på stedet i en grad som har nedfelt seg i sagaer og moderne historiefortellinger..... målsetning er å tilrettelegge området for*

publikum på en måte som viser at dette er et utstillingsvindu for Vestfolds vikingtid” (s. 21). Videre påpekes det at: ”Kulturminnene i parken vil stå fram i landskapet og være synlige minner spesielt fra og landsiden, og vil på den måten reetablere relasjonene mellom monumenter, landskap og menneskers ferdsel i fortid og nåtid. Borreparken skal være et utstillingsvindu hvor vikingtiden rykker den besøkende helt inn på livet. Borreparken med storhaugene har en sentral plass i nasjonal og internasjonal historie, og både sted og hauger er nevnt i dikt, kvad og sagaer. Derfor er ikke Borreparken kun et regionalt ansvar, men er å anse som et nasjonalt anliggende. Det bør være i nasjonens interesse å forvalte stedet som et utstillingsvindu for Skandinavisk jernalder/vikingtid” (s. 21). Det vise til at effekten av skjøtelsplanen ”bør være å forsterke områdets historiske stedsidentitet gjennom å tydeliggjøre relasjonen mellom kulturminnene, landskapet og fjorden” (s. 22).

Helhetsplanen fokuserer også på formidling, og sier blant annet at: ”Borreparken med haugene har sterkt tiltrekningskraft og egger tanke og fantasi. Det er historiene som fortelles til besøkernes som preger hvilke opplevelser og tanker de sitter igjen med etter et besøk i Borreparken. Kulturminnene i parken har blitt formidlet på ulike måter de siste hundre år. I tillegg til hva forskerne mener seg å vite om kulturminnene, er det også en viktig del av historien og fortelle hva tidligere forskere har ment og hvordan haugene er satt inn i ulike politiske fortellinger: Borrehaugene er symboler knyttet til Ynglingaætten og satt i forbindelse med rikssamlingsprosessene, og det ble brukt som historisk legitimitet til nasjonalsosialistenes bruk av historie i sin ideologiske agitasjon. Alle fysiske spor etter bruk av parken er å regne som kilder til kunnskap om stedets historie, og som skal formidles” (s. 54).

Omvisninger i parken trekkes i helhetsplanen frem som den vanligste formidlingsformen: ”Møtet med kunnskapsrike mennesker fører som oftest til dialog og åpner for ettertanke og undring. Det er Midgardspersonalets erfaring at disse guidede turene gir publikum innsikt i en forestillingsverden som ikke likner den vi selv er en del av. Dette møtet med ”de andre”, ”de fremmede vikingene” stiller opp en del etiske og moralske temaer som har stor overføringsverdi til dagens samfunn, ikke minst handler det om respekt og kulturforståelse” (s. 55).

(<http://www.midgardsenteret.no/FagligProfesjonell/~media/B3BB7D80E8FE48BD96F2E4C095A582A8.ashx>)

I Midgards handlingsprogram står det at de skal bruke vikinghistorie i produksjon av kulturell identitet. Det vises også til at det skal bygges en regional identitet basert på kulturarv. Jeg mener dette er forenelig med identitetsparadigmet. Men det vises også til at kulturell identitet blir en stadig viktigere faktor i samfunnsutviklingen, og at Midgard ønsker å motivere mennesker til å bruke kulturarv i utviklingsøyemed. Kulturarven skal altså også skape verdier ut over regional identitet. Det fokuseres igjen på at Vestfold skal få et kvalitetsstempel knyttet til vikingtid, med stikkord som ekthet og autensitet. Det er også igjen et aspekt av tidsreise da det vises til at i Borreparken skal vikingtiden rykke den besøkende helt inn på livet, og at det skal utvikles levende vikinger. Det skal også arbeides for å tilbakeføre vikingskipene til Vestfold.

Vikinger i Vestfold

I strategisk kulturplan 2007-2010 står det at: *"Programsatsingen Vikinger i Vestfold vil koordinere og utvikle Vestfold som arena for vikingtidsopplevelser. Det er en viktig utfordring å kunne sette vikingtidens Vestfold på det internasjonale besøkskartet"* (s. 26).

Vikinger i Vestfolds presenterer seg på sin nettside som: *"En interkommunal programsatsing for bruk av vikingtidshistorie og vikingtidsformidling i regional utvikling"*. Programmet er initiert og grunnfinansiert av Vestfold fylkeskommune, fylkestinget i desember 2005. På nettsiden kan vi også blant annet lese at: *"I en tid hvor tjenester og produkter blir mer og mer lik hverandre i en stadig tøffere global konkurranse, får lokal og regional kulturarv ny aktualitet. Kulturarv skaper identitet og konkurransekraft! Vikingtiden var en viktig periode for Vestfold. Begreper som mot, utadvendthet, eventyrlyst og innovasjon beskriver vikingtiden, samtidig er det verdier som vi fortsatt kan identifisere oss med.... Men de norske vikingene er ikke et beskyttet varemerke. Det er fritt fram for alle og enhver å lage attraksjoner og produkter tuftet på vikingtiden. Og det gjøres.... Grelle utgaver av vikinghjelmer og vikingantrekk selges overalt. Heldigvis er det mange lokale initiativer og ildsjeler i Vestfold med høy integritet og kvalitet når det gjelder vikingtid og formidling. Hva med å samle all vikingtidsformidling under en felles strategi? Hva om vi skaper synergi og tempo i utviklingen i stedet for konkurranse og blokkeringer? Hva om vi begynner å utnytte det potensialet som finnes for næringsutvikling og regional utvikling i vikingtidens tradisjoner*

og attraksjonskraft? Dette er spørsmål som ligger bak ideen om programområdet Vikinger i Vestfold” .

Vikinger i Vestfold har som visjon: *”å gjøre Vestfold til et Nordisk sentrum for formidling av vikingtiden”*. Det vises til fem strategier; kompetanse, attraksjonsutvikling, arrangementer, kultur og næring, og branding – informasjon, og det trekkes blant annet frem at:

”Programmet vil bidra med et helhetsperspektiv, nettverk og kunnskapsoverføring mellom ulike initiativer i Fylket. Vi vil styrke gjennomføringsevnen i å bygge en ny og sterk attraksjonskraft i Vestfold.... Det skal arbeides systematisk med å bygge interesse, kjennskap og positivt rennome til vikingtiden og Vestfolds vikingtidsprodukter. Vi skal bygge en identitet for Vestfold som vikingenes hjemfylke med kjerneverdier som utadvendte, innovative, modige og eventyrlystne”. (http://www.vikingtid.no/omviv_no.php)

På Vikinger i Vestfolds nettsider ligger også *Helhetlig attraksjonsstrategi for vikingtidsformidling i Vestfold*. Strategien sier innledningsvis at: *”Det er bred enighet i Vestfoldsamfunnet om at vi må satse systematisk, profesjonelt og omfattende på å skape ny kunnskap, identitet og opplevelser på grunnlag av vår vikingtidshistorie....*

Nettverksprogrammet Vikinger i Vestfold har på kort til oppnådd bred oppslutning og en stor grad av entusiasme i et bredt partnerskap av private, offentlige og frivillige aktører. Det er i dag en bred prinsipiell enighet om programmets visjon ”å gjøre Vestfold til sentrum for nordisk vikingtidsformidling”. Poenget med denne strategien er å komme fra prinsipiell enighet og entusiasme til konkret handling innen for ett av programmets strategiområder: Attraksjonsutvikling. Enkelte tiltak for attraksjonsutvikling knyttet til vikingtid er allerede godt i gang.... Visjonen om å gjøre Vestfold til et sentrum i nordisk vikingtidsformidling krever imidlertid sterkere samordning – en helhetlig utvikling som denne planen tar til orde for. Men like viktig er det å skru opp aktiviteten og investeringene. Våre ”konkurrenter” både i Sverige og Danmark, også i Norge med Rogaland som det mest markante vikingfylket i øyeblikket – investerer betydelig i sin vikingtids kulturarv. Vestfoldsamfunnets visjon om å bli et sentrum for nordisk vikingtidsformidling kan derfor ikke begrenses til nettverksmøter og koordinert arrangementsprogrammering. Vi må i tråd med programmets visjon bygge ut vår ”meny” av vikingtidsattraksjoner” (s. 3).

Strategien trekker så frem *”faglighet og fokus”*, og viser til tre fokusområder attraksjonsutvikling knyttet til vikingtidsformidling i Vestfold må ha:

- *Identitet: Attraksjonene må understøtte den (viking-)identiteten vi ønsker å formidle innenfor rammene av hva historisk forskning og arkeologi har lært oss. Vi må befeste en posisjon i folks bevissthet om at Vestfold er lik vikinger og vikinger er lik Vestfold.*
- *Opplevelseskvalitet både i intensitet og volum: Sterke opplevelser for mange mennesker.*
- *Ekthet – autensitet: Vi må fortelle faglig holdbare historier, gjerne supplert med fiksjon og fantasi, men vi må begrense fiksjon og fantasi til å underbygge fakta, eller det vi foreløpig vet om et forhold, ikke undergrave det.*

(s. 3)

Det vises til at attraksjonsstrategien ikke er en fyrstårnstrategi, men at: *”Hele programsatsingen Vikinger i Vestfold baserer seg i stedet på en såkalt ”dynamo-strategi”. Vikingtemaet er satt inn i den regionale utviklingen – som en dynamo – en kraft som skal trekke andre samfunnsområder og temaer etter seg og rundt seg med synergieffekter. I tillegg til de overordnede fokusområdene, vil det være viktig at Vestfolds attraksjonsstrategi innordner seg fylkets Strategiske Kulturplan”* (s. 4).

Strategien presenterer som hovedmål at: *”Vikingtidsattraksjoner skal bevege mennesker til å føle sterkt, tenke nytt og endre egne holdninger til vikingtiden”* (s. 5). Det trekkes så frem kriterier som: *”vil være kraftfulle redskaper for å nå overnevnte målsetting dersom de anvendes som ”kvalitetsfiltre” for alle våre beslutninger, bevilgninger og prioriteringer knyttet til vikingtidsattraksjoner”* (s. 5):

- *Attraksjoner hvor publikum selv er med å skape sin egen opplevelse – hvor publikum er prosumenter (produsent + konsument) er bedre enn attraksjoner hvor publikum får en likeartet opplevelse.*
- *Attraksjoner hvor flere – helst alle – sanseorganer spiller sammen om å gi mening og opplevelse er sterkere enn attraksjonskomponenter som henvender seg til ett og ett sanseorgan.*
- *Attraksjoner hvor publikum kan oppleve noe sammen to og to eller i mindre grupper er bedre enn opplevelser som henvender seg til en og en eller store grupper samtidig.*

Det vises til at: *”Det er dessuten en grunnleggende forutsetning for denne planen at Vestfolds vikingtid er et temamessig fyrstårn. Man skal bevege seg i Vestfoldsamfunnet for å få det hele bildet. Vi vil ikke bygge et ”vikingland” ett sted – vi vil bygge vikingfylket gjennom en systematisk utvikling av en rekke komplementære tilbud som i fellesskap realiserer vår visjon: Vestfold skal være sentrum i Nordens vikingtidsopplevelser”* (s. 5).

I strategien presenteres det fem *"attraksjonstemaer med prioriterte tiltak"*:

- *"Båter og skip"*: *"Vestfold har en unik posisjon i verden når det gjelder vikingskipfunn og vikingtidstradisjoner knyttet til kystnære sjøområder og fjerne handelsruter til havs og på elver"* (s. 6). Det fokuseres på at det bør bygges *"vikingbåter"*, og utvikling av kompetanse knyttet til dette (s. 6).

- *"Levende miljøer"*: *"Vikingtiden må kunne besøkes. Ingen steder spiller sansene; - lukt, smak, syn, hørsel og fornemmelsen av å være til stede i en annen tid, enn i vikingtidens bygninger og gjenstandsmiljø. Det kalles "levende historie" når bygningsmiljøer etableres for å gi en så autentisk opplevelse som mulig av å bevege seg i vikingenes livsverden"* (s. 7).

Det foreslås at det i Vestfold gjenskapes tre ulike livsmiljøer; *aristokratiets arena – gildehallen, den frie bondebefolkningen (og deres trelle) sin arena – gården og vikingbyen*. Strategien fastslår at: *"I Vestfold er det vanskelig å ta vår attraksjonsutvikling på alvor hvis vi ikke nå begynner å utvikle slike levende vikingmiljøer"* (s. 7).

- *"Originalgjenstander"*: *"i lys av hensyn til identitet og autensitet innledningsvis, bør vi i attraksjonsutviklingen også vie plass til originalgjenstandene"* (s. 8). Prioriterte tiltak her er blant annet at vikingskipfunnene som er utstilt på Bygdøy, som beskrives som *"ikoner for en tid og en kultur med betydelig attraksjonskraft utover gjenstandenes materielle interesse"*, skal tilbake til Vestfold, og at borrefunnet tilbakeføres til Midgard historisk senter på Borre (s. 8).

- *"Arkeologisk aktivitet"*: Prioriterte tiltak er permanent publikumsåpen forskningsgraving på Kaupang og publikumsgraving i Borreparken (s. 9).

- *"Historiske steder"*: *"Våre monumenter er verdensberømte.... Funnstedene må gjøres lette å finne og enkle å forstå.... Vi foreslår at det utvikles økt fokus og enda høyere opplevelseskvaliteter knyttet til de historiske minnene vi har fra vikingtiden i Vestfoldlandskapet"* (s. 10). En tydelig og gjennomgående skiltpolitikk og informativ, illustrativ og god informasjon på alle viktige historiske steder trekkes frem som prioriterte tiltak (s. 10).

Strategien sier avslutningsvis at: *"Dersom vi får på plass en miks av flytende attraksjoner, levende miljøer, originalgjenstander og historiske steder som denne strategien ta til orde for, vil Vestfold fremstå som et sted med betydelig attraksjonskraft og troverdighet som vikingfylke. Det er, som nevnt innledningsvis, nødvendig å kombinere attraksjonsutvikling med tiltak som handler om andre virkemidler; kompetanse, arrangementer og informasjon...."*

Det er særlig viktig å supplere attraksjonene med "levende vikinger" tradisjonshåndverk, matkultur og levende formidlingstiltak" (s. 11).

Det vises til at det ikke er meningen at denne overordnede strategien skal fungere som en handlingsplan, men at hensikten med den er *"å skape en felles forankring og et helhetlig grep for attraksjonsutviklingen knyttet til vikingtid i Vestfold"* (s. 11).

(http://www.vikingtid.no/bilder/attraksjons_strategi_2007.pdf)

Slik jeg ser det finnes det i Vestfold - i følge Vikinger i Vestfold - i motsetning til andre steder – integritet og kvalitet når det gjelder vikingtid og formidling. Det vises til konkrete egenskaper; mot, utadvendthet, eventyrlyst og innovasjon, som beskriver vikingtiden, og som er verdier vi også kan identifisere oss med i dag. Og det fremheves at det skal bygges en identitet for Vestfold som vikingenes hjemfylke med kjerneverdier som utadvendte, innovative, modige og eventyrlystne. Det fremstilles som at dette er evige "vestfoldegenskaper", og viser en essensialistisk tilnærming til identitet. Vikingtiden fremstilles som en periode som kan speile aktuelle problemstillinger i vårt moderne samfunn, og kulturforståelse fremheves som et sentralt tema. Her fremheves alstå fellestrekk mellom nåtiden og vikingtiden, og videre står det at i møte med sporene etter fortidens folk så må målet være å forsøke å forstå kulturen og samfunnet de var del av som om det var våre medmennesker. Fokuset på identitet, kontinuitet og likhet med fortiden viser at tankegangen passer inn i et identitetsparadigme på regionalt nivå. I Vestfold skal vikingtiden kunne besøkes - vikingtidens Vestfold skal settes på det internasjonale besøkskartet, og Vestfold skal være sentrum i Nordens viktigtidsopplevelser.

Hovedtendenser

Kulturminner knyttes gjennomgående til identitet, og kulturarv skal være grunnlag for bygging av en egen identitet for fylket. Det vises også til evige egenskaper som vestfoldinger innehar. Kulturminnemyndigheten "Kulturarv" beskriver seg også som regional utvikler. Det fremheves at kulturarven må brukes, og at den kan brukes til stedsutvikling. Kulturminnes skal gi vekst i økonomisk vekst, og at det må prioriteres for å videreutvikle regionale merkenavn, og for å få fram attraktive visningssteder i reiselivssammenheng. Dannelse av regional identitet og merkevareutvikling synes å være kulturminnenes fremste oppgaver.

Det spilles utslørt på essensialisme og identitet, og dette kulminerer i fokuset på vikingtid og ønsker om å skape vikingfylket Vestfold. Det skal skapes en bevissthet om at Vestfold er lik vikingtid og vikingtid er lik Vestfold. Vikingtid og vikingidentitet er tilsynelatende noe Vestfold ønsker å ha for seg selv, det kan nesten virke som om vikingtid var et fenomen som kun foregikk i Vestfold – i allefall er det kun vestfoldinger som er skikket til å formidle denne ”arven” i dag. Fortiden knyttes til bestemte steder – Borreparken og Kaupang, og det fokuseres på forbindelser og kontinuitet. Identitetsparadigmet lever altså tilsynelatende fortsatt, men det er den lokale og regionale identiteten som er i fokus.

Sammenfattende diskusjon

Etter å ha gjennomgått dokumenter fra statsforvaltningen og Vestfold fylkeskommune mener jeg det er noen klare tendenser i hvordan forholdet mellom kulturminner og identitet fremstilles. Jeg vil si at de to forvaltningsnivåenes fokus på mange måter er ganske likt, men at måten de uttrykker seg på er ganske forskjellig. Jeg mener også at identitet vektlegges forskjellig av de to forvaltningsnivåene.

Verdien av kulturminner

Basert på dokumentene jeg har sett på ser det ut til kulturminner i liten grad knyttes til norsk nasjonal identitet, statsforvaltningen fokuserer i hovedsak på kulturminners evner til å skape mer konkrete verdier. Kulturminner skal fremstå som noe som lønner seg. Men kobblingen mellom, kulturminner og identitet er ikke borte. Kulturminner har fortsatt en funksjon som skapere og underbyggere av identitet, men på regionalt og lokalt nivå. Lønnsomhet er også sentralt for Vestfold fylkeskommune, men her seiler regional identitet opp som en såpass sentral verdi i seg selv at jeg mener det er grunnlag for å si i at identitetsparadigmet fortsatt eksisterer på regionalt nivå i norsk kulturminneforvaltning. Hva kan bakgrunnen for dette være?

Kulturminner skal lønne seg

Nasjonal identitet topper ikke lenger lista over hva statsforvaltningen ønsker at kulturminner skal skape. Men det synes for meg at det utvilsomt er ønskelig at de skal skape verdier ut over kunnskap om fortiden. Verdiskaping er et gjennomgående begrep i de fleste av dokumentene, men hva er den konkrete betydningen av dette? Torgrim Sneve Guttormsen har i en NIKU-rapport undersøkt hvilket meningsinnhold som ligger i dette begrepet når det benyttes om kulturminner og kulturmiljøers rolle i dagens samfunnsutvikling. Guttormsen viser til at verdiskaping inngår i politisk tenkning om strategier for bærekraftig utvikling, miljøøkonomisk tenkning med økonomisk målbarhet som metode, og kulturarvsteoretisk tenkning som har å gjøre med å forstå kunnskapsrammer for hvordan vår samtid tillegger fortiden betydning (2006: 15). Kulturminnepolitikken har en helhetlig og bred tilnærming til verdiskapingsbegrepet og reflekterer politisk strategitenkning basert på miljøet som premiss for verdiskaping, hvor både økonomisk, økologisk og kulturell bærekraft står i fokus (ibid: 34). Guttormsen mener at en viktig begrunnelse for anvendelsen av verdiskapingsbegrepet handler om kulturminnevernets legitimitet i dagens samfunn, hvor et sentralt mål er å endre negative holdninger til kulturminnevernet (op.cit.s. 39). Dette mener jeg er sentralt. Kulturminneforvaltningen er avhengig av at kulturminner oppfattes som noe verdifult også av de som ikke nødvendigvis har en brennende interesse for fortiden og historie. Kulturminner må ikke være noe som kun er til glede for de ”spesielt interesserte”. De må ikke ses på som en hemsko for utvikling, men som noe som kan generere regional og lokal utvikling og økonomisk vekst.

Guttormsen sier også at det samfunnsøkonomiske kunnskapsfeltet har fått en stor plass i kulturminneforvaltningens bruk av verdiskapingsbegrepet, hvor fokuset har vært å uforme modeller og beregninger av kulturminners økonomiske verdi, og at et miljøøkonomisk perspektiv på mange måter er i sentrum av hva politikkområdet og samfunnet for øvrig oppfatter som kulturminneforvaltningens diskurs om verdiskaping (op.cit.s. 40-41). Penger er et språk de fleste forstår, og kulturminner som lønner seg økonomisk vil bli verdsatt – også av de som i utgangspunktet ikke er så interessert i kulturminner. Men hvilke konsekvenser kan dette få?

Fra nasjonalromatikk til regionalromantikk?

Både i dokumentene fra statsforvaltning og fra Vestfold fylkeskommune er det fokus på verdiskaping, men når det kommer til identitet er det en stor forskjell i hvordan de to aktørene benytter begrepet. Kulturminner knyttes ikke til den nasjonale identiteten, men brukes i stor grad i forhold til dannelsen av regional identitet. Hva kan være grunnlag for dette? Terje Østigård hevder at den regionale fellesskapsfølelsen ikke skal være en viktigere identitet enn den nasjonale, men snarere et supplement som støtter opp om den nasjonale identiteten. Et regionalt fokus står ikke i motsetning til eller dekonstruerer nasjonen. Det er snarere tvert i om: det var disse forhistoriske gruppene og regionene som siden kom til å spille sentrale roller i rikssamlingsprosessen. Østigård mener derfor at et fokus på region fremfor nasjon kan styrke den nasjonale rammen fremfor å svekke den når det nasjonale identitetsparadigmet står for fall (2009: 23). Et fokus på regioner forut for Norge som stat og nasjon blir i praksis en videreføring av det nasjonale identitetsparadigmet, eventuelt en videreføring hvor regioner ses på som mer opphavelige enheter siden Norge som stat kun er 100 år gammel (op.cit.s. 24). Jeg ser derimot på det som heller usansynlig at fokuset på den regionale identiteten i dokumentene fra statsforvaltningen er en del av en agenda som går ut på å videreføre det nasjonale identitetsparadigmet. Som nevnt ser det for meg ut som om hensikten er en annen. Det vises tydelig til andre mål, og andre verdier. Når det er sagt, er det klart at synet på kulturminner som noe som kan og bør brukes i dannelsen av identitet fremkommer. Men slik jeg tolker det er identitet for statsforvaltningen altså i større grad et middel – ikke et mål.

Dokumentene fra Vestfold fylkeskommune har et tydelig uttalt fokus på egen region. At parallellen mellom kulturminner og identitet, og noe av retorikken, kan vekke assosiasjoner til det nasjonale paradigmet kan sikker være tilfelle. Men for meg synes det som om Vestfold fylkeskommune har seg selv nok, og ikke har noen agenda i forhold til å fremme nasjonal identitet, snarere tvert i mot. Vestfold vil ha tilbake det de anser som sine kulturminner. Vikingskipsfunnene og funnene fra Borre hører ikke hjemme i nasjonens hovedstad, men skal tilbake til Vestfold, tilbake til regionen. Vikingtid skal være lik Vestfold.

Så hva kan da være bakgrunnen for fokuset på den regionale identiteten? Anne-Sophie Hygen sier at hendelser og ytre press både kan splitte og kollektivisere identitetsnivået. Hun mener at nordmenn aldri har vært så mye nordmenn som i perioden 1940-45, og at likhetstanken og kollektivismen ble en viktig del av oppbyggingen av det norske velferdssamfunnet, men at

arbeidsløshet, nye sosiale klasser og betydelige innvandrergupper har endret den norske identitetsideologien fra å være politisk realpolitikk til å bli politisk retorikk. ”Det sosiale og kulturelle mangfoldet splitter homogeniteten opp i pluralisme, ulikhet og et mangfold av identiteter” (1996: 48). Hygen mener dette kan være en av grunnene til at man leter etter nye, samlende og kollektive plattformer for identitet på ulike politiske og administrative nivåer. Hun trekker frem at de i sentraladministrasjonen i Østfold har arbeidet med å finne ”Østfold-identiteten”, og at identitet i denne forstand er noe som pålegges for å tilstrebe og oppnå samhold og fellesskap. Det omdannes fra å være et kulturanalytisk begrep til å bli et byråkratisk styringsinstrument, og kulturminner er noe man vender seg mot i denne bestrebelsen (ibid.). Som en reaksjon på at den nasjonale identiteten ikke er like ukomplisert som den tilsynelatende en gang var, så gripes det etter en annen type identitetsgrunnlag, et som kan gi den samme type visshet om hvem som er ”vi” og hvem som er ”de”. Identitetsretorikk kan skape en følelse av samhold og fellesskap. Fylket kan fremstå som en enhet, og kulturminner kan brukes for å forankre denne enheten tilbake i tid. Vestfold fremstilles som et sted som er, og alltid har vært, et godt sted å bo, et sted hvor innbyggerne er gode, og har det godt. Kulturminnene gir, som det står i kulturminnedelplanen, grunnlag for det gode liv.

Jeg mener fokus på kulturminner som kilder til stedsutvikling og næringslivsutvikling kan føre til identitetsfokus på lavere nivå av kulturminneforvaltningen. Hvis kulturminner skal brukes til økonomisk stedsutvikling så ligger det implisitt at de må fremstå som attraktive i den forstand at de må trekke til seg mennesker. Mennesker fra nær og fjern må finne kulturminnet så attraktivt at de ønsker å oppsøke det – akkurat det, og ikke noe liknende i nabofylket. Det skapes konkurranse, de forskjellige aktørene ønsker å fremstå som mest mulig autentisk, og identitet vil lett bli en brikke i dette. For å være attraktiv for flest mulig er også kanskje fristende å ty til sikre kort – og i Norge må vel vikingtid kunne sies å være noe av det sikreste kortet vi har. Hvis man kun har hørt om en periode i ”den norske historien”, så er det sansynligvis vikingtid. Det gjelder å være mest viking – og best viking. Det gjelder å gjøre krav på vikingtid. Kampen om fortiden er på mer enn en måte en kamp om tilhørighet og posisjoner i nåtiden, og om hvilke begivenheter som er relevante for samtidsforståelsen og om hvordan begivenhetene skal fortolkes (Thuen 2001: 13). I Vestfold vil de vinne kampen om vikingtid, de vil bli selve Vikingfylket

Å si at vestfoldinger presenteres som en marginalisert gruppe i dokumentene fra fylkeskommune vil være en grov overdrivelse, men det fremkommer i en del av dokumentene en holdning som tilsynelatende fremmer et syn på vikingtid som noe som tildels har blitt fratatt vestfoldinger. Vestfold skal nå – som rettmessig eier – ta tilbake vikingtiden, og bruker blandt annet identitet som argument for å oppnå dette. Et eksempel på dette er målet om å få vikingskipene flyttet fra Bygdøy og ”hjem” til Vestfold. Kanskje er fokuset på identitet delvis begrunnet i et ønske om å ”skape stemning” for å kjempe for å få disse ressursene tilbake, det skapes en slags regionalisme. Vestfold ønsker ikke lenger at den mektigere nasjonen skal kunne ta det som tilhører regionen. De vil selv beholde ”sine” verdier. For å få gjennomslag for at kulturminner som er funnet i Vestfold hører hjemme i Vestfold vektlegges den regionale identiten.

Identiteter forener, men de kan også splitte. Når Vestfold fremstilles som Vikingfylket, og stedet hvor vikingtidsformidlingen har kvalitet, ligger det implisitt at dette er i motsetning til alle andre fylker, som ikke har samme rett til å kalle seg et vikingfylke. Thomas Hylland Eriksen beskriver identiteter som omvendte kjøleskap; deres uttalte hensikt er å skape varme innad, men for å få det til må de, nærmest uforvarende, skape kulde utad (2004: 8, 68). Hylland Eriksen sier videre at det blir problematisk når kulden utad blir mer påtrengende enn den indre varmen, og at det da ikke blir til å holde ut. Han viser til makt og størrelse som faktorer som har noe å gjøre med når denne vektskålen vipper over. Han trekker frem OL på Lillehammer som et eksempel på at patriotisme som ble ansett som sjarmerende når det ble utøvd av fire millioner nordmenn, en forholdsvis liten aktør på verdensbasis, trolig hadde blitt tolket annerledes hvis arrangementet hadde funnet sted i Tyskland, og det var åtti millioner tyskere som hadde oppført seg på en liknende måte (op.cit.s. 69). Kanskje kan dette være med på å forklare hvorfor språket er så annerledes i dokumentene fra Vestfold fylkeskommune enn i dokumentene fra statsforvaltningen, og at selv om identitetsparadigmet er sterkt kritisert så legger man seg på denne linjen. Mye av retorikken som benyttes av Vestfold fylkeskommune ville være utenkelig å benytte for statsforvaltningen, det ville i så fall av mange blitt ansett som mildt sagt politisk ukorrekt. Men når det dreier seg om en mindre aktør stilles det andre krav, og det aksepteres at man smører tykkere på.

Forvaltning og forskning

Det kan ses på som et paradoks at vi definerer likhet og enhet i dag ut fra mennesker i fortidens som har vært svært forskjellige fra oss, men Terje Østigård sier at det norske identitetsparadigmet er så dypt fundamentert at det nærmest er blasfemisk å stille spørsmål ved det (2001: 38, 62). De senere årene er det nå allikevel mange som i høy grad har stilt spørsmål ved det. Å bruke fortiden til å danne identitet i nåtiden er en praksis mange forskere er kritiske til. Forskere som uttalt sier at de er tilhengere av det nasjonale identitetsparadigmet er vanskeligere å finne. Jeg mener også at den statlig kulturminneforvaltningen ikke lenger har oppbygging av nasjonal identitet som noen uttalt – eller skjult – hovedagenda. Jeg finner for lite som peker i den retningen i dokumentene jeg har sett på. Men det henger fortsatt igjen i mye av forvaltningens retorikk, og det legges også på mange måter opp til det regionale identitetsparadigme dokumentene fra Vestfold viser. Er det forskjellige syn som dominerer innen forskning og forvaltning når det kommer til fortidsproduksjon? June Lind sier i sin mastergradsavhandling at forskning og forvaltning har ulike vitenskapsteoretiske ståsteder og ulikt sosiologisk orientering i forhold til bevaring av kulturminner. Forskere har en individuell sosiologisk orientering og baserer seg i stor grad på hermeneutisk metode, noe som fører til en bevissthet om at fortidsproduksjon skjer på bakgrunn av hvordan forskeren tolker fortiden. Mens forvaltningen forholder seg til positivistiske verktøy som lovverk og kriterier, og mander den samme hermeneutiske bevisstheten, og som resultat av dette diskuterer forvaltningen i mindre grad premissene for bevaring. Forvaltningen forholder seg også til at den skal formidle historie til et allment publikum, og avveier hvordan historien skal fremstilles i forhold til dette (Lind 2004). Dette kan være med på å forklare hvorfor forvaltningen i liten grad hverken problematiserer bruken av kulturminner for å generere økonomiske gevinst, eller for å skape identitet. Det kan være uttrykk for en manglende bevissthet om at fortiden ikke er noen entydig, men at vår fremstilling av den farges av våre synspunkter og motivasjoner. På den annen side kan det også være at denne bevisstheten finnes i forvaltningen, men at man velger å ikke fokusere på dette, nettopp fordi man er nødt til å fokusere på resultater, og på folk flests forhold til kulturminner.

Det skal også sies at ikke alle forskere enige med når det gjelder identitetsparadigmet. Et viktig dilemma som hefter ved kritikken av identitetsdiskursene, er at de kan revitaliseres som redskap for å gjenoppdage eller gjenskape marginaliserte identiteter. Argumenter om diskontinuerlige historier, tradisjoner som oppfunnet, identitet som innbilt felleskap og kultur

som ikke knyttet til sted, ikke nødvendigvis vekker begeistring blant marginaliserte grupper (Olsen 2001: 83). Robin Skeates viser til forskjellige undertrykte grupper som i den senere tid har stilt spørsmål ved, og avvist de politisk partiske tolkningene av den arkeologiske arven som har blitt promotert av deres undertrykkere, de vil fortelle sin egen historie for å fremme sin identitet og for å oppnå makt og økonomiske ressurser (2000: 95). I kulturminnemeldingen kan vi finne spor av en slik tankegang ved at det vises til en ”egen samisk fortid”, men samtidig presiseres at det ikke et mål at alle kulturminner defineres ut fra etnisk tilknytning.

Kulturarv

Begrepet ”kulturarv” benyttes i de fleste av dokumentene jeg har sett på, både fra Vestfold og fra statsforvaltningen. Blant annet står det i kulturminneloven at kulturminner og kulturmiljøer skal bevares som del av vår kulturarv, en av stortingsmeldingene har tittelen ”Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv”, og Vestfold fylkeskommunes kulturminnemyndighet heter sågar ”Kulturarv”. Det dreier seg om et mye brukt begrep, som kan beskrive mange fenomener, både konkrete materielle ting, og mer abstrakte elementer. Det brukes i fagterminologi – innen kulturminneforvaltningen, men også akademisk, og det benyttes i politisk sammenheng, så vel som i dagligtale. Det benyttes gjerne med selvfølgelighet, og med en forventning om at hva som ligger i det er kjent, og at det vekker bestemte, unisone assosiasjoner.

Anne Eriksen sier at det kan være et ønske om å formidle at det dreier seg om forvaltningen av overlevert kulturgods som skal bevares mest mulig uforandret, mer enn om nyskapning, og at overleveringen i seg selv representerer en verdi, som er grunnen til at kulturarv skilles ut fra det generelle kulturbegrepet. Men kulturarven settes samtidig inn i nye kretsløp der andre former for nyskapning eller verdiskapning skal foregå (2009: 476). Bruk av kulturarv til verdiskapning, næringsutvikling og merkevarebygging er også en rød tråd gjennom de fleste av dokumentene jeg har gjennomgått. Statsforvaltningen spiller ofte ballen nedover når det gjelder denne verdiskapningen, og viser til at det kan styrke lokalsamfunn og regioner og Vestfold fylkeskommune har tatt tak i denne ballen med begge hender, og fletter gjennomgående kulturminneforvaltning sammen med regional utvikling .

Bjarne Hodne og John Ødemark sier at kulturarv er en måte å tenke historie og minne på som kobler kunnskap om fortiden med forsøk på å opprette kollektiv identitet. Begrepet ”kulturarv” signaliserer en kulturell innflytelse fra fortiden som omfortolkes i samtiden, og som påvirker samtidige aktører og dere muligheter, på samme tid som arven selv også påvirkes og endres av aktørene gjennom adaptasjon og nydannelser (2005: 9). Det fremheves at det er et paradoks i kulturarvsfortellinger at det postuleres en identitetsgivende arv, samtidig som denne arven vedvarende må omfortolkes for å tilpasses stadig nye formål i samtiden (op.cit.s. 10). Dannelse av identitet og andre samtidsformål legger altså styringer og påvirker kulturarven. I de gjennomgåtte dokumentene beskrives regional og lokal identitet nettopp som verdier som kan og bør skapes ved hjelp av kulturarv. Ønsket om å øke kunnskap formidles også, men fokuset synes i større grad å være på å skape andre verdier – både ikkeøkonomiske, og økonomiske. I dokumentene fra Vestfold fremstilles vikingtid på mange måter som en merkevare som skal appellere til flest mulig, og som presenteres deretter. Stikk i strid med hva begrepet tilsynelatende signaliserer innbærer kulturarvstenkningen en sterk nåtidsorientering. Vi vurderer arvets verdi ut fra vår egen tids interesser, og på den måte blir kulturarv de delene av fortiden vi vil vedkjenne oss (Eriksen 2009: 479).

Å beskrive kultur som et objekt som lar seg arv forutsetter også at det finnes subjekter som kan arve. Man blir til et subjekt ved å motta kulturarv og får bekreftet eller kan gjøre krav på kulturell legitimitet ved å vise til en kulturarv. Kulturarv skaper kulturarvinger, og er et viktig virkemiddel i identitetspolitikk (Eriksen 2009: 479). Det er noen som har et eieforhold til denne arven, og i dokumentene fra Vestfold som tar for seg vikingtid kommer dette tydelig frem. Vestfold eier en ”vikingkulturarv” som må forvaltes til beste for arvingene - dagens og fremtidens vestfoldinger. Hodne og Ødemark viser til at den kollektive identifikasjonen med kulturarv forutsetter grenser mellom forskjellige grupper, både internt i et samfunn og eksternt (2005: 10). Det er i Vestfold det finnes integritet og kvalitet når det gjelder vikingtid og formidling, og det er Vestfold som skal ses på som vikingenes hjemfylke, grensen for ”vikingidentiteten” skal samfalle med fylkesgrensen.

Å bygge et vikingfylke

Hvilke konsekvenser kan ønsket om å bygge en identitet basert på fortiden få for måten fortiden fremstilles på? I Vestfold har det et uttalt ønske om å danke ut alle konkurrenter og å

bli det ”ekte” Vikingfylket. Det skal nesten være en tidsreise å besøke lokalitetene i Vestfold, og fylkets innbyggere skal fremstå som ”levende vikinger”. Hvilke virkemidler tas i bruk for å oppnå dette? Hva slags vikingtid er det som presenteres?

Hvorfor vikingtid?

Vikingtid er en periode som har fått og fortsatt får stor oppmerksomhet. Vestfold er langt fra de eneste som fokuserer på vikingtid. Det finnes flere steder hvor man kan besøke ”levende miljøer” av vikingtid, som Avaldsnes på Karmøy og Borg på Lofoten. Vikingtid blir ofte beskrevet som en storhetstid, og en spesiell periode i forhistorien. Dette synet på vikingtid er ikke noe nytt. Jørgen Haavardsholm beskriver hvordan vikingtiden kan ses som en konstruksjon fra 1800-tallet. Han viser til at frem til 1800-tallets begynnelse var viking synonymt med pirat og voldsutøver, men ved begynnelsen av 1900-tallet fremsto vikingen i en mer stuert nyskapning. Romantikkens diktere ga vikingen følsomme og heroiske personlighetstrekk, og dette gjorde ham mer akseptabel enn tidligere. Frem mot slutten av 1800-tallet fikk også gjenstandsmaterialet en større autoritet som kilde til vikingtidens liv. Fokuset var på vikingenes skipsteknologiske nivå og sjømannskap, og vikingene ble i større grad sett på som oppdagere, kulturformidlere og som lærevillige mottakere av fremmede impulser. Dette var trekk som vakte anerkjennelse i samtiden (2004: www.apollon.uio.no/vis/art/2004/3/viking). Haavardsholm trekker frem at introduksjonen av treperiodesystemet i 1837, med epokebetegnelse steinalder, bronsealder og jernalder, endret fortidsforståelsen. Hver epoke ble gradvis tillagt sin særegne fysiske egenart og et bestemt innhold. Tuneskipet, Gokstadskipet og Osebergskipet kom i sentrum for folks interesse, og vikingskipenes ”fullkomne” konstruksjon ble oppfattet som bekreftelse på at sagaenes beretninger om lange, farefulle tokt og ekspedisjoner hadde rot i virkeligheten (ibid.). Vikingskipene utviklet seg i tillegg raskt til å bli selvstendige symboler for alt det som var særegent for Norge som nasjon, og det tidlige 1900-tallsmennesket kom til å oppfatte seg som vikingens sanne arvtaker med potensialer til å gjøre nye stordåder. (ibid.)

Har vi egentlig beveget oss noe i forhold til synet på vikingtid? Bildet som fremkommer av vikingtid i dokumentene fra Vestfold stemmer godt overens med denne 1800-talls konstruksjonen. Vikingtiden beskrives med egenskapene mot, utadvendthet, eventyrlyst og innovasjon, og som en periode som kan speile kulturforståelse. Det er et fokus på

vikingskipene, som ikke er unaturlig med tanke på vikingskipsfunnene fra Vestfold, men skipene beskrives også som ikoner med betydelig attraksjonskraft. Vestfoldinger fremstilles nettopp som vikingenes arvtakere, og det skal bygges en identitet for Vestfold basert på de arvede ”vikingegenskapene”. Det fokuseres i liten grad på å nyansere bildet av vikingtid. Egenskapene som fremheves er jo også relativt ”tidsriktige” verdier som anses som viktige i nåtidens samfunn. Ved å vise til hvordan disse verdiene fortsatt kjennetegner Vestfoldinger kan det skapes en myte om evige vestfoldegenskaper som stammer fra vestfolds nærhet til vikingtid. Roland Barthes sier at selve kjernen i myten er at den forvandler historien til natur (1991: 185). ”Det verden forsyner myten med, er en historisk virkelighet som, så langt man enn vil gå tilbake, er definert ved den måten menneskene har frembrakt den eller utnyttet den på; og det myten leverer i gjengjeld er et bilde av denne virkelighet som *natur*” (op.cit.s. 197). Fortiden kan brukes til å legitimere det bilde vi ønsker å fremstille i nåtiden. Verdier fra vår egen tid overføres til fortiden og får således en tilsynelatende evigvarende universell eksistens utenfor historie og kultur – de har på et vis alltid eksistert (Olsen 1997: 230). Egenskaper vi ønsker å fremheve blir trukket frem – på bekostning av de egenskapene vi ikke nødvendigvis vil asosieres med som blir tiet i hjel.

Stedliggjøring og rekonstruksjon – bildet av vikingtid

Hvordan kan kulturminner skape en kollektiv identitet? Hvordan kan mennesker som levde for 1000 år siden være grunnlag for identitet i dag? Det er et fokus på utvikling av steder i dokumentene fra Vestfold; Kaupang, Borreparken, Midgardsenteret. ”Opplevelse” er også et ord som går igjen, og opplevelse er også noe som kan knyttes til stedet. Det legges grunnlag for stedliggjøring – at fortiden knyttes til nået fordi den knyttes til et her som er en del av nåtidsmenneskets direkte erfaring. Å være på Kaupang eller i Borreparken kan gi en følelse av å gå i vikingenes fotspor. Stedet forteller at folket er det samme den gang som nå, fortiden blir personliggjort og føles nærmere (Eriksen 1999: 93). Å legge fortiden inn i steder er en måte å gjøre den fattbar og begripelig på, den enkelte kan forholde seg personlig til den tiden som ikke lenger er. Stedliggjøring åpner for en intellektuell forenkling, men samtidig en opplevelsesmessig forsterkning. Den leder til en subjektivering av fortiden – fortiden fremstår som minner (Eriksen 2001:36-37). Selvsagt er det ens eget besøk på stedet en i realiteten husker, men stedet skaper så sterke assosiasjoner til fortiden at det skapes en følelsemessig forbindelse. Stedet binder sammen mer enn tiden skiller ad, og påstanden om historisk

kontinuitet får dermed et slags erfaringsmessig realitetsgrunnlag gjennom at vi nå kan oppleve de samme stedene som tidligere innbyggere gjorde – de som var vår forfedre (ibid.).

Terje Gansum sier at å føle stedstilhørighet og stedstilknytning er ikke gitt en begrunnelse i fortid. Gjenstanden og stedet ble benyttet av mennesker i fortiden, men de uttømmer hverken gjenstanden eller stedet for meningsinnhold. Søkes denne identitetspruduksjonen med utgangspunkt i menneskerverd, vil stedshegmoni framstå som okkupasjon. Stedet var brukt av mennesker før og kan gi nåtidens mennesker følelse av tilhørighet og sammenheng. Fortiden er et annet sted! (2001: 20) Men i Vestfold er tilsynelatende fortiden tilstede. Noen av formuleringene fra Vestfold fylkeskommune fremstiller det nesten som om det å besøke Vestfold er som å foreta en tidsreise tilbake til vikingtid; Vestfold skal være lik vikingtid, og vikingtidens Vestfold skal settes på det internasjonale besøkskartet, vikingtiden skal kunne besøkes, og en skal kunne møte levende vikinger. Stedets kontinuitet, kombinert med det som kan oppleves der, skal skape nærhet til fortiden.

I Vestfold ønsker de å utvikle ”levende vikingmiljøer”. Bygningsmiljøer skal etableres for å gi en så autentisk opplevelse som mulig av å være i vikingenes livsverden, og alle sansene skal involveres for å understøtte denne opplevelsen. Vikingtid er altså ikke noe vi ”bare” skal få kunnskap om – fokuset er på opplevelsen, det å føle vikingtid. Når det i Strategisk kulturplan for Vestfold (2011-2014) beskrives tiltak for å bygge Vikingfylket Vestfold dreier det seg primært om Borre, og gildehall på Borre, formidlingssenter på Kaupang, bygging av nytt Osebergskip, og at Borre, Oseberg, Gokstad og Kaupang skal foreslås til UNESCOs verdensarvliste. Borre, Kaupang, Oseberg og Gokstad er primært de lokalitetene som som fremheves i de andre dokumentene også. Dette er funn som viser det ekstraordinære. Det dreier seg om aristokratiets etterlevninger, og sporene fra bylivet. Men i et fylke som vil være Vikingfylket, og fremstå som ”lik vikingtid”, bør det vel også være et fokus på å formidle det ordinære – det som var realitetene for de fleste. For eksempel var det i vikingtiden, for et flertall av befolkningen, gården som utgjorde rammen for dagliglivet. De fleste menneskene bodde på en eller annen form for gård, og virket som bønder, eller tjenestefolk eller treller hos bøndene. Enkeltgården, med inn- og utmark, var den sosiale og økonomiske grunnenheten samfunnet var tuftet på, og et av det norske samfunnets viktigste kjennetegn (Sigurdsson 2008: 21). Jordbruket var den dominerende næringsveien, og derfor det viktigste referansepunktet. Det er mange som mener at gården også ble nyttet som modell for kosmologien. Gården og naturen rundt den utgjorde et mikrokosmos hvor høysetet, som

symbolsk sentrum, kan sammenliknes med Åsgård, gårdstun og innmark kan sammenliknes med Midgård, og utmarken med Utgård (eks. Steinsland 2005).

Gården var altså sentral i de fleste menneskene i vikingtids liv, mennesker som aldri satt sin for i et praktskip eller en gildehall. I attraksjonsstrategien for vikingtidsformidling, som ble utarbeidet i 2007, vises det faktisk til at det i Vestfold bør utvikles tre unike livsmiljøer, og ved siden av gildehall på Borre og Kaupang, er det nettopp gården som foreslås gjenskapt. Det vises til at gården er ”den frie bondebefolkningen (og deres treller) sin arena”. Trellene har blitt satt i parentes, men det dreier seg ikke om en parentes i vikingtidens historie. Trellene utgjorde en stor andel av befolkningen. Akkurat hvor stor andel av befolkningen trellene utgjorde finnes det ingen opplysninger om. Noen forskere har anslått at så mye som en tredjedel av befolkningen kan ha vært treller. Dette kan synes noe høyt, men det dreier seg i alle tilfeller om en substansiell andel mennesker, og om et sentralt samfunntrekk ved det vikingtids samfunnet – skillet mellom frie og ufrie mennesker. Men attraksjonsstrategien nevner i alle fall både gården og trellene. Dette er momenter som har blitt helt valgt bort i de andre dokumentene. Bygging av gildehall og kopi av Osebergskipet er allerede i gang. Og i følge Strategisk kulturplan for 2011-2014 er det et mål å sette i gang å bygge formidlingssenter på Kaupang i 2013. Vikingtidsformidling har tydelig vind i seilene i Vestfold, i alle fall hvis det dreier seg om det ekstraordinære.

Hva med resten av fortiden?

Å helt presist datere vikingtid lar seg ikke gjøre, og om det er riktig å sette starten til år 793 e.Kr. og plyndringen av Lindisfarne, eller tidligere, og om slutten skal settes til år 1030, eller år 1066, eller noe annet, skal jeg ikke si noe om her. Poenget er at det uansett dreier seg om en periode på ca. 250-300 år. Det er en spennende periode – det er jeg helt enig i, og det er funnet flere kjente og oppsiktsvekkende kulturminner fra denne perioden i Vestfold. At det er et fokus på vikingtid i Vestfold synes jeg ikke er rart, og ikke feil. Men det entydige fokuset på vikingtid kan synes å gå på bekostning av kunnskapsformidling om andre perioder i fortiden. Det levde mennesker i det som nå er Vestfold før vikingtid, og vikingtid gled heller ikke rett over i nåtidens Vestfold – selv om det nesten kan virke sånn basert på noen av formuleringene jeg har sett på. Et eksempel er hvordan Borrehaugene trekkes frem som viktige kulturminner fra vikingtid, og det er de jo, men dateringen av de to eldste storhaugene

på Borre kan settes til omkring år 600 e.Kr (Myhre 2004), altså utenfor vikingtid med god margin. Når Borrehaugene til stadighet refereres til som kulturminner fra vikingtid uten at dette utdypes, mener jeg haugene fratas noe av sin historiske dimensjon. Det skapes, eller understøttes, også et bilde av byggingen av storhauger som et vikingtidsfenomen – enda en spesiell ting i denne unike perioden.

Fornuft eller følelser?

Det er ikke bare fortidens hendelser som kan være grunnlag for motstridende fortolkninger, det er også et ideologisk stridstema om det er identifisering med bestemte hendelser i fortiden eller med en bestemt konstruksjon av en felles historie som skal danne ramme for gruppetilhørighet. (Thuen 2001: 14). Jeg mener at en viktig grunn til å være kritisk til å bruke kulturminner i identitetsdannelse er at det, bevisst eller ubevisst, kan påvirke hvordan fortiden fremstilles, og at det er kunnskap som kan vises seg å bli det vi mister ved å knytte fortiden til vår identitet i dag. Anne Eriksen beskriver fortiden som en verden for seg, som har formet vår tid, men som nåtidens mennesker ikke kan røre. Hun viser til at for å kunne leve med all denne fortiden er det nødvendig å glemme ganske mye, og huske bare noe, og at fortiden derfor er kontinuerlig gjenstand for valg og forhandlinger: Selv om det ikke er mulig å gjøre noe med fortiden i seg selv, går det an å bestemme – til en viss grad – hvordan den skal være tilstede i nåtiden (2001: 41). Jeg vil vel si at fortiden er av denne verden, men at hvordan den fremstilles absolutt er resultat av valg i nåtiden. Dokumentene fra Vestfold viser tydelig ønsket om å fokusere på det som blir ansett som fylkest storhetstider – da særlig vikingtid. Og bildet som tegnes av vikingtid må også kunne sies å være konsentrert om samfunnets øvre lag, og relativt idealiserende. Det vises til mange gode egenskaper som beskriver vikingtiden, og dagens identitet for Vestfold skal bygges på disse egenskapene. Vestfold skal lære av vikingene. Men tilværelsen – enten det er nåtidig eller fortidig – er alt for mangfoldig til å ha noe enhetlig budskap, det først når fortiden tolkes, at den får mening, sammenheng og betydning. Det er de levende som bestemmer historiens mening, som avgjør hva som skal trekkes ut av fortiden som minneverdig – for nåtiden og fremtiden (ibid.).

Hvis fortiden skal fortelle oss noe om hvem vi er i dag, tror jeg fort det kan dreie seg om hvem vi ønsker å være, og at det blir de delene av fortiden som understøtter dette, som blir formidlet. Da mister vi mengder med kunnskap og, etter min mening, gjør fortiden mye

mindre interessant. Ja, vi må velge hvordan fortiden skal være tilstede i nåtiden – det er ikke plass til alt, men identitet er kanskje ikke det beste kriteriet å ta utgangspunkt i, uansett om den er nasjonal eller regional. Hvorvidt fokuset er region eller nasjon som et område ligger det implisitt en forestilling om stabilitet, enhet og eventuell jevn utvikling mot et felles mål eller identitet, og dette fokuset kan føre til at fortidens kompleksitet og unike funn kan bli tolket inn i rammer som er begrensende for forståelsen av fortiden (Østigård 2009: 24, 27). Det alltid vil være interesse for å lete etter likheter mellom nåtiden og perioder i fortiden som anses som storhetstider, men jeg mener kulturminneforvaltningen har et ansvar for å ha et bredere fokus. Vestfoldinger i dag er ikke, og har lite til felles med, vikinger. Bjørnar Olsen sier om fortiden at ”den har først og fremst sin misjon som kontrast til våre egen tid; den er rett og slett forskjellig” (1997: 267). Olsen mener at å oppdage at fortida ikke tilsvare våre normer, at den er avskyelig eller bare ganske enkelt forskjellig, kan være en god lekse å lære, og at vi må motstå fristelsen til å konstruere komfortable fortider (op.cit. s. 267-268). Fortida kan bare i begrenset grad gi oss svaret på hvem vi er, den forteller oss i mye større grad hvem vi ikke er (op.cit.s. 279). Jeg er helt enig i at fortiden i liten grad forteller oss noe om hvem vi er, men ikke fordi den har sin misjon som kontrast - det er mennesker som misjonerer, og det er mennesker som bestemmer hvordan fortiden skal være tilstede i nåtiden, uansett om fortiden fremstilles som lik eller som forskjellig.

Så ligger løsningen i et annerledeshet- og forbløffelsesparadigme? Selv om jeg mener det er all grunn til å være kritisk til at det i debatten om foridsminnevernets berettigelse ofte blitt fremhevet at fortidsminnene representerer vår arv og vår identitet, så mener jeg også at det er grunn til å vurdere om annerledeshetsparadigmet er en tilfredsstillende erstatning. Trond Thuen sier at selv om der kanskje en noe utilbørlig form for retorikk å presentere fortidsminner med en påstand om at de representerer oss, når mange av dem antagelig tilhører en fortidsverden som står oss fjernere i tid enn de fleste nåtidige kulturer står oss i rom, så er det på den annen side fristende å knytte formidlingen av fortidens representasjoner til det nåtidige identitetsprosjekt. Han viser til viktigheten av at formidlingen appellerer og skaper interesse hos publikum: ”Skal formidlingen nå sitt potensielle publikum, må den treffe forestillinger hos dette publikumet på en slik måte at det skapes resonans. At denne resonansen til tider ikke lyder akkurat slik som formidleren kunne foretrekke, er antagelig en av de omkostninger vi må leve med enten vi søker å formidle innsikter i det fortidige eller i det fremmede” (Thuen 2001: 27). Kulturminneforvaltningen er avhengig av at kulturminner anses som verdifulle også utenfor forvaltningen og forskningsmiljøene, både for å være i

stand til å gjøre sin jobb, men også for å forsvare sin eksistens. Formidling av kunnskap er vel og bra, men kulturminner er også noe som berører mange på et følelsesmessig nivå. Å fremheve likheter med menneskene i fortiden skaper nærhet til kulturminnene, og kan gjøre at de oppleves som meningsfylte. Ved å bare fokusere på fortiden som annerledes, og som en helt annen verden, kan den også oppleves som fjern, antikvarisk og irrelevant.

Det er grunn til å stille spørsmål om hvor kulturminnesektoren ville ha stått i dag dersom myndighetene og folk flest ikke så noen nytte av fortidskunnskaper utover kunnskapen om fortidige mennesker alene. Ville en fortid som ikke kobles til oss her i dag på noen måte men ”bare” handler om fortidens mennesker skape like stor begeistring? Terje Brattli mener at identitet har stått sentralt gjennom store deler av kulturminneforvaltningens historie, og at den historisk antropologiske linjen, som samsvarer med det Solli kaller annerledeshet- og forbløffelsesparadigmet, ikke nødvendigvis utgjør det viktigste elementet for verdsettinga av kulturminner for politikere, byråkrater og samfunnet generelt. Han trekker frem at det kan være mange som i liten grad interesserer seg for fortiden, men synes den har sin misjon når det gjelder å gi dem en identitet. Frukten av forvaltningens arbeid – *identitetsfølelsen* – kan oppleves som positiv og viktig, men det konkrete *innholdet* kan være av mindre interesse (Brattli 2006: 120-122). Det bør i alle fall være en bevissthet om at en fortid som ”bare” er annerledes og forbløffende for noen vil føles mindre meningsfull.

Thomas Hylland Eriksen hevder at et fellesskap uten fortid holdes sammen av et særdeles tynt lim. Han sier videre at historiene folk forteller om seg selv kunne ha vært, og i mange tilfeller burde ha vært, annerledes, men at man må ta hensyn til menneskets natur som historiefortellende og historisk-mytisk forankret vesen. Felles historier, og i særdeleshet opphavsmyster, er allmenneskelige kilder til identifikasjon, men de faktisk eksisterende mytene er langt i fra de eneste mulige. Han mener vi befinner oss mellom to monstre – hjerteløs fornuft som fratar mennesket sin verdighet, og hjerneløs følelse som skaper en selvgod og hermetisk identitet (2004: 156-158). Det må være plass til både fornuft og følelser. Men det er ikke dermed sagt at kulturminner bør fremstilles som grunnlag for regional identitet. Uten å på noen måte kalle Vestfolds identitetsfokus i forbindelse med å ville etablere seg som Vikingfylket for hjerneløst, så vil jeg vel hevde at det kunne det ha gjort seg med en dose mer fornuft. Fortiden bør ikke formes for å bygge vårt selvilde, og hvis den skal være grunnlag for vår identitet tror jeg lett den får en slik rolle. Vikingtid ser ut til å ha fått noe av en slik rolle for Vestfold.

Konklusjon

Det finnes fortsatt fortsatt rester av det nasjonale identitetsparadigmet i noe av retorikken som benyttes av statsforvaltningen, men jeg tror ikke lenger dannelse av nasjonal identitet er kulturminneforvaltningens hovedmål. Det er et fokus på lønnsomhet, bærekraftig utvikling og næringsutvikling, økologi og økonomi om du vil. Bakgrunnen for dette tror jeg er mer enn ønske om penger i kassa, det er et ønske om å skape et bilde av kulturminner som en samfunnsressurs – eller kanskje det også koker ned til penger i kassa. Men dette er ikke nødvendigvis så kynisk som det kan virke. Skal vi kunne ta vare på kulturminner, så koster jo det, som alt annet, penger. Og en effektiv måte å sikre seg mot at kulturminner blir i varetatt, er vel at de generere penger.

Når det gjelder det regionale, åpner staten opp for dannelse av regional identitet ved hjelp av kulturminner ved å gjentatte ganger oppfordre til dette. Fokuset på kulturminner som økonomisk ressurs og kilde til stedsutvikling, næringsutvikling og sysselsetting, legger opp til konkurranse regionene i mellom om å ha de mest attraktive kulturminnene. Jeg mener et resultat av dette kan være økt identitetsfokus. Vestfold fylke prøver i aller høyeste grad å bygge regional identitet på kulturminner, og de bruker et velkjent virkemiddel med dokumenter effekt – vikingtid. Ønske om å generere økonomiske verdier er også tydelig, kulturminner skal generere verdi både i form av regional identitet og i kroner og øre. Identitetsfokuset er så gjennomgående, og så direkte uttalt og understøttet, at det er belegg i påstanden om at regional identitetsdannelse er en sentral funksjon for kulturminnene. Identitetsparadigmet lever i Vestfold, men det er ikke enerådende.

Fokuset på ”storhetstiden” vikingtid, og det bildet av vikingtid som fremstilles, passer også med et identitetsparadigme. Det legges vekt på å fremheve vikingenes gode egenskaper – egenskaper som Vestfolds innbyggere fortsatt har, og det ekstraordinære prioriteres over det ordinære. Vestfold skal være lik vikingtid – men bare de attraktive delen.

Litteraturliste

Anderson, Benedict. 1996 (1991/1983). *Forestilte felleskap*. Oslo

Barthes, Roland. 1991 (1975/1957). *Mytologier*. Gyldendal, Oslo

Brattli, Terje. 2006. *Fortid og forvaltning. En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. NTNU

Bruner, Jerome. 1990. *Acts of meaning*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

Eriksen, Anne 1995. *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo, Pax forlag.

Eriksen, Anne 1999. *Historie, minne og myte*. Oslo, Pax forlag

Eriksen, Anne. 2001. "Omsuset af erindringer..." Om dialogen mellom historie og minne, i (red.) Trond Thuen, *Fortidsforståelser*. Høyskoleforlaget, Kristiansand, s 33 – 45

Eriksen, Anne 2009. "Kulturarv og kulturarvinger", i *Nytt Norsk Tidsskrift 3-4 2009*. Oslo, s. 474-480

Eriksen, Thomas Hylland .1996. *Kampen om fortiden*. Oslo.

Eriksen, Thomas Hylland. 1997. "Identitet", i (red.) Eriksen, Thomas Hylland. *Flerkulturell forståelse*. Tano Aschehoug, Oslo, s. 4-52

Eriksen, Thomas Hylland. 2004. *Røtter og føtter*. Aschehoug. Oslo.

Esborg, Line 2008: *Det norske nei til EU. En studie av motstand som kulturell praksis*. Acta Humaniora. Dr.art. avhandling, Universitetet i Oslo

Fylkesdelplan for kystsonen i Vestfold, utgitt 2004

(<http://www.vfk.no/~media/844F3BBC2CAA4606ABDAC149E9AEB6FD.ashx>) sist lest 06.03.11

Gansum, Terje, Gro B. Jerpåsen & Christian Keller. 1997. "Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder". *AmS-Varia 28 Arkeologisk museum i Stavanger*

Gansum, Terje. 2001. "Regionen – det forestilte fellesskap", i (red.) Veia, Marit Synnøver & Helge Rolf Naley. *Fiender og forbundsfeller. Regional kontakt gjennom historien*.

Karmøyseminaret 1999. Karmøy kommune, s. 13-24.

Giddens, Anthony. 1996 (1991). *Modernitet og selvidentitet*. Hans Reitzels Forlag. København

Grimen, Harald. 2000. *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo

Guttormsen, Torgrim Sneve. 2006. *Verdiskaping og verneideologi. Sektorinteressenes og kulturminneforvaltningens anvendelse og forståelse av et verdibegrep*. NIKU-rapport.

Haavardshold, Jørgen. 2004. *Vikingen og vi*
(<http://www.apollon.uio.no/vis/art/2004/3/viking>) sist lest 12.05.2011

Helhetlig attraksjonsstrategi for vikingtidsformidling i Vestfold, 2007
(http://www.vikingtid.no/bilder/attraksjons_strategi_2007.pdf) sist lest 06.03.2011

Helhetsplan for Borreparken 2007-2015
(<http://www.midgardsenteret.no/FagligProfesjonell/~media/B3BB7D80E8FE48BD96F2E4C095A582A8.ashx>) sist lest 11.03.2011

Hettne, Björn, Sverker Sörlin & Uffe Østergård 2006 (1998). *Den globala Nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. Stockholm.

Hodne, Bjarne og John Ødemark. 2005. "Kulturarvens grenser: Kulturarv som samlende og splittende fenomen", i (red.) Aronsson, Peter, Bjarne Hodne, Birgitta Skarin Frykman og John Ødemark. *Kulturarvens gränser – komparativa perspektiv*, 7-20. Arkipelag. Göteborg.

Honko, Lauri. 1988. "Att analysera kulturell identitet i Norden". *Nordisk Kulturell Identitet. Fiksjon – faktum – fremtid?* Rapport fra seminar på Hotel Voksenåsen Oslo 19.-21. oktober 1988. Den norske nasjonalkommisjon for UNESCO. Den norske kulturtiårskomite, s. 149-152.

Hygen, Anne-Sophie. 1996. "Fornminnevern og forvaltning. En teoretisk og metodisk tilnærming til planlegging og praksis i fornminnevernet". *NIKU temahefte 1*. Oslo

Jensen, Bernard Eric. 2008. *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt*. Gads forlag.

Johansen, Anders. 1995. *Den store misforståelsen. "Kulturarv" og "nasjonal egenart" i Norgesreklame og politisk kultur. En advarsel*. Tiden Norsk Forlag A/S

Johnson, Matthew. 2001. *Archaeological Theory. An Introduction*. Blackwell Publishing

Krogseth, Otto. 2005. "Kulturarv-interessen – et kulturanalytisk forsøk", i (red.) Aronsson, Peter, Bjarne Hodne, Birgitta Skarin Frykman og John Ødemark. *Kulturarvens gränser – komparativa perspektiv*, 164-169. Arkipelag. Göteborg.

Kulturarv i en ny tid – Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2004-2007 (<http://www.vfk.no/~media/131FCD6C5DDD424981A089B34B81E8E3.ashx>) sist lest 06.03.2011

Lind, June Helen. 2004. *Fornminner – forskning og forvaltning. Hvem produserer fortiden?* Mastergradsavhandling ved senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder ved Universitetet i Oslo

LOV 1978-06-09 nr 50 Lov om kulturminner (kulturminneloven)

LOV 2008-06-27 nr 71 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

Myhre, Bjørn. 2004. "Undersøkelse av storhauger på Borre i Vestfold", i (red.) Larsen, Jan Henning & Perry Rolfsen, *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer skrifter nr. 3, s. 203-226

NOU 2001: 7 *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven* (første delutredning). Miljøverndepartementet, Oslo

NOU 2002: 1 *Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Miljøverndepartementet, Oslo

NOU 2003: 14 *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II* (utvalgets utredning med lovforslag). Miljøverndepartementet, Oslo

NOU 2006:8 *Kunnskap for fellesskapet – Universitetsmuseenes utfordringer*. Kunnskapsdepartementet, Oslo

Nå: - Handlingsprogram for Verdiskaping Vestfold 2009
(<http://www.vfk.no/~media/AA492757812847358156FF70DC66BA39.ashx>) sist lest 08.03.2011

Olsen, Bjørnar. 1997. *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo

Olsen, Bjørnar. 2001. "...at ikke Fremmede skulle raade over en Jordbunde, som gjemmer vore Fædres Been og hvortil vore helligste og ærværdigste Minder ere knyttede", i (red.) Thuen, Trond, *Fortidsforståelser*, Høyskoleforlaget, Kristiansand, s. 71-92.

Omland, Atle. 1999. "Kulturminnevern og demokrati: Problematikk omkring meningskontroll og vestliggjøring av kulturminner". *Primitive tider. Arkeologisk tidsskrift 2 1999*, s. 82-98.

Prop. 1 S (2010–2011) *For budsjettåret 2011*. Miljøverndepartementet, Oslo

Regional utviklingsstrategi for Vestfold 2006-2009 – Fylkesplan

(<http://www.vfk.no/files/fylkesadministrasjonen/pdf/fylkesplaner/fylkesplan%2006-09%20endelig2.pdf>) sist lest 06.03.2011

Ryymin, Teemu. 2004. "Historie, fortidsforestillinger og kvensk identitetsbygging". i (red.) Berg, Bård A. og Einar Niemi. "Fortidsforestillinger. Bruk og misbruk av nordnorsk historie. Rapport fra det 27. nordnorske historieseminar, Hamarøy 27.-29.9.2002". *Speculum Boreale. Skriftserie fra institutt for historie, Universitetet i Tromsø Nr 4*. 133-152.

Sigurdsson, Jon Vidar. 2008. *Det norrøne samfunnet. Vikingen, kongen, erkebiskopen og bonden*. Pax forlag a/s, Oslo

Skeates, Robin. 2000. *Debating the Archaeological Heritage*. (Hodges, Richard (eds.) Duckworth debates in archaeology.) London.

Skogheim, Ragnhild og Guri Mette Vestby. 2010. *Kulturarv og stedsidentitet – Kulturarvens betydning for identitetsbygging profilering og næringsutvikling*. NIBR-rapport 2010: 14. Oslo

Smith, Anthony D. 2008. *The cultural foundations of nations*. Malden.

Solli, Britt. 1997. "Kap. 11: Ting og tid, fortellinger og identitet", i (red.) Brenna, Brita & Karen Marie Fjeldstad, *Kollektive identiteter, ting og betydninger*, 163-179

Steinsland, Gro. 2005. *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Pax forlag a/s, Oslo

St.meld. nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet*.

Miljøverndepartementet, Oslo

St.meld. nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Kultur- og kirkedepartemente, Oslo

St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Miljøverndepartementet, Oslo

St.meld. nr. 22 (2004-2005) *Kultur og næring*. Kultur- og kirkedepartemente, Oslo

St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*.

Miljøverndepartementet, Oslo

St.meld. nr. 15 (2007-2008) *Tingenes tale – Universitetsmuseene*. Kunnskapsdepartementet, Oslo

St.meld. nr. 24 (2008-2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Kultur- og kirkedepartementet, Oslo

St.meld. nr. 49 (2008-2009) *Framtidas museum – forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Kultur- og kirkedepartementet, Oslo

Strategisk kulturplan for Vestfold 2007-2010 (http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid={EC041D59-5A97-402A-9BB4-589B9D967C8E}) sist lest 08.03.2011

Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014 – Høringsdokument (<http://kulturogidrett.vfk.no/~media/89D87417119E4C2EA3218C226FD237C1.ashx>) sist lest 12.03.2011

Thuen, Trond. 2001. "Fortiden: Forståelser, forestillinger, fremstillinger". Innledende betraktninger, i Thuen, Trond (red.), *Fortidsforståelser*. Høyskoleforlaget, Kristiansand, s. 5-32

Vestfoldmuseene – Strategiplan 2011-2014 (http://www.vemu.no/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=51&Itemid=40) sist lest 12.03.2011)

Vik, Svanhild. 1999. *Identitetskonstruksjon i nye familiedannelser*. Hovedoppgave til cand. polit. eksamen i pedagogikk, Universitetet i Oslo

Østigård, Terje. 2001. *Norge uten nordmenn. En antinasjonalistisk arkeologi*. Oslo

Østigård, Terje. 2009. "Nasjonal og regional identitet eller kulturell kompleksitet: Forståelser av irrelevante og unike kulturminner". *Primitive tider 11 2009*, s. 19-30.

Internettreferanser

<http://www.kulturarvvestfold.no/Artikkel/Regelverk/Med-vilje-til-endring/10001069.php> (sist lest 06.03.2011)

www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/kultturminner.html?id=1198 (sist lest 01.02.2011)

www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Strategisk_plan/ (sist lest 01.02.2011)

http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid={3BC4716B-89E7-4330-8507-4D6FA1D4ABBA} (sist lest 06.03.2011)

http://www.vikingtid.no/omviv_no.php (sist lest 06.03.2011)